

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด
Knowledge Management Model of Buddhist Archeology

In Roi-Et Province

โดย

พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.

พระอธิการสมหมาย อตถสิทฺโธ, ดร.

พระอธิการวงศ์แก้ว วราโภ, ดร.

ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญवास

ดร.สังเวียร สาผาง

นายสนั่น ประเสริฐ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759196

รายงานการวิจัย

เรื่อง

รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด
Knowledge Management Model of Buddhist Archeology
In Roi-Et Province

โดย

พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.

พระอธิการสมหมาย อตถสิทฺโธ, ดร.

พระอธิการวงศ์แก้ว วราโภ, ดร.

ดร.สุทธิพันธ์ อรัญญवास

ดร.สังเวียน สาผาง

นายสนั่น ประเสริฐ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759196

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Knowledge Management Model of Buddhist Archeology In Roi-Et Province

By

Pharkhruvapeechanthakhun, Dr.

Phra atikan Sommai Addhasitdho, Dr.

Phar atikan Wongkaew Varabho, Dr.

Dr. Sutipun Arunyawat

Dr. sangwien Sapang

Mr. Sanan Prasert

Roi-Et Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2016

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759196

(Copyriht Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย :	รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้วิจัย :	พระครูวาปีจันทคุณ, ดร. และคณะ
ส่วนงาน :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
ปีงบประมาณ :	๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย :	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาใน ๕ ประเด็น ได้แก่ ๑) การประชาสัมพันธ์ ๒) การจัดทำฐานข้อมูล ๓) การอนุรักษ์โบราณคดี ๔) การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ๕) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม, พื้นที่วิจัย ๘ แห่ง กลุ่มเป้าหมาย ๔๓ รูป/คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย วิเคราะห์เนื้อหาโดยอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

๑) **การประชาสัมพันธ์** การประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดยังมีน้อยมาก เพราะโดยมากเป็นโบราณคดีที่ไม่มีชื่อเสียง การประชาสัมพันธ์ที่ปรากฏ เช่น เว็บไซต์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด เว็บไซต์พระเครื่อง เป็นต้น การประชาสัมพันธ์นอกนี้โดยมากจะเป็นการประชาสัมพันธ์การจัดงานประจำปี หรือการประชาสัมพันธ์ตามบุทเวลาจัดงาน ๒) **การจัดทำฐานข้อมูล** โบราณคดีทั้งหมดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล เพราะขาดความรู้และความสนใจ ส่วนมากเห็นว่าโบราณคดีนั้นๆ ก็เป็นข้อมูลให้ศึกษาและท่องเที่ยวในตัวแล้ว และทางสถานที่ก็ไม่มียงบประมาณเรื่องดังกล่าวโดยตรง ดังนั้นจึงไม่มีแรงจูงใจที่จะทำ แนวทางในการจัดทำฐานข้อมูล ควรมีการสร้างเครือข่ายแล้วรวบรวมข้อมูลของสมาชิกเครือข่ายสร้างฐานข้อมูล เครือข่ายทั้งหมดสามารถเข้าถึงข้อมูลเดียวกัน ๓) **การอนุรักษ์โบราณคดี** พระสงฆ์ที่ดูแลโบราณคดีมีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถานไม่ให้ถูกทำลายหรือเสียหาย หากมีการชำรุดทรุดโทรม ก่อนจะบูรณะซ่อมแซมก็ต้องแจ้งกรมศิลปากรก่อนแล้วจึงสามารถดำเนินการได้ตามพระราชบัญญัติที่กรมศิลปากรกำหนดไว้ โบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพราะได้รับการชี้แจงเรื่องกฎหมายและวิธีการอนุรักษ์โบราณคดีจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรแล้ว บางแห่งเคยมีปัญหาเรื่องการบูรณะโบราณคดี เพราะทำโดยพลการ ไม่ได้แจ้งกรมศิลปากรก่อน

๔) **การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว** แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่มีการปรับภูมิทัศน์ ดังนั้น จึงทำให้ขาดความสวยงามและเหมาะแก่การท่องเที่ยว ที่มีการจัดสภาพภูมิทัศน์คือปลูกต้นไม้ประดับบริเวณโบราณคดีมีน้อย สถานที่ตั้งโบราณคดีขาดงบประมาณดำเนินการ ดังนั้นจึงไม่สามารถทำได้ กรมศิลปากรควรได้มีงบประมาณสนับสนุนในส่วนนี้

นี้ ซึ่งจะเป็นการได้เพิ่มมูลค่าโบราณคดีทั้งในแง่รายได้สำหรับพัฒนาคุณภาพและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ๕) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม โบราณสถาน/โบราณคดีทั้งหมดขาดการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะผู้ดูแลไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดแหล่งเรียนรู้ ขาดทุนทรัพย์รวมทั้งขาดแรงจูงใจในการจัดแหล่งเรียนรู้อีกด้วย และเห็นว่าโบราณคดีก็เป็นแหล่งเรียนรู้ในตัวอยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องจัดแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมอีก ในส่วนของแนวทางการพัฒนาโบราณคดีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สามารถทำได้ในรูปแบบหนังสือ แผ่นพับ หนังสือภาพ โปสเตอร์ เป็นต้น เว็บไซต์ เว็บไซต์เพจ เป็นต้น

Research Title:	Knowledge management model of Buddhist archeology in Roi Et province
Researchers:	Phrakhuvapeechantakun, Ph.D and and team
Department:	Mahachulalongkornrajavidyalaya Roi-Et Buddhist College
Fiscal Year:	2016
Research Scholarship Sponsor:	Mahachulalongkornrajavidyalaya

Abstrac

Research report on "Knowledge management model of Buddhist archeology in Roi Et province" is aimed at studying and exploring the archeological sites of Buddhism in Roi Et province. To study the knowledge management model of Buddhist archeology in Roi Et province and to analyze the knowledge management model of Buddhist archeology in Roi Et. Research themes are qualitative research in 5 topics: 1) Public Relations 2) Database Development 3) Archaeological Preservation 4) Cultural Landscape Restoration and Tourism 5) Culture, 8 research areas, 43 target groups / person. Research tools include interview and group discussion. Analyze content by induction.

The research found that

1) the relationship The archeology of Roi Et is still very rare because it is a very famous archeology. Publicity appearances, such as the tourist site of Roi Et province. Website amulet, etc. Public relations outside this is very much a publicity, the annual event. Or public relations by boot time. 2) Database creation. All archeology has no database because of lack of knowledge and interest. Most see that archeology. It is a study and travel information and the place has no direct budget, So there is no incentive to do so. Guidelines for database creation It should have been networking and then crawling network members to create a database. All networks have access to the same data. 3) Archaeological Conservation Archaeologists who take care of archeology are involved in the preservation of the ruins not to be destroyed or damaged. If it is decayed Prior to renovations, it must notify the Department of Fine Arts first and then be able to act according to the statute of the Fine Arts Department. Archeology in Roi Et Province is very problematic with conservation because of the clarification of the law and methods of archeology conservation by the Department of Fine Arts. Some of them had

problems with archaeological restoration because of arbitrary Did not notify the Fine Arts Department.

4) Cultural landscape and tourism. The archaeological sites in Roi Et are largely unmodified, so they are lackluster and suitable for tourism. The landscape is planted with ornamental trees, archeological sites are less. Archaeological sites lack budgeting. So it can not be done. The Fine Arts Department should have a budget to support this. This will increase the value of archeology in terms of income for physical development and knowledge of culture. 5) Cultural resources. All archaeological sites lack cultural cultural resources. This is because the caregiver does not have knowledge about the source of learning, loss of wealth, and lack of motivation to organize learning resources and see that archeology is a source of learning already. There is no need to source more resources. In terms of the way to develop archeology as a source of learning. It can be made in the form of books, brochures, books, posters, websites, web pages, etc.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดีตามวัตถุประสงค์ก็เพราะได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ส่งเสริมการวิจัยเพื่อประยุกต์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสถาบันทางสังคม ขอขอบคุณเจ้าของพื้นที่การวิจัยที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปเผยแพร่มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมอันล้ำค่า ควบคู่แก่การอนุรักษ์และส่งเสริมเพื่อการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ขอขอบคุณกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้ร่วมเสวนาทุกท่าน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการให้ข้อมูลหรือแบ่งปันประสบการณ์ความรู้เกี่ยวกับโบราณคดี ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการจัดการหรือถ่ายทอดความรู้อันล้ำค่าสู่สาธารณชน ทำให้สาธารณชนได้รับทราบความรู้ทางพระพุทธศาสนาด้านโบราณคดี ซึ่งเป็นหลักฐานที่สำคัญในการสืบค้นร่องรอยความเป็นมาหรือพัฒนาการทางพระพุทธศาสนา

คุณงามความดีและประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยด้วยความมุ่งมั่นเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังสติปัญญาของคณะผู้วิจัย ขออุทิศบูชาคุณบูรพาจารย์ที่ได้สืบทอดพระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน ทำให้พุทธศาสนิกชนได้นับถือ ศึกษาและปฏิบัติตาม และได้มีที่พึ่งทางใจอันประเสริฐ เข้าใจโลกและชีวิต สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสงบสุข

พระครูวาปีจันทคุณ, ดร. และคณะ

๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๒
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์.....	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ การจัดการความรู้.....	๖
๒.๑.๑ ความหมายของความรู้.....	๖
๒.๑.๒ ความหมายของการจัดการความรู้.....	๘
๒.๑.๓ ประเภทของการจัดการความรู้.....	๙
๒.๑.๔ ระดับความรู้.....	๑๐
๒.๑.๕ กระบวนการจัดการความรู้.....	๑๑
๒.๒ แหล่งโบราณคดี.....	๑๓
๒.๒.๑ ลักษณะแหล่งโบราณคดี.....	๑๓
๒.๒.๒ ความสำคัญของโบราณคดี.....	๑๔
๒.๒.๓ วัตถุประสงค์การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี/โบราณสถาน.....	๑๗
๒.๒.๔ เกณฑ์มาตรฐานในการอนุรักษ์โบราณสถาน.....	๑๙
๒.๒.๕ การบูรณปฏิสังขรณ์.....	๒๒
๒.๒.๖ พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุ.....	๒๓
และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	
๒.๓ การมีส่วนร่วม.....	๓๐
๒.๔ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี.....	๓๑

๒.๔.๑ การประชาสัมพันธ์.....	๓๒
๒.๔.๒ การจัดทำฐานข้อมูล.....	๓๓
๒.๔.๓ การอนุรักษ์โบราณคดี.....	๓๕
๒.๔.๔ การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว.....	๓๖
๒.๔.๕ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	๓๗
๒.๕ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด.....	๓๙
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๓
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๔๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๔๘
๓.๒ ขอบเขตการวิจัย.....	๔๘
๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย.....	๔๙
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๙
๓.๕ การสร้างและหาคูณภาพเครื่องมือ.....	๔๙
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๕๐
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๕๑
บทที่ ๔ วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา.....	๕๒
   ในจังหวัดร้อยเอ็ด	
๔.๑ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ.....	๕๒
๔.๑.๑ ลักษณะความรู้ของโบราณคดีเพื่อการจัดการความรู้.....	๕๒
๔.๑.๒ การประชาสัมพันธ์.....	๕๔
๔.๑.๓ การจัดทำฐานข้อมูล.....	๕๗
๔.๑.๔ การอนุรักษ์โบราณคดี.....	๕๘
๔.๑.๕ การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว.....	๖๐
๔.๑.๖ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	๖๒
๔.๒ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี.....	๖๖
๔.๓ วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี.....	๖๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๗๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๗๐
๕.๒ อภิปรายผล.....	๗๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๗๓
บรรณานุกรม.....	๗๔
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๗๘
ภาคผนวก ข กิจกรรมการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๘๓

ภาคผนวก ค	ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	๘๖
ภาคผนวก ง	ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์	๙๐
ภาคผนวก จ	รูปภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย	๙๖
ภาคผนวก ฉ	ประวัติคณะผู้วิจัย	๑๐๔
ภาคผนวก ช	แบบสรุปโครงการวิจัย	๑๑๐

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑ การประชาสัมพันธ์.....	๕๕
ตารางที่ ๒ การจัดทำฐานข้อมูล.....	๕๗
ตารางที่ ๓ การอนุรักษ์โบราณคดี.....	๕๙
ตารางที่ ๔ การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว.....	๖๑
ตารางที่ ๕ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม.....	๖๓
ตารางที่ ๖ การจัดการความรู้ของแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด.....	๖๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดและแนวปฏิบัติในการจัดการโบราณสถานของไทยได้รับอิทธิพลจากกฎบัตรเวนิส ที่มุ่งเน้นเรื่องการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน ทรัพยากร ทางโบราณคดีในฐานะที่เป็นหลักฐานทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของ มนุษยชาติในระดับสากล และเป็นหลักฐานที่สร้างความภาคภูมิใจ ในความเป็นมาของชาติเช่นเดียวกับแนวคิดและวิธีปฏิบัติที่นำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ในกฎ บัตรเวนิสได้กำหนดเงื่อนไขให้ต้องมีผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการ สถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์การอนุรักษ์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ วิศวกรรมศาสตร์ โบราณคดี และศาสตร์สมัยใหม่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ทำให้การจัดการโบราณสถานยิ่งถูกผูกขาดอยู่ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่สังกัดอยู่ในหน่วย ราชการเท่านั้น แนวคิดและแนวปฏิบัติของกฎบัตร เวนิสได้ถูกนำมากำหนดเป็นระเบียบปฏิบัติ โดย กรมศิลปากรได้ออกระเบียบ กรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ กำหนดเป็น แนวทาง และขั้นตอนการจัดการไว้ชัดเจนว่าต้องทำอะไรก่อนหลังอย่างไร เพื่อให้เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการโบราณสถานในประเทศไทยได้ถือ ปฏิบัติ ซึ่งระเบียบกรมศิลปากรฯ ฉบับนี้ยังมีโดยยกเลิกไป*

ปัญหาของการจัดการโบราณคดีของกรมศิลปากรอาจแบ่งได้เป็น ๓ อย่าง คือ ๑) นโยบายของกรมศิลปากร ๒) ความจำกัดของทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ ๓) ความไม่เข้าใจ บทบาทตนเองของผู้ดูแลโบราณคดี กล่าวคือ นโยบายของกรมศิลปากรเน้นการอนุรักษ์ และมีข้อ กฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนหรือผู้ดูแลจะดำเนินการอย่างไรอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับโบราณสถาน/โบราณคดีโดยลำพังไม่ได้ เพราะเสี่ยงต่อการทำผิดกฎหมายอนุรักษ์ โบราณสถาน ต้องศึกษาข้อกฎหมายก่อน ซึ่งทำให้ไม่มีความสะดวกในการเข้ามามีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการ เป็นแต่เพียงผู้ดูแลโบราณสถานเท่านั้นเอง การที่จะพัฒนาไปมากกว่านั้นจึงเป็นเรื่อง ยาก ประการต่อมาคือบุคลากรที่จะดูแลโบราณสถานก็มีน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนโบราณสถานที่มีทั่ว ประเทศทั้งหมดกว่า ๘๗๓๒ แห่ง ประการสุดท้ายคือ ชุมชนหรือผู้ดูแลโบราณสถานขาดความรู้เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถาน บางแห่งก็มีการบูรณะใหม่โดยไม่ได้ขออนุญาตกรมศิลปากรก่อน และบาง แห่งทำก่อนมีกฎหมายอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนั้นจึงทำให้คุณค่าของโบราณสถาน/โบราณคดีถูก ทำลายด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ กล่าวในเชิงการจัดการความรู้ แหล่งโบราณคดีทั้งหลายขาดการ จัดการความรู้ ซึ่งสามารถทำได้ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การอนุรักษ์ การจัดทำฐานข้อมูล การ ประชาสัมพันธ์ การปรับสภาพภูมิทัศน์ การจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีผลทำให้คนทั้งหลายได้เห็น ความคุณค่าและความสำคัญของแหล่งโบราณคดี รวมทั้งได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งโบราณคดีด้วย

---

* สายัณห์ ไพโรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗.

การจัดการความรู้ หมายถึง ความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่เห็นได้ อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวพันกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบ ความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว การเตรียมการรองรับความรู้ และการเตรียมการ เข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้โดยมีหลักการที่สำคัญคือทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับ และถูกยกระดับให้ สูงขึ้น^๒ ปัจจุบันองค์กรให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้ และมีแผนการจัดการความรู้ เพื่อกำหนด ทิศทางการพัฒนาองค์กร แหล่งโบราณคดีโดยมากถูกศึกษาในแง่ของศิลปะ แต่คณะผู้วิจัยเห็นว่า แหล่งโบราณคดีมีความรู้อันล้ำค่าที่สามารถศึกษาได้ในแง่ของการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มคุณค่าของ โบราณคดี ดังนั้นจึงได้กำหนดศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ทั้ง ๕ ด้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

จังหวัดร้อยเอ็ดมีแหล่งโบราณคดีตามบัญชีของกรมศิลปากรทั้งสิ้นจำนวน ๑๘๐ แห่ง โดย แบ่งเป็นประเภทแหล่งโบราณคดีที่ได้ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ จำนวน ๔๒ แห่ง และแหล่งโบราณคดีที่ยังไม่ได้ ขึ้นทะเบียนหรือยังไม่ได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา จำนวน ๑๓๘ แห่ง มีทั้งแหล่งโบราณคดีที่ ได้รับอิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมแบบขอมคือกู๋ และแหล่งโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลของ พระพุทธศาสนา เช่น สิมโบราณ เป็นต้น จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่า แหล่งโบราณคดีโดยมากยังไม่ มีการจัดการที่ดี บางแห่งก็ถูกปล่อยให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา เหตุผลที่สำคัญอย่างหนึ่งคือชาวบ้าน ไม่เห็นความสำคัญและไม่ได้มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เพราะเห็นว่าเป็นสถานที่ของราชการคืออยู่ใน ความดูแลของกรมศิลปากร ส่วนกรมศิลปากรก็มีข้อจำกัดในการดูแลรักษา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วใน เบื้องต้น ปัญหาที่พบคือแหล่งโบราณคดีขาดการเอาใจใส่ดูแลและพัฒนาให้คนทั้งหลายเห็นคุณค่า ของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม รวมทั้งจิตรกรรมอันทรงคุณค่าที่มีอยู่ทั้งในแง่ของศิลปะ ความเชื่อ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน โดยสรุปก็คือร้อยเอ็ดมีจุดแข็งด้านวัฒนธรรม คือมีแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย และบางแห่งก็มีชื่อเสียง เช่น มหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นต้น แต่ ขาดการจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยว ซึ่งสภาพปัญหานี้สอดคล้องกับความต้องการด้านการ พัฒนาและการท่องเที่ยวของประชาชนในพื้นที่คือต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ ส่งเสริม งานวัฒนธรรม ประเพณีของจังหวัดอย่างต่อเนื่อง พัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยว และพัฒนาการ ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว^๓

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแหล่งโบราณคดีทั้งหลายที่มีอยู่เหล่านี้ โดยศึกษา เฉพาะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น และศึกษาในมิติของการพัฒนารูปแบบการจัดการ ความรู้แหล่งโบราณคดี เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและกำหนดแนวทางการพัฒนารู ปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี เป็นการได้ร่วมอนุรักษ์และส่งเสริมการจัดการแหล่ง โบราณคดี ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ในอนาคตด้วย จะมีผลดีต่อ

^๒ Henrie and Hedgepeth อังไฉน พรธิดา วิเชียรปัญญา, ๒๕๔๗, หน้า ๒๙.

^๓ กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด, **แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๐ (ฉบับทบทวนใหม่ (รอบปี พ.ศ. ๒๕๖๐))**, ร้อยเอ็ด : สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

การเรียนรู้ ระบบเศรษฐกิจของชุมชน เกิดคุณค่าทางจิตใจคือได้สัมผัสความงดงามแห่งศิลปะ ทำให้เพลิดเพลินและมีความสุขใจ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาและสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
๒. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
๓. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาในมิติต่างๆ ได้แก่

- ๑) การประชาสัมพันธ์
- ๒) การจัดทำฐานข้อมูล
- ๓) การอนุรักษ์โบราณคดี
- ๔) การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
- ๕) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด ๘ แห่ง ประกอบด้วย

๑. พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๒. พระพุทธมิ่งเมืองมงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๓. เสาศิลาโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๔. สิมโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี
๕. สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๖. พระธาตุสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๗. สิมโบราณ วัดจักรวาลภูมิพินิจ
๘. หอไตร และสิมโบราณ วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภोजตุรพักตรพิมาน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง^๔ (Purposive Sampling) ซึ่งการสุ่มแบบนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้วิจัยเอง คือได้เลือกเฉพาะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโบราณคดี เพราะเป็นผู้เข้าใจการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีที่ดีที่สุด ได้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน ๔๓ รูป/คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ และกลุ่มตัวอย่างในการเสวนากลุ่ม ดังนี้

^๔ ธานีรินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๖๔.

ก. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

๑. พระสงฆ์ ๑๐ รูป
๒. ไวยาวัจกร ๕ คน
๓. ผู้สูงอายุ ๑๐ คน
๔. เยาวชน ๕ คน
๕. บุคลากรขององค์การปกครองท้องถิ่น ๕ คน

ข. กลุ่มเป้าหมายในการเสวนากลุ่ม ๘ คน ประกอบด้วย

๑. เจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของพื้นที่การวิจัย ๒ รูป
  ๒. ปราชญ์ชาวบ้าน ๒ คน
  ๓. บุคลากรสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ ๑ คน
  ๔. อาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ๑ คน
  ๕. ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักวิชาการโบราณคดี ๒ คน
- รวมทั้งสิ้น ๔๓ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ เช่น หนังสือ คำสนทนา เป็นต้น ไว้เป็นระบบ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าแล้วนำความรู้นั้นมาใช้ประโยชน์ การจัดการความรู้เป็นต้นทุนทางปัญญา เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาองค์กร

โบราณวัตถุ หมายถึง สงหาปริมาตรพีเกาแก่ หมายถึงเอาทั้งสิ่งที่เกิดเองตามธรรมชาติและมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น หรือสิ่งของที่เป็นส่วนหนึ่งของโบราณสถาน มีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาปริมาตรพีเกาแก่ ถูกมนุษย์สร้างขึ้นด้วยวัสดุคงทนถาวร เช่น อิฐ หิน เป็นต้น หมายถึงเอาทั้งแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ อุทยานประวัติศาสตร์ เช่น กู่ปราสาทหิน เป็นต้น

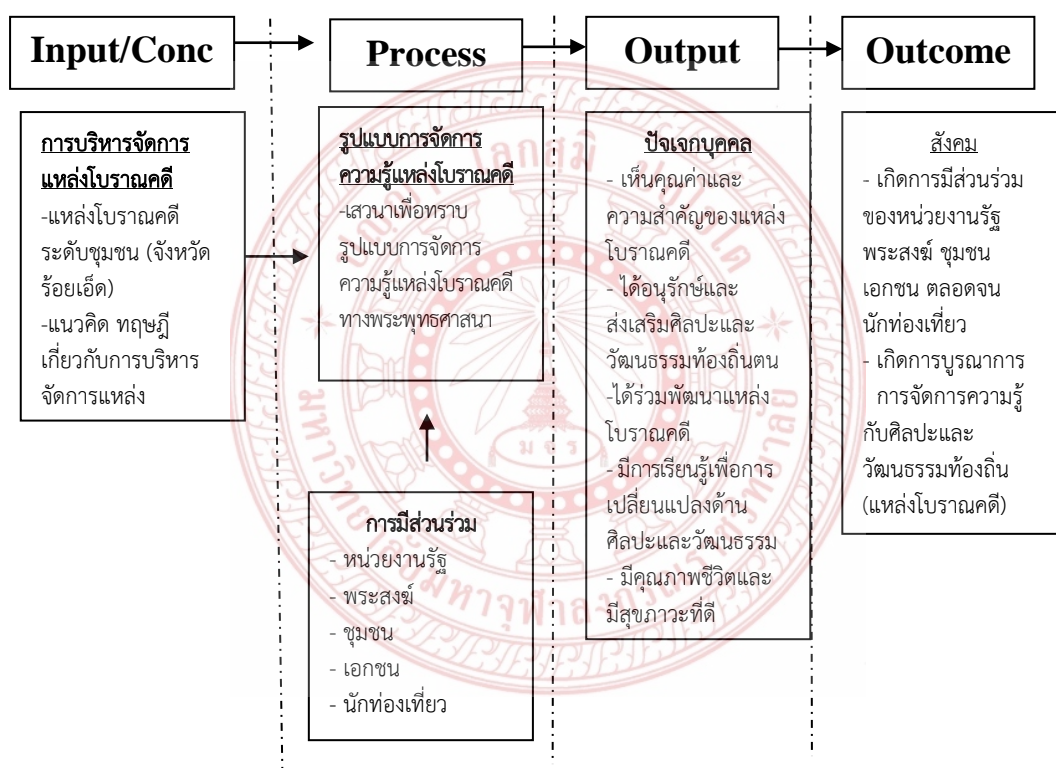
แหล่งโบราณคดี หมายถึง สถานที่ที่เคยมีคนในอดีตเข้าไปทำกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนาหรือวัฒนธรรม หมายถึงเอาทั้งการทำกิจกรรมแบบถาวรหรือเป็นครั้งคราว จะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่ก็ได้ และเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางวิชาการ เหมาะสมแก่การศึกษาค้นคว้าในทางโบราณคดี เช่น สุสานฝังศพ แหล่งเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สถานที่เก่าแก่ มีคุณค่าแก่การศึกษา ค้นคว้าวิชาการทางโบราณคดีเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หมายถึงเอาทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาสิมโบราณ พระพุทธรูปโบราณ เสมาโบราณและภาพวาดผนัง

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
๒. ได้ทราบรูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการความรู้มีความสำคัญต่อการบริหารและจัดการองค์กร เพราะทำให้เกิดการปรับตัวหรือรู้เท่าทันกระแสสังคมปัจจุบัน สามารถที่จะพัฒนาหรือกำหนดแผนการทำงานได้ถูกต้องและเหมาะสม และปัจจุบันให้ความสำคัญจนถึงขั้นมีการจัดทำแผนจัดการความรู้ การบริหารแหล่งโบราณคดีก็สามารถที่จะใช้การจัดการความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ ในบทนี้คณะผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารในหัวข้อ/ประเด็นดังต่อไปนี้คือ

๒.๑ การจัดการความรู้

๒.๒ แหล่งโบราณคดี

๒.๓ การมีส่วนร่วม

๒.๔ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี

๒.๕ ข้อมูลแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ การจัดการความรู้

๒.๑.๑ ความหมายของความรู้

ความรู้ที่เกิดขึ้นในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นความรู้และเทคโนโลยีที่ค้นพบใหม่ๆ สามารถอำนวยความสะดวกต่อโลกได้ความรู้ยังเป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจเป็นทุนทางปัญญาที่มีอิทธิพลสำคัญอย่างมากต่อการบริหารจัดการและเป็นปัจจัยชี้ขาดของความได้เปรียบทางการแข่งขัน ซึ่งความรู้ในงานวิจัยฉบับนี้จะนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานในสังคมแห่งการเรียนรู้อันเป็นสังคมที่ประกอบด้วยองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการจัดการ^๑

สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนการค้นคว้าหรือประสบการณ์รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากการประสบการณ์ที่ได้รับมาจากการได้ยินได้ฟังการคิดหรือการปฏิบัติองค์วิชาในแต่ละสาขา^๒

ความรู้หมายถึงรูปแบบของประสบการณ์อย่างหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยการแสดงออกที่ชัดเจนของข้อเท็จจริงกฎต่างๆหรือเงื่อนไขที่สลับซับซ้อนซึ่งรวมเข้าด้วยกันกับความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในความเป็นจริงของสิ่งที่เกิดขึ้น^๓

^๑ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รัตนไตร, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๒.

ความรู้หมายถึงการผสมผสานอย่างสิ้นไหลของประสบการณ์คุณค่าความรอบรู้ในเนื้อหาสาระและความเชี่ยวชาญที่ทำให้กรอบการทำงานมีการประเมินและเกิดการรวมเข้ากับประสบการณ์และสารสนเทศที่ได้รับใหม่^๙

ความรู้ (Knowledge) ในทัศนะของฮอสเปอร์ นับเป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ ซึ่งอาจจะโดยการนำได้ มองเห็น ได้ยินหรือได้ฟัง ความรู้นี้ เป็นหนึ่งในขั้นตอนของการเรียนรู้ โดยประกอบไปด้วยคำจำกัดความหรือความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ไขปัญหา และมาตรฐานเป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความรู้เป็นเรื่องของการจำอะไรได้ ระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนหรือใช้ความสามารถของสมองมากนัก ด้วยเหตุนี้ การจำได้จึงถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในทางจิตวิทยา และเป็นขั้นตอนที่นำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิดและความสามารถทางสมองมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนความเข้าใจ (Comprehension) นั้น ฮอสเปอร์ ชี้ให้เห็นว่า เป็นขั้นตอนต่อมาจากความรู้โดยเป็นขั้นตอนที่จะต้องใช้ความสามารถของสมองและทักษะในขั้นที่สูงขึ้นจนถึงระดับของการสื่อความหมาย ซึ่งอาจจะเป็นไปได้โดยการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ โดยมักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับข่าวสารต่างๆ แล้ว อาจจะโดยการฟัง การเห็นการได้ยิน หรือเขียน แล้วแสดง ออกมาในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่างๆ เช่น การบรรยายข่าวสารที่ได้ยินมาโดยคำพูดของตนเอง หรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่งโดยคงความหมายเดิมเอาไว้ หรืออาจเป็นการแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อสรุปหรือการคาดคะเนก็ได้^{๑๐}

ความรู้ หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะ วิธีการและกระบวนการต่าง ๆ รวมถึงแบบกระบวนของโครงการวัตถุประสงค์ในด้านความรู้ โดยเน้นในเรื่องของกระบวนการทางจิตวิทยาของความจำ อันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับการจัดระเบียบ

การรับรู้หรือพุทธิพิสัย (cognitive domain) ของคนประกอบด้วยความรู้ตามระดับต่างๆ รวม ๖ ระดับ ได้แก่

๑. ความรู้ (Knowledge) หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจำและการระลึกได้ถึงความคิด วัตถุประสงค์ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำในสิ่งที่ย่างยากซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

๒. ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ ความจำ ให้กว้างออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล การแสดงพฤติกรรม

^๙ Raymond J. Corsini, *The Dictionary of Psychology*, (NY : Brunner-Routledge, ๒๐๐๒), p. 526.

^{๑๐} Thomas H. Davenport, and Laurence Prusak, *Working Knowledge : How Organization Manage What They Know*, ๒nd edition, (Boston, Massachusetts : Harvard Business School Press, ๒๐๐๐), p. 5.

^{๑๑} ฮอสเปอร์ อังโน มาโนช เวชพันธ์, *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ข้าราชการประจำ : ศึกษาเปรียบเทียบข้าราชการพลเรือน ทหารและตำรวจ*, (กรุงเทพมหานคร : มปท, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕-๑๖.

เมื่อเผชิญกับสื่อความหมาย และความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๓. การนำไปปรับใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำความรู้ (knowledge) ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (comprehension) ในเรื่องใด ๆ ที่มีอยู่เดิม ไปแก้ไขปัญหาที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้น โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการกับความคิดรวบยอดมาผสมผสานกับความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งนั้น

๔. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถและทักษะที่สูงกว่าความเข้าใจ และการนำไปปรับใช้ โดยมีลักษณะเป็นการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อย ที่มีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูว่าส่วนประกอบปลีกย่อยนั้นสามารถเข้ากันได้หรือไม่ อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

๕. การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวบรวมส่วนประกอบย่อย ๆ หรือส่วนใหญ่ ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเรื่องราวอันหนึ่งอันเดียวกัน การสังเคราะห์จะมีลักษณะของการเป็นกระบวนการรวบรวมเนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ยังไม่ชัดเจนขึ้นมาก่อน อันเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบเขตของสิ่งที่กำหนดให้

๖. การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินเกี่ยวกับความคิด ค่านิยม ผลงาน คำตอบ วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์ (criteria) เป็นฐานในการพิจารณาตัดสิน การประเมินผล จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สูงสุดของพุทธิลักษณะ (characteristics of cognitive domain) ที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ การนำไปปรับใช้ การวิเคราะห์และการสังเคราะห์เข้ามาพิจารณาประกอบกันเพื่อทำการประเมินผลสิ่งหนึ่งสิ่งใด^๖

สรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง ความจำ ความเข้าใจที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ได้ยินได้ฟัง ค้นคว้า วิจัย สังเกต หรือการปฏิบัติ ทดลอง ซึ่งโดยรวมแล้วเรียกว่า ประสบการณ์ ความรู้เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจ มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการ และเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่สำคัญในการแข่งขันหรือช่วงชิงความได้เปรียบกัน

๒.๑.๒ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่เน้นการได้ความรู้ขององค์การจากประสบการณ์หรือบทเรียนจากอดีต และการจัดการอย่างรอบคอบจะทำให้ภารกิจขององค์การประสบความสำเร็จ^๗

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการเกี่ยวระบบการรวบรวมความคิด การกระทำและสารสนเทศ แล้วทำการจัดเก็บในแหล่งที่เข้าถึงได้ง่าย และสามารถนำเอาความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้^๘

^๖ Bloom อ้างใน อักษร สวัสดิ์, “ความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษาในเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร”, *ภาคินพนธ์*, (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒).

^๗ นฤมล พุกศิลป์ และพัชรา หาญเจริญกิจ, “การจัดการความรู้” *รังสิตสารสนเทศ*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๔๓, หน้า ๖๔.

การจัดการความรู้ หมายถึง ความรู้ของส่วนรวมในการทำงานเพื่อให้บรรลุพันธกิจขององค์กร โดยมองการจัดการความรู้เป็นเสมือนการสร้างความสำเร็จได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน เพื่อให้การทำงานมีผลงานสูงขึ้น^๔

การจัดการความรู้คือกระบวนการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ความรู้ทั้งองค์กร และนำไปเป็นลักษณะความสำคัญของผลิตภัณฑ์บริหารเทคโนโลยีและระบบใหม่ๆ^๕

การจัดการความรู้ หมายถึง ความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวพันกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว การเตรียมการรองรับความรู้ และการเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้โดยมีหลักการที่สำคัญคือทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับ และถูกยกระดับให้สูงขึ้น^๖

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการรวบรวมความรู้ในรูปแบบต่างๆ เข้าเป็นระบบ เพื่อง่ายต่อการสืบค้น ศึกษา และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในสมัยปัจจุบันเทคโนโลยีและสารสนเทศมีส่วนสำคัญในการจัดการความรู้ เพราะทำให้เข้าถึงได้ง่าย และคนทั้งหลายสามารถเข้าถึงในขณะเดียวกันได้ เป็นวิธีการหรือช่องทางที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนปัจจุบัน

๒.๑.๓ ประเภทของการจัดการความรู้

ความรู้มี ๓ ประเภท ภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของความรู้ฝังลึกในตัวคนและความรู้ชัดแจ้งได้แก่

(๑) ความรู้ภายในสู่ภายนอก (externalized knowledge) หมายถึงความรู้ที่มีความซับซ้อนมาจากความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนซึ่งจะถูกนำออกมาสู่ภายนอกและประกอบเข้าไปในผลิตภัณฑ์และกระบวนการของบริษัทตัวอย่างหนึ่งของความรู้ฝังลึกคือองค์ประกอบทางจิตเป็นความรู้ที่ยากจะอธิบายออกมาให้เข้าใจได้ง่ายเพราะมันประกอบไปด้วยความเชื่ออุดมคติคุณค่าแบบแผนความคิดและแบบจำลองทางความคิดซึ่งหยั่งอยู่ในจิตใจของคนจึงถือว่าความรู้ฝังลึกนี้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดธรรมชาติรู้ของคนเป็นองค์ประกอบทางจิตที่ควรจะถูกกลั่นกรองออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งโดยคงบริบทและความสมบูรณ์ไว้

(๒) ความรู้หลายถิ่น (multilocational knowledge) หมายถึงความรู้ที่อาจจะอยู่ทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กรก็ได้การจัดการความรู้นี้จะใช้กิจกรรมต่างๆเพื่อการบูรณาการความรู้จากแหล่งข้อมูลที่ต่างกันและอยู่ในรูปแบบที่ต่างกันสร้างคุณค่าเพิ่มด้วยการเชื่อมความรู้ความชำนาญประสบการณ์และการตัดสินใจจากภายในและภายนอกองค์กรตั้งนั้นหัวใจสำคัญของการสร้างความรู้จึงเป็นการเคลื่อนย้ายและแปลงความรู้จากความรู้ฝังลึกไปเป็นความรู้ชัดแจ้ง

^๔ พรธิดา วิเชียรปัญญา, การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒.

^๕ Bennet and Bennet อ้างใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แซทไฟร์ พรินติ้ง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓.

^๖ Takechi and Nonaka อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^๖ Henrie and Hedgepeth อ้างใน พรธิดา วิเชียรปัญญา, ๒๕๔๗, หน้า ๒๙.

(๓) ความรู้ถ่ายทอด (migratory knowledge) หมายถึงความรู้ที่เป็นอิสระจากเจ้าของหรือผู้คิดค้น (creator) ในขณะที่ความรู้ถูกประมวลอย่างกว้างขวางความสามารถในการถ่ายทอดเพิ่มขึ้นตัวอย่างการประมวลเช่นการถ่ายทอดลงในเอกสารฐานข้อมูลรูปภาพภาพบรรยาย กระดาษทำการอิเล็กทรอนิกส์หรือเว็บเพจบนเครือข่ายของบริษัท เป็นต้น^{๑๒}

๒.๑.๔ ระดับความรู้

ความรู้มี ๒ ระดับ คือ ระดับปฐมภูมิและระดับทุติยภูมิ โดยชั้นปฐมภูมิมียุ ๓ ประเภทคือ (๑) ความรู้เชิงพรรณนา (descriptive knowledge) (๒) ความรู้เชิงกระบวนการ (procedural knowledge) (๓) ความรู้เชิงตรรกะหรือเหตุผล (reasoning knowledge)

๑. ความรู้เชิงพรรณนา (descriptive knowledge) หมายถึงการอธิบายสภาวะของโลกไม่ว่าจะเป็นโลกจริงเสมือนจริงหรือโลกการคาดคะเนและรวมความถึงการอธิบายลักษณะของแนวคิดอดีตปัจจุบันและอนาคตหรือสถานการณ์สมมติข้อมูลสารสนเทศที่มีลักษณะของการอธิบายอยู่แล้วแต่การใช้งานของความรู้เชิงพรรณนามีลักษณะการใช้งานที่จำกัดเพราะมีที่มาจากด้านเดียวแต่ข้อมูลเหล่านี้สามารถนำมาเป็นฐานหรือตีความเพิ่มเติมที่ทำให้เกิดความรู้เชิงพรรณนาอื่นๆได้เช่นการพยากรณ์การคาดคะเนปัญหาทางแก้ปัญหาต่างๆ เป็นต้นนอกจากนั้นแล้วความรู้เชิงพรรณนาสามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความรู้รณการธิบายได้ (declarative knowledge) เนื่องจากมีลักษณะการอธิบายและพรรณนาที่ใกล้เคียงกัน

๒. ความรู้เชิงกระบวนการ (procedural knowledge) หมายถึงเป็นความรู้ในการดำเนินการทำสิ่งต่างๆหรือความเข้าใจในกระบวนการของสิ่งต่างๆด้วยกระบวนการที่เป็นขั้นเป็นตอนสำหรับดำเนินการกิจต่างๆหรืออธิบายกลไกของสิ่งที่เกิดขึ้นตัวอย่างเช่นขั้นตอนการแก้ปัญหายุทธศาสตร์แผนการปฏิบัติการโปรแกรมและวิธีการ เป็นต้น

๓. ความรู้เชิงตรรกะหรือเหตุผล (reasoning knowledge) หมายถึงความรู้ที่สามารถเป็นได้ทั้งความรู้ฝังลึกและความรู้ชัดแจ้งเป็นความรู้ซึ่งสามารถรับจากภายนอกหรือสร้างจากภายในนำจากภายนอกสู่ภายในและจากภายในสู่ภายนอกได้เช่นการบ่งชี้ความจริงแท้ของข้อสรุปหนึ่งๆหรือการบ่งชี้สิ่งซึ่งสามารถกระทำได้ในสถานการณ์หนึ่งๆซึ่งความเชื่อมโยงระหว่างสถานการณ์และการกระทำหรือข้อสรุปนี้อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานทางตรรกศาสตร์ เป็นต้น^{๑๓}

บลูม และคณะ ได้แบ่งระดับความรู้ไว้ดังนี้คือ

๑. ความรู้ (Knowledge) หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจำและการระลึกได้ถึงความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งต่างๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจำในสิ่งที่ยุกยักซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

^{๑๒} AmritTiwana, *The Knowledge Management Toolkit : Practical Techniques for Building a Knowledge Management System*, (Upper Saddle River, NJ. : Prentice Hall PTR, ๒๐๐๐), p. 67.

^{๑๓} Clyde W. Holsapple, *Handbook on Knowledge Management 1 Knowledge Matters*, (Berlin: Springer-Verlag Berlin, ๒๐๐๓), pp. 178-181.

๒. ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ ความจำ ใ้กว้างออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล การแสดงพฤติกรรมเมื่อเผชิญกับสื่อความหมาย และความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๓. การนำไปปรับใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำความรู้ (knowledge) ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด (comprehension) ในเรื่องใด ๆ ที่มีอยู่เดิม ไปแก้ไขปัญหาที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้น โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการกับความคิดรวบยอดมาผสมผสานกับความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งนั้น

๔. การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถและทักษะที่สูงกว่าความเข้าใจ และการนำไปปรับใช้ โดยมีลักษณะเป็นการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อย ที่มีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งการสืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบประกอบปลี่ยนโยยนั้นสามารถเข้ากันได้หรือไม่ อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

๕. การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวบรวมส่วนประกอบย่อย ๆ หรือส่วนใหญ่ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเรื่องราวอันหนึ่งอันเดียวกัน การสังเคราะห์จะมีลักษณะของการเป็นกระบวนการรวบรวมเนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ยังไม่ชัดเจนขึ้นมาก่อน อันเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบเขตของสิ่งที่กำหนดให้

๖. การประเมินผล (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับความคิด คานิยมผลงาน คำตอบ วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์ (criteria) เป็นฐานในการพิจารณาตัดสินใจ การประเมินผล จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สูงสุดของพุทธิลักษณะ (characteristics of cognitive domain) ที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ การนำไปปรับใช้ การวิเคราะห์และการสังเคราะห์เข้ามาพิจารณาประกอบกันเพื่อทำการประเมินผลสิ่งหนึ่งสิ่งใด^{๑๔}

๒.๑.๕ กระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ จะทำให้ความรู้ในองค์กรเกิดการหมุนเวียนในลักษณะของเกลียวความรู้ เพื่อพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยบุคลากรสามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองเพื่อพัฒนาองค์กรต่อไป กระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วย ๗ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification) เป็นการกำหนดความรู้หลัก (Core Knowledge) ซึ่งเป็นความรู้หลัก ขององค์กรเพื่อการบรรลุเป้าหมายหลักขององค์กร เป็นเข็มทิศในการจัดการความรู้ขององค์กร โดยการพิจารณาว่าเป้าหมายหลักขององค์กรคืออะไร และต้องการความรู้หลักด้านไหนบ้างเพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว นั้น เช่น พิจารณาว่า วิสัยทัศน์/พันธกิจ/เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเราจำเป็นต้องรู้อะไร ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร

^{๑๔} บลูม และคณะ, อังโน กองพัฒนาคุณภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล, “การจัดการความรู้ของหน่วยงานในมหาวิทยาลัยมหิดล”, รายงานการวิจัย, (กองพัฒนาคุณภาพ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒), หน้า ๖-๗.

๒) การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) เป็นการเสาะหาปรับปรุง ดัดแปลง สร้างความรู้บางส่วน หรือการสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอก รักษาความรู้เก่า กำจัดความรู้ที่ใช้อย่างไม่ได้แล้ว ให้เหมาะต่อการใช้งานของตน อาจเริ่มจากทุนปัญญา (Intellectual Capital) ที่มีอยู่แล้วภายในองค์กรในรูปของผลงานที่เป็นเลิศ หรือความสำเร็จที่สะท้อนจากวิธีปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ (Best Practices) การทำวิจัย R&D Miniresearch Research หรือสร้างนวัตกรรม

๓) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เป็นการจัดการและจัดเก็บความรู้ที่องค์กรสร้างให้เป็นหมวดหมู่ และเก็บลงในฐานข้อมูลพร้อมกับดำเนินการสร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก มีระบบการรับรู้และตรวจสอบข่าวสารพัฒนาความก้าวหน้าของความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีหรือเครือข่าย อันเป็นการให้ความสำคัญกับความรู้ชัดแจ้งและความรู้ฝังลึกอย่างเท่าเทียมกัน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ขององค์กร

๔) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) หมายถึงการกลั่นกรองความรู้ที่ได้มาเพื่อจัดระดับว่าเป็นความรู้จำเป็นในระดับใดเชื่อถือได้ในระดับใด มีการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการกลั่นกรองความรู้อย่างเป็นระบบและเรียงเรียงความรู้ให้ง่ายต่อการนำมาใช้งานจริงซึ่งอาจดำเนินการโดยจัดผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ มาตรวจสอบวิเคราะห์ว่าความรู้ที่มีอยู่มีความถูกต้องทันสมัยหรือไม่ก่อนที่จะนำไปเผยแพร่ให้ใช้ความรู้นั้นเป็นการ “จะทำให้เข้าใจง่ายและสมบูรณ์อย่างไร” เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐานใช้ภาษาเดียวกันปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

๕) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวกรวดเร็วเข้าถึงได้ด้วยตนเองซึ่งควรมีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) มาประยุกต์ใช้ เช่น Intra Net, Face Book, Web Board บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

๖) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นการนำความรู้เทคนิคในการทำงานเทคนิคการแก้ไขปัญหาที่ได้จากการปฏิบัติงานแล้วมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งทำได้หลากหลายวิธีการ ตัวอย่างเช่น วัน KM Day เวทีความรู้ (Knowledge Forum) การประชุมทางวิชาการการประชุมเชิงปฏิบัติการการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดี (Best Practice) ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice หรือ CoP) เป็นต้นกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสารฐานความรู้เทคโนโลยีสารสนเทศ กรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดกิจกรรมชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice หรือ CoP) เวทีความรู้ (Knowledge Forum) การประชุมทางวิชาการการประชุมเชิงปฏิบัติการการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดี (Best Practice) แล้วสกัดองค์ความรู้จากกิจกรรมมาจัดทำเป็น Explicit Knowledge เพื่อนำไปใช้งานต่อไป

๗) การเรียนรู้ (Learning) เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์ในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาพัฒนาองค์กรหรือเพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้นกว่าเดิมโดยการให้ผู้ได้รับความรู้ นำความรู้ไปปฏิบัติจริงเมื่อปฏิบัติตามแล้วมีปัญหาตรงไหนมีจุดที่ต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ผู้ปฏิบัติก็แจ้งข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) เพื่อให้หน่วยงานนำไปพิจารณาปรับปรุงงานเกิดระบบการเรียนรู้

จากสร้างองค์ความรู้ > นำความรู้ไปใช้ > เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง^{๑๕}

๒.๒ แหล่งโบราณคดี

แหล่งโบราณคดี มีลักษณะใกล้เคียงกันกับโบราณวัตถุ และโบราณสถาน และในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้เลือกศึกษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่ศึกษานั้นจะเน้นโบราณคดีที่ปรากฏในโบราณสถานทางพระพุทธศาสนานั้น ดังนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจน จึงจะได้กล่าวถึงลักษณะของแหล่งโบราณคดีก่อน ดังนี้

๒.๒.๑ ลักษณะแหล่งโบราณคดี

แหล่งโบราณคดี มีความหมายในทางวิชาการโบราณคดีสากล หมายถึง สถานที่ที่เคยมีคนในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวร หรือเป็นครั้งเป็นคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ และมักจะเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางวิชาการเหมาะสมแก่การศึกษา ค้นคว้า ในทางโบราณคดี เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ สุสานฝังศพ แหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามหม้อไห (แหล่งเตาโบราณ) แหล่งผลิตแก้ว-หล่อลูกปัด หลุมตักสัตว์ ถ้ำ และเพิงผาที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและฝังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ท่าเรือ ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักจะมีหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของคนสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อิฐ กระจุกสัตว์ เปลือกหอย ถ้ำถ่าน ชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ อยู่ตามผิวดิน หรือทับถมอยู่ในดินระดับต่างๆ ในบางพื้นที่อาจจะมีการขุดสัตว์ หรือกระดูกคนที่มีสภาพกลายเป็นหินหรือซากฟอสซิลที่ฝังซ่อนอยู่ในชั้นหินตะกอนบางประเภทด้วย หรือในบางพื้นที่อาจจะเป็เพิงผาที่มีภาพเขียน ภาพวาด หรือภาพแกะสลักที่เป็นงานศิลปะเชิงพิธีกรรมของคนสมัยโบราณปรากฏอยู่ แหล่งโบราณคดีบางประเภทอาจจะจมอยู่ใต้น้ำ เช่น เรือสำเภาโบราณ เรือรบโบราณ เรือสินค้า เรือประมงหรือแหล่งโบราณคดีที่เคยอยู่บนบกแต่ต่อมา น้ำท่วมก็จมอยู่ใต้น้ำ เรียกกันว่า แหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในทะเล ในแม่น้ำ-ลำคลอง หนอง บึง ทะเลสาบธรรมชาติ และในทะเลสาบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ มาตรา ๔ กำหนดให้ แหล่งโบราณคดีทุกชนิดทุกประเภทเป็นโบราณสถาน^{๑๖}

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), อ่างใน ใจชนก ภาคอัคร, การจัดการความรู้ด้านการประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓).

^{๑๖} สายันต์ ไพรชาญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

๒.๒.๒ ความสำคัญของโบราณคดี

ทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทโบราณสถานและโบราณวัตถุ มีคุณค่า ความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและท้องถิ่นต่างๆ ดังนี้

๑. ช่วยสอบสวนเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ให้แน่นอนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์นั้นย่อมต้องอาศัยเอกสารเป็นสำคัญ เอกสารต่างๆบางชิ้นอาจเขียนขึ้นจากความทรงจำที่เล่าสืบต่อกันลงมาเป็นเวลานาน ทำให้อาจมีการผิดพลาดจากความเป็นจริง หรือเขียนขึ้นด้วยความลำเอียง ด้วยเหตุนี้การใช้โบราณวัตถุสถานซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในขณะนั้นเข้าช่วยสอบสวนเอกสารจึงอาจทำให้ทราบถึงความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ดีขึ้นได้

๒. ทำให้ประชาชนในชาติเกิดความรักชาติ เนื่องจากการที่เราได้ไปเห็นโบราณวัตถุสถานที่สวยงามหรือใหญ่โตย่อมทำให้เราอดนึกไม่ได้ว่าบรรพบุรุษของเรามีความสามารถสร้างสิ่งที่ยิ่งใหญ่ได้เช่นนั้น จึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องทำนุบำรุงสงวนรักษาสิ่งนั้นไว้ให้คงอยู่ต่อไปตลอดกาล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการรักษาโบราณวัตถุสถานไว้อย่างเป็นการช่วยรักษาอิสรภาพของชาติไว้ให้มั่นคง การที่ดินแดนของเราแสดงให้เห็นว่าเป็นที่ตั้งของวัฒนธรรมอันสูงส่งมาแต่โบราณกาลก็เป็นการช่วยให้เราเกิดความรักหวงแหนพยายามรักษาดินแดนนี้ไว้ให้เป็นของเราตลอดไปจนตราប់ถึงสมัยลูกหลาน^{๑๗}

ในระบบความรู้สากล ทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นมีคุณค่าและความสำคัญ ๔ แบบ ดังต่อไปนี้

(๑) คุณค่าที่แสดงความเก่าแก่ดั้งเดิมหรือนัยของอดีต (associative/symbolic value)

ทรัพยากรทางโบราณคดีทุกแห่งทุกชิ้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมีขึ้นจริงในห้วงเวลาต่างๆในอดีตทั้งสิ้น โดยเฉพาะโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้าง โดยที่สิ่งก่อสร้าง สถานที่ และวัตถุสิ่งของนั้นเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ใช้ยืนยันเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตได้ด้วยสภาพของตัวมันเอง ในขณะที่หลักฐานเอกสารหรือข้อเขียนทางประวัติศาสตร์ที่แต่งขึ้นไม่สามารถใช้ยืนยันได้ดีเท่าหลักฐานที่เป็นวัตถุจริงๆ เพราะไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่บ้านทีกไว้ เรื่องเล่า ตำนาน นิทาน ก็เป็นเพียงบันทึกหรือเล่าว่าเคยมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้ปรากฏอยู่จริง ณ เวลานี้แล้ว ทรัพยากรทางโบราณคดีที่เป็นสิ่งก่อสร้างและเป็นวัตถุสิ่งของจริงๆสามารถจับต้องได้ พิสูจน์ทราบได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์กายภาพย่อมมีน้ำหนักและความสำคัญในฐานะที่เป็นตัวแทนของอดีตที่เชื่อถือได้มากกว่า แต่ก็มีได้หมายความว่าตำนาน นิทาน บันทึก วรรณกรรม เรื่องเล่าหรือนิทานปรัมปราจะไร้คุณค่า เพราะในปัจจุบันวิทยาศาสตร์เชิงจิต (spiritual science) ก็เริ่มเป็นที่ยอมรับมากขึ้นและเชื่อว่าจะสามารถใช้ในการอธิบายเรื่องราวของอดีตผ่านการแปลความได้อีกมิติหนึ่ง และหากความรู้ที่ได้จากทั้งสิ่งก่อสร้างและวัตถุสิ่งของสอดคล้องและรับรองต่อกันกับความรู้ที่ได้จากเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน ก็จะทำให้คุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดีในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์หรือตัวบ่งชี้ความเป็นจริงของอดีตและเป็นความทรงจำของอดีต มีพลังสูงในการสื่อสารถึงคนสมัยปัจจุบันให้สามารถทำความเข้าใจเรื่องราวความเป็นมาในอดีตของมนุษย์ในท้องถิ่นต่างๆได้โดยง่าย ในสังคมตะวันตกทรัพยากรทางโบราณคดีประเภทโบสถ์โบราณ สนามรบสำคัญใน

^{๑๗} ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, อ่างใน สายันต์ ไพเราะญจิตร, การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, หน้า ๑๙.

ประวัติศาสตร์ รูปปั้นหรือบ้านของบุคคลสำคัญมักถูกใช้เป็นสื่อในการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนในสังคมตระหนักถึงระบบความคิด ความเชื่อที่ยึดถือสืบกันมาเป็นเวลานาน หรือเตือนให้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญๆ ในประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นตอก่อให้เกิดความมั่นคงของสังคมและชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบัน แหล่งประวัติศาสตร์สำคัญๆ เช่น พุทฺธบาททอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พุทฺธสาริตจังหวัดนครราชสีมา พุทฺธลาดหญ้า จังหวัดกาญจนบุรี ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี หาดไม้ขาว จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อุทยานเรือพระเจ้าตาก จังหวัดจันทบุรี ฯลฯ ที่เป็นสมรภูมิสำคัญในประวัติศาสตร์ หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ประเด็นอื่นๆ ก็มักถูกนำมาอ้างอิงและมีการพัฒนาเป็นสถานที่สำคัญในการปลูกจิตสำนึกด้านความมั่นคงของชาติและเป็นเกียรติประวัติแก่ท้องถิ่นปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป

(๒) **คุณค่าทางวิชาการ** (informational value) ในขณะที่ทรัพยากรทางโบราณคดี มีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวแทนของอดีตโดยตัวของมันเองแล้ว ตัววัสดุที่นำมาสร้างรูปแบบ คติความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังการออกแบบก่อสร้าง กระบวนการสร้างและผลิต ประวัติการสร้าง การผลิต การใช้ประโยชน์ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง รวมทั้งสาระแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนั้นๆ ก็เป็นแหล่งข้อมูลที่ชวนให้สนใจเรียนรู้เรื่องราวที่ได้มาจากไหน ได้มาอย่างไร ซึ่งโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุไม่ว่าจะมีขนาดเล็กขนาดย่อม หรือขนาดใหญ่ กว้างขวาง หรือเล็กแคระอย่างไรก็ล้วนแต่มีพลังในการบอกให้เราเรื่องราวในอดีตได้ทั้งสิ้น แต่การจะรู้เรื่องราวต่างๆ ที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง หรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่เคยเกิดขึ้นในอดีตได้นั้นจำเป็นต้องผ่านกระบวนการตั้งคำถามและมีวิธีการหาคำตอบที่เหมาะสมที่เราเรียกว่า *การศึกษาวิจัย* ซึ่งการวิจัยพื้นฐานที่นิยมใช้หาคำตอบเกี่ยวกับอดีต ได้แก่ การวิจัยทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภูมิประวัติศาสตร์ ธรณีวิทยา ดึกดำบรรพ์วิทยา ชาติพันธุ์วิทยา ประวัติศาสตร์คติชนวิทยา ฯลฯ ซึ่งเป็นการศึกษาในรูปแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary) ที่ใช้ทั้งวิธีการพิสูจน์เชิงประจักษ์ด้วยวิทยาศาสตร์เชิงปริมาณเชื่อมโยงกับการแปลความจากหลักฐานแวดล้อมที่เป็นนามธรรมในแบบแผนวิทยาศาสตร์เชิงคุณภาพที่อาจจะต้องอธิบายด้วยระบบความเชื่อ ศาสนา จิตวิทยา และระบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน

(๓) **คุณค่าด้านความงาม** (aesthetic value) โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีบางแห่ง โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุบางชิ้น มีรูปทรง ลักษณะพื้นผิว สีสนับและคุณลักษณะภายนอกอื่นๆ ที่เมื่อมองเห็นแล้วเกิดความรู้สึกชื่นชอบถูกใจเพราะมีความงดงามกว่าชิ้นอื่นๆ สวยงามกว่าแห่งอื่นๆ ในมุมมองของผู้คนในวัฒนธรรมหนึ่งๆ ที่มีมาตรฐานและเกณฑ์กำหนดคุณค่าของความสวยงามแตกต่างกันออกไปซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างซับซ้อน คุณค่าด้านความงามอาจจะไม่ได้เกิดหรือมีอยู่ในตัววัตถุทางวัฒนธรรมนั้นเองเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะถูกกำหนดจากปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ แบบแผนและความงามที่เป็นประเพณีนิยมในสังคมและช่วงเวลาทีวัตถุชิ้นนั้นถูกสร้างขึ้น หรืออาจจะเกิดจากข้อวิจารณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ หรือไม่ก็เป็นไปตามความนิยมของตลาดซื้อขายชิ้นงานทางศิลปะก็ได้

(๔) **คุณค่าทางเศรษฐศาสตร์** (economic value) ทรัพยากรทางโบราณคดีที่เป็นมรดกตกทอดอยู่ทุกวันนี้ถือเป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของสังคมในปัจจุบัน มีทั้งส่วนที่ยังคงถูกใช้สอยสืบทอดต่อเนื่องเรื่อยมา และส่วนที่กำลังถูกละทิ้งไม่ได้ใช้สอยหรือจัดการให้เป็นประโยชน์ ปัจจุบันไม่ว่า ณ แห่งหนใดในโลก ทรัพยากรทางโบราณคดีกำลังถูกนับรวมเป็นปัจจัยนำเข้าสู่กระบวนการสร้างมูลค่าในทางเงินตราตามกระแสนิยมของโลกสมัยใหม่ซึ่งเป็นมาตรฐานวัดที่มีมิติ

ทางเศรษฐศาสตร์เข้ามากำกับ คุณค่าในทางเศรษฐศาสตร์ของทรัพยากรทางโบราณคดีอาจจะเกิดจากมูลค่าของตัวสิ่งก่อสร้าง หรือวัตถุสิ่งของที่สามารรถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคนปัจจุบันได้ เช่น อาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้างใช้เป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ทำงาน เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น นอกจากนี้คุณค่าพื้นฐานด้านอื่นๆ ทั้งด้านที่เป็นตัวแทนของอดีต ด้านความสวยงามก็ถูกนำมาคิดคำนวณเป็นมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับผู้บริโภคที่จะเต็มใจหรือไม่เต็มใจในการจ่ายเงินเป็นค่าเข้าไปชม ซื้อมาเป็นเจ้าของลงทุนใดๆเพื่อให้เกิดกำไร หรือเพื่อการอนุรักษ์เอาไว้ตามคุณค่าและความสำคัญที่มีอยู่ในทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆ ปัจจุบันมีการให้คุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดีในฐานะใหม่ที่เป็น “ทุนวัฒนธรรม : cultural capital” ที่เป็นปัจจัยในกระบวนการสร้างผลได้ทางเศรษฐกิจในทุกๆระดับตั้งแต่ชุมชนสังคม และประเทศ มีการนำเอาโบราณสถาน แหล่งโบราณคดีมาพัฒนาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากตัวทรัพยากรโดยตรง และการนำเอาเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ หรือคุณค่าในเชิงนามธรรม เช่น ชื่อเสียง ความเก่าแก่ ความโดดเด่นด้านต่างๆ ของโบราณสถาน เมืองโบราณ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และทรัพยากรทางโบราณคดีต่างๆในแต่ละท้องถิ่นมาสร้างเป็นตราหรือสัญลักษณ์ทางการค้า เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าหรือบริการ ซึ่งในปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกกำลังส่งเสริมให้นำเอาคุณค่าในทางเศรษฐศาสตร์ของทรัพยากรทางโบราณคดีมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะดังกล่าวเพิ่มมากขึ้น และมีผลต่อการกระตุ้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยต่างก็พยายามค้นหาทรัพยากรทางโบราณคดี รวมทั้งเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีในท้องถิ่นของตนเองมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นกันมากขึ้นตามไปด้วย^{๑๘}

แหล่งโบราณสถานก็จัดว่าเป็นแหล่งโบราณคดี มีความสำคัญดังนี้คือ

๑. ด้านเอกลักษณ์ ทำให้เข้าใจถึงที่มา สถานที่ตั้ง ชนชาติ ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น พระบรมมหาราชวัง พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช พระธาตุอภัยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

๒. ด้านวิชาการ เป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาของชุมชนและชาติ จึงเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น โบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

๓. ด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมต่างๆ เช่น การบริการ ธุรกิจที่พักและโรงแรม การจำหน่ายของที่ระลึก เป็นต้น

๔. ด้านการใช้สอย สามารถใช้ประโยชน์โบราณสถานนั้นสืบต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันได้ เช่น ศาลากลางจังหวัดราชบุรี หมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ปัจจุบันใช้เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ของกรมศิลปากร จวนเรซิดังกัมปอร์ต จังหวัดตราด ปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

^{๑๘} W.D.Lipe และ สายันต์ ไพเราะญัตติ, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐ – ๒๓.

๕. ด้านสังคม เป็นความภาคภูมิใจและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคมและชาติ มีความสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เช่น ประเพณีนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

๖. ด้านการเมือง โบราณสถานมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ การรักษาอธิปไตยและการสร้างความสามัคคีในชาติ เช่น วัดชลธาราสิงเห หรือวัดพิทักษ์แผ่นดินไทย อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญในการกำหนดเขตแดนระหว่างไทยอังกฤษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นโบราณสถานเพื่อสร้างขึ้นเป็นสักขีพยานในสัมพันธไมตรีระหว่างกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุต เป็นต้น

๗. ด้านสุนทรียศาสตร์ ให้คุณค่าความงามด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น^{๑๙}

๒.๒.๓ วัตถุประสงค์การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี/โบราณสถาน

ความมุ่งหมายที่จะต้องให้มีการอนุรักษ์โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมมีดังต่อไปนี้

๑) การอนุรักษ์เป็นการสงวนรักษาไว้ซึ่งงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าอย่างมากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็นและศึกษาหาความรู้จากสิ่งเหล่านี้

๒) โบราณสถานที่ดีงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ดีแม้จะเลียนแบบสร้างขึ้นใหม่อย่างเหมือนของเก่าทุกประการแต่ก็ไร้ซึ่ง “วิญญาณ” ที่เคยมีอยู่ในของเก่านั้น

๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่บางชิ้นเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ก่อสร้างเอาไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดีของบรรพบุรุษเราก็จำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้

๔) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่บางชนิดได้กลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจก่อให้เกิดความรักและความสามัคคีระหว่างกลุ่มชนในชาติเราก็จำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้

๕) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่บางชิ้นเป็นหลักฐานที่ดีในการศึกษาด้านศิลปะประวัติศาสตร์และโบราณคดีเราก็จำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้

๖) งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าดังได้กล่าวมาแล้วเหล่านี้ส่วนใหญ่ซึ่งสามารถใช้เป็นแหล่งของการพักผ่อนหย่อนใจการท่องเที่ยวและทัศนศึกษาได้ ย่อมก่อให้เกิดผลดีทางด้านจิตใจแก่ผู้มาเยือนและผลดีทางด้านเศรษฐกิจแก่ท้องถิ่นตลอดจนประเทศชาติอันเป็นส่วนรวมเราก็จำเป็นต้องอนุรักษ์ไว้เช่นกัน^{๒๐}

ความมุ่งหมายร่วมกันในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานะทั้ง ๓ ฐานะ ได้แก่

^{๑๙} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙-๒๑.

^{๒๐} ไชแสง ศุขะวัฒน์, การอนุรักษ์โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘), หน้า ๓๑.

๑) อนุรักษ์ในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์อารยธรรม การอนุรักษ์ในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์อารยธรรมเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ข้อมูลที่สำคัญที่สุดในงานประวัติศาสตร์นั้นก็คือสิ่งที่บันทึกไว้ด้วยตัวอักษรอย่างมีระเบียบ สิ่งที่บันทึกไว้อย่างมีระบบนี้เองจะมีคุณค่าในลักษณะที่เรียกกันทั่วไปว่าเอกสารการศึกษาประวัติศาสตร์

อารยธรรมโดยทั่วไปแล้วสิ่งที่มีคุณค่าประโยชน์ในฐานะเอกสารก็คือบรรดาโบราณสถานที่ยืนยงคงสภาพมาจนถึงปัจจุบัน การศึกษาประวัติศาสตร์อารยธรรมในช่วงสมัยประวัติศาสตร์มักจะใช้เอกสารทั้งที่เป็นวัตถุโบราณสถานประกอบไปกับเอกสารทางประวัติศาสตร์แต่ในกรณีเช่นยุคต้นประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีการบันทึกเอกสารทางตัวอักษรน้อยมากหรือเกือบไม่มีเอกสารโบราณสถาน โบราณวัตถุจึงเป็นหลักฐานที่สำคัญที่ช่วยบันทึกส่วนหนึ่งปรากฏเป็นข้อเท็จจริงในยุคสมัยนั้น ดังนั้นการรักษาอนุรักษ์สภาพใด ๆ ที่ผิดแตกต่างไปจากสภาพจริงก็คือการทำลาย

๒) อนุรักษ์ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ผลทางการสร้างสรรค์ การอนุรักษ์ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ผลทางการสร้างสรรค์ตามความเป็นจริง โบราณสถานเกือบทั้งหมด มักจะมีรูปแบบที่เป็นงานสถาปัตยกรรม ดังนั้นในสภาพการณ์เช่นนี้จึงต้องผ่านการออกแบบ และสร้างทำขึ้นตามกระบวนการช่าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงพื้นเพการกินอยู่หรือวัฒนธรรมของชุมชนในขณะนั้น ในขณะเดียวกันการสร้างทำของช่างหรือวงการช่างก็ย่อมจะมีพัฒนาการไม่ว่าโดยประสบการณ์ในกลุ่มช่างเองหรือได้รับอิทธิพลจากภายนอก ซึ่งแสดงถึงศิลปกรรมอันเกิดจากความจรรโลงใจในยุคสมัยความสำเร็จผลทั้งในการออกแบบและการสร้างสรรค์จะเป็นข้อมูลชี้ให้เห็นถึงความเจริญทางปัญญาและเทคนิควิธีการอย่างมากมาย ฉะนั้นสถานะของเมืองทั้งเมือง ผัง อาคาร ตัวอาคารขนาดต่างๆ ตลอดจนลวดลายที่ประดับอาคารชั้นเล็กๆ ก็ล้วนแต่มีค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ผลทางการสร้างสรรค์ทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงสภาพโบราณสถานตั้งแต่ขนาดเล็กอาทิเช่น หุบทำลายปูนปั้นเดิมออก การเสริมแต่งอาคารให้เต็มรูปโดยผลการก็ล้วนแต่เป็นการทำลายทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าช่างในปัจจุบันอาจจะมีฝีมือไม่แพ้ช่างสมัยโบราณก็ตามแต่โดยที่ต่างยุคต่างสมัยจิตวิญญาณในการแสดงออก ก็ย่อมแตกต่างกันเป็นธรรมดา

๓) อนุรักษ์ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบการดำรงชีวิตของชุมชนสังคม การอนุรักษ์ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบการดำรงชีพของชุมชนสังคมในปัจจุบัน คือประโยชน์หน้าที่ที่มีต่อสังคมปัจจุบันและนักวางแผนก็มักจะพึงเล็งในแง่ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อ้างอิงกันเสมอ ๆ ก็คือ ประโยชน์อันเกิดจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่ความเป็นจริงนั้นการพิจารณาในแง่ประโยชน์ดังกล่าวจะเป็นเพียงประโยชน์ส่วนเดียวเท่านั้นเพราะประโยชน์อันแท้จริงในแง่เศรษฐกิจสังคมในระดับแรกนั้นโบราณสถานต่าง ๆ จะเป็นองค์ประกอบที่สร้างความมั่นคงทางจิตใจ ที่แสดงให้เห็นว่าสังคมที่ตนดำรงอยู่มีใช้สังคมหลักลอยทางวัฒนธรรม มีการพัฒนาต่อเนื่องกันมาในระยะเวลายาวนานนับพันปี ขณะเดียวกันก็จะช่วยสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นทั้งในระดับภูมิภาคและประเทศ อาทิเช่น พระธาตุพนมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประโยชน์สุขอันเกิดจากโบราณสถานเช่นนี้ไม่สามารถสร้างทำขึ้นใหม่ได้ ไม่ว่าจะมีความรู้พหุศาสตร์เพียงใดก็ตาม และในส่วนรองลงมาไปในสภาพแวดล้อมของจริงแท้จากอารยธรรมในอดีตก็มีโอกาสที่จะช่วยสร้างช่างหรือสกุลช่างพื้นเมืองขึ้นใหม่ที่มีจิตวิญญาณของตนเองใช้รูปแบบต่อเนื่อง เช่น ในกรณีของครอบครัวนายแพ่ง พรหมเชียงช่างเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัย หรือช่างไม้บ้านปราดค์ภู ศรีสะเกษ ที่ช่วยซ่อมบูรณะองค์ประกอบของ

ปราสาทปรางค์กู๋ เหล่านี้ก็ได้ช่วยให้กำเนิดศิลปะพื้นบ้านในจิตวิญญาณใหม่ ๆ ดังนั้นประโยชน์ในทางจิตใจนั้น จะต้องมีการวางแผนทางเศรษฐกิจเข้าช่วยด้วย การท่องเที่ยวมิใช่เป็นเพียงการกระจายรายได้ช่วยสร้างงานเพิ่มมากขึ้นอย่างเดียว แต่เป็นการร่นระยะเวลาการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้รวดเร็วยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันช่างพื้นเมืองก็ยังคงประกอบอาชีพอยู่ได้^{๒๐}

๒.๒.๔ เกณฑ์มาตรฐานในการอนุรักษ์โบราณสถาน

เกณฑ์มาตรฐานทั่วไปในการอนุรักษ์ซากศิลปะกรรมศิลปากรได้นำมาปรับใช้เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบด้วย

๑. เกณฑ์มาตรฐานทั่วไปในการอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบด้วย

๑.๑ การปรับปรุงอาคารเพื่อประโยชน์(Adaptive use)

๑.๒ การสงวนรักษาทางสถาปัตยกรรม (Architectural conservation)

๑.๓ การบูรณะ (Restoration)

๑.๔ การปฏิสังขรณ์ (Renovation)

๒. เกณฑ์มาตรฐานทั่วไปสำหรับโครงการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะสถานที่ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งชาติ เช่น

๒.๑ ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลที่จะนำสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยให้มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด

๒.๒ การไม่ให้มีการทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิมของสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

๒.๓ ต้องไม่ให้มีการบิดเบือนหลักฐานต่างๆ เป็นสมัยที่เก่ากว่าที่เป็นจริง

๒.๔ ต้องใช้วิธีประณีตที่สุดในการทำความสะอาดผิวหน้าของอาคารและสิ่งก่อสร้างเพื่อไม่ทำลายวัสดุทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๓. มาตรฐานเฉพาะสำหรับการสงวนรักษาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ เป็นมาตรฐานที่หลายประเทศนิยมใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ และกรมศิลปากรได้นำมาประยุกต์ใช้เพื่อสนองตามระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.๒๕๒๘ และพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ โดยมีมาตรฐานการปฏิบัติงานดังต่อไปนี้

มาตรฐาน ๑ การเข้าถือกรรมสิทธิ์ (Acquisition) ผู้รับผิดชอบต้องดำเนินการในเรื่องการเข้าถือกรรมสิทธิ์ หรือให้ได้มาซึ่งสิทธิเฉพาะก่อนจึงสามารถเข้าปฏิบัติการอนุรักษ์ได้

มาตรฐาน ๒ การป้องกัน (Protection) คือการใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดผลในการปกป้องหรือคุ้มครองสถานภาพทางกายภาพของสถานที่ให้พ้นจากการเสื่อมสภาพ ผุพัง การสูญหาย หรือการถูกทำอันตราย เช่น จากภาวะอากาศหรือภัยธรรมชาติ สัตว์ มนุษย์

มาตรฐาน ๓ การเสริมสร้างความมั่นคง หรือการอนุรักษ์ทางวิทยาศาสตร์ (Stabilization) คือการใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มี

^{๒๐} อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, “รายงานการสำรวจโบราณสถานเมืองสุโขทัยเก่า”, เมืองโบราณ, เล่มที่ ๔ ปีที่ ๑ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๓๐) : ๑๓-๓๘.

ความสามารถทนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศได้สืบต่อไป หรือเป็นการทำให้โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ไม่แข็งแรงปลอดภัย หรือที่มรดกเสื่อมสภาพให้มีความมั่นคงขึ้น โดยไม่เปลี่ยนแปลงรูปทรงหรือเพิ่มเติม

มาตรฐาน ๔ การสงวนรักษา (Preservation) หรือการใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งรูปทรงของอาคาร บุรณภาพ และวัสดุก่อสร้าง รวมถึงลักษณะและชนิดของพันธุ์ไม้ตกแต่งเดิมบนที่ตั้งให้คงอยู่ตามที่ปรากฏในปัจจุบันสืบไป

มาตรฐาน ๕ การฟื้นฟูสภาพ (Re-habitation) คือการนำสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์กลับมาใช้ประโยชน์ร่วมสมัยเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือวิธีการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม ทั้งนี้ส่วนสำคัญทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมของสถานที่นั้น ต้องถูกอนุรักษ์ไว้ให้คงได้ เช่น อาคารสำคัญ ถนน สระน้ำ เป็นต้น

มาตรฐาน ๖ การบูรณะ (Restoration) คือการทำให้รูปทรงหรือรายละเอียดต่างๆ ของสถานที่นั้นปรากฏให้เห็นเช่นที่เคยเป็นในอดีต อาจเป็นการเอาส่วนต่อเติมที่สร้างขึ้นภายหลังออก หรือเป็นการเสริมทดแทนดั้งเดิมที่ขาดหายไป

มาตรฐาน ๗ การสร้างขึ้นมาใหม่ (Reconstruction) คือการสร้างเลียนแบบขึ้นมาใหม่ (กรณีอาคารเดิมสูญหายไป) โดยให้มีรูปทรงและรายละเอียดต่างๆ เหมือนกับสิ่งก่อสร้าง หรือวัตถุที่เคยมีอยู่ในอดีต การสร้างใหม่นี้กระทำได้ในกรณีที่มีความจำเป็นและวิธีการปฏิบัตินี้ยังหมายถึงการสร้างเลียนแบบแม้เพียงบางส่วนของสิ่งเหล่านั้นด้วย นอกจากนี้กรรมวิธีอะนัสติโลซิส (Anastylosis) หรือกรรมวิธีรื้อแล้วเสริมโครงสร้างโดยเทคโนโลยีสมัยใหม่แล้วนำชิ้นส่วนกลับเข้าที่เดิม ซึ่งโบราณสถานประเพณีหินและศิลาแลงที่สำคัญในประเทศไทยนิยมปฏิบัติกันมีขั้นตอนการดำเนินการอยู่ในมาตรฐานนี้

มาตรฐาน ๘ การอนุรักษ์จิตกรรมฝาผนัง คือการสงวนรักษาจิตรกรรมของเดิมไว้ให้มีสภาพดี รวมทั้งการป้องกันและบำรุงรักษาทั้งโดยทางกฎหมาย การปฏิบัติการทางเทคนิค การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และการส่งเสริมให้มีการพัฒนาประเทศโดยการใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ของจิตรกรรมฝาผนังให้กว้างขวางและได้ประโยชน์สูงสุด

มาตรฐาน ๙ การอนุรักษ์ประติมากรรมติดที่ ประติมากรรมติดที่ หมายถึง ลวดลายเครื่องประดับปูนฉาบหรือปูนปั้นตกแต่งอาคารต่างๆ รวมทั้งวัสดุที่ได้จากการขุดค้นในสนามทั้งลักษณะลอยตัว นูนต่ำ นูนสูง โดยการปั้น หล่อ หรือสลักด้วยวัสดุต่างๆ เช่น หิน ดินเผา หรือปูนปั้น เป็นต้น การอนุรักษ์ประติมากรรมติดที่เป็นการปฏิบัติทางเทคนิคและวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งประยุกต์เข้ากับเทคนิคประติมากรรม ผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำการศึกษา วิเคราะห์ให้เข้าใจปัญหาของความชำรุด วิธีแก้ไขและป้องกันที่ดีที่สุดที่จะทำให้ประติมากรรมแห่งนั้นมีสภาพสะอาด สวยงามและมั่นคง

มาตรฐาน ๑๐ ว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (International Charter for Convention of Historic Towns and Urban Areas) มีเกณฑ์มาตรฐานวิธีการและมาตรการในการอนุรักษ์ เช่น

- ๑) การวางแผนการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ ควรดำเนินการภายใต้การศึกษาในหลายแง่มุม

- ๒) การใช้ประโยชน์และประกอบกิจกรรมใหม่ๆ ต้องเข้ากับลักษณะของเมืองหรือย่านประวัติศาสตร์นั้นๆ
- ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์และตัวเมืองต้องกลมกลืนกัน
- ๔) การอนุรักษ์ควรได้รับความสนับสนุนจากประชาชนในพื้นที่
- ๕) การดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เป็นต้น

มาตรฐาน ๑๑ การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี - ประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่อันเป็นชุมชนหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างก่อนประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์ ซึ่งสภาพทั่วไปไม่มีอาคารสถาปัตยกรรมที่เห็นรูปร่างเด่นชัด หลักฐานต่างๆ นั้นจมอยู่ใต้ดิน การอนุรักษ์ต้องพิจารณารักษาสภาพทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมด้วย เพราะการอยู่อาศัยของคนในอดีตนั้นต้องมีพื้นฐาน ๓ ประการ คือดินที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานเพียงพอ และมีป่าซึ่งสามารถนำอาหารมาบำรุงชีวิตได้ เกณฑ์มาตรฐานเพื่อการอนุรักษ์ เช่น

- ๑) ใช้มาตรการในการสงวนรักษาพื้นที่ไว้
- ๒) เมื่อทำการขุดค้นในพื้นที่แล้ว ให้ประกาศขอบเขตการขึ้นทะเบียน
- ๓) วัตถุที่ได้จากการขุดค้นรัฐต้องจัดทำทะเบียนควบคุมไว้เป็นทรัพย์สินของชาติ

มาตรฐาน ๑๒ แนวทางการพัฒนาด้านภูมิสถาปัตยกรรม (Landscape Development Concept) คือการพัฒนาสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้นๆ เป็นการดำเนินการเพื่อจัดระบบ ระเบียบ สร้างความงาม และส่งเสริมความสำคัญของโบราณสถานหรือพื้นที่ประวัติศาสตร์ อันเป็นเป็นเนื้อหาหลักของพื้นที่นั้นๆ และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เพื่อการสันถนาการ เพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

มาตรฐาน ๑๓ การสงวนรักษาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทุกประเภท จำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญหลายคน การดำเนินการของกรมศิลปากรในปัจจุบัน ได้กำหนดการสงวนรักษาสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทุกประเภทว่าจำเป็นต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญหลายคน การบูรณะโบราณสถานแต่ละแห่งต้องขึ้นอยู่กับสภาพของโครงการ ผู้อำนวยการจะกำหนดขั้นตอนต่างๆ ที่จำเป็นนับตั้งแต่แบบ การประมูลทำสัญญา การบูรณะไปจนถึงงานต่างๆ ของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

มาตรฐาน ๑๔ มาตรฐานอนุสรณ์แห่งชาติ (โบราณสถาน) ที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียน ควรดำเนินการให้ได้มาตรฐาน ดังนี้

- ๑) อาคารสถาปัตยกรรม หรือซากโบราณสถานทั้งหมดควรได้รับการขุดแต่งและบูรณะ (ตามแต่กรณี) ให้มั่นคงถาวร
- ๒) มีรั้วแสดงอาณาเขตเพื่อป้องกันการบุกรุก กับตราเครื่องหมายการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ
- ๓) สภาพแวดล้อมบริเวณควรได้รับการปรับปรุง เช่น มีพื้นสนามหญ้าและทางเท้า มีทางระบายน้ำป้องกันน้ำท่วม มีไม้ร่มเงาไม้บดบังโบราณสถาน มีม้านั่งพักผ่อน เป็นต้น
- ๔) มีไฟฟ้าส่องสว่างในเวลากลางคืน
- ๕) ควรมีการจ้างเหมา หรือคนงานรักษาความสะอาดเป็นประจำ

- ๖) มีแผนผังแสดงบริเวณรอบทั้งป้ายอธิบายประวัติอาคารแต่ละหลังและเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง
- ๗) มีคู่มือสั้นๆ สำหรับนักท่องเที่ยวซื้อเป็นเอกสารที่ระลึก รวมถึงโปสการ์ด เป็นต้น^{๒๒}

๒.๒.๕ การบูรณะปฏิสังขรณ์

เป็นการกระทำหรือกระบวนการที่ทำให้รูปทรงของโบราณสถาน หรือรายละเอียดส่วนปลีกย่อยต่างๆ ทางสถาปัตยกรรม และบริเวณพื้นที่ตั้งซึ่งเคยมีอยู่ในประวัติศาสตร์นั้นกลับคืนมาสู่รูปแบบเดิมที่เคยเป็นมา การบูรณะจึงเป็นการทำให้วัตถุที่เคยสูญเสีรูปร่างปรากฏคืนสู่สภาพเดิม ตามคำนิยามที่ปรากฏในข้อ ๙ แห่งกฎบัตรสากลแห่งเมืองเวนิซ โดยอาจจะต้องเอาส่วนซึ่งต่อเติมในภายหลังออกหรือเสริมส่วนอื่นเพื่อทดแทนส่วนดั้งเดิมที่หายไปตามบันทึกหรือจดหมายเหตุจากประวัติศาสตร์ หรือจากข้อสันนิษฐานของร่องรอยเดิมที่ยังอยู่ โดยวิธีการเช่นนี้ ของดั้งเดิมอาจมีเพียงซากหรือฐานของอุโบสถหรือวิหารเพียง ๒๐-๓๐% เท่านั้น ส่วนบูรณะนั้นอาจมากถึง ๗๐-๘๐% วัตถุประสงค์ของการบูรณะนั้นไม่เพียงแต่เพื่อจะอนุรักษ์ความสมบูรณ์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังจะทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมมีความชัดเจนขึ้นและช่วยทำให้ลักษณะรูปแบบดั้งเดิมดีขึ้นด้วย^{๒๓}

เกณฑ์มาตรฐานสำหรับการบูรณะ (Standards for Restoration)

- ๑) พยายามทำให้โบราณสถานนั้นเป็นไปตามเจตนารมณ์ดั้งเดิม หรือดัดแปลงโบราณสถานหรือภูมิทัศน์ของโบราณสถานนั้นให้น้อยที่สุด
  - ๒) เมื่อต้องการเพิ่มความแข็งแรงให้กับโครงสร้างของโบราณสถาน หรือต้องมีการติดตั้งระบบต่างๆ เพื่อป้องกันภัยที่อาจเกิดขึ้น ต้องดำเนินการโดยปิดบังสิ่งเหล่านั้นอย่างมิดชิดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อไม่เป็นการรบกวนหรือทำให้สุนทรียภาพและภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของแหล่งมรดกโลกนั้นเสียไป
  - ๓) เมื่อต้องดำเนินการบูรณะแหล่งมรดกโลกนั้น การดูแลและจัดการทางด้านวัสดุดั้งเดิมทางโบราณคดีต้องดำเนินการภายใต้ความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดี
- นอกจากนั้น คณะกรรมาธิการว่าด้วยโบราณวัตถุและศิลปวัตถุยังได้เสนอแนวทางเกี่ยวกับมาตรฐานของการบูรณะโบราณสถานเอาไว้ดังนี้
- ๑) ในการบูรณะให้คำนึงถึงความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานโดยพยายามหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงและทำลายโบราณสถานนั้น

^{๒๒} กรมศิลปากร อังไฉ นิสสา พิมพ์พิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^{๒๓} สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, อังไฉ สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖).

๒) ในการบูรณะเพื่อความงามและเอกภาพของสถาปัตยกรรมจะต้องคำนึงถึงโบราณสถานที่เหลืออยู่ ห้ามอาศัยเพียงแค่การสันนิษฐานเพียงอย่างเดียว โดยต้องมีการศึกษาความเป็นมาของโบราณสถานนั้นและจะต้องศึกษาจากส่วนที่เป็นของแท้ดั้งเดิม ไม่ใช่จากส่วนที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง

๓) ในการบูรณะโบราณสถานที่เก่าแก่มากจนหาความเกี่ยวข้องกับอารยธรรมสมัยใหม่ไม่ได้ ไม่ควรจะทำการต่อเติมเสริมต่อ แต่ควรจะใช้วิธีรื้อและทำรากฐานให้มั่นคงและประกอบได้รูปเดิม คือ การเอาส่วนที่แตกหลุดไปแล้วแต่ยังพอหาพบได้บริเวณนั้นมาประกอบให้เป็นรูปเดิม ถ้าจำเป็นต้องต่อเติมก็ต้องทำเพื่อความสมดุลหรือเพื่อความแข็งแรงเท่านั้น

๔) การบูรณะโบราณสถานขึ้นใหม่ ควรใช้วิธีการที่คล้ายของเดิมและการบูรณะไม่ควรจะไปเปลี่ยนรูปร่างของโบราณสถานนั้นๆ

๕) วัตถุที่มีคุณค่าทางศิลปะเป็นอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็ของยุคสมัยใด ควรจะเก็บรักษาเอาไว้ให้ดี ซึ่งการพิจารณาว่าชิ้นส่วนวัตถุชิ้นใดมีความสำคัญเท่าใด ไม่ควรจะเป็นความเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินตามโครงการบูรณะแต่เพียงผู้เดียว

๖) สิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นใหม่ ในบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถาน ควรระวังไม่ให้ขนาดสีและแบบไปทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

๗) การต่อเติมที่จำเป็นต้องทำเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นเพียงบางส่วนหรือทั้งหมด ควรต่อเติมให้น้อยที่สุด และง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้ การสร้างรูปแบบขึ้นมาใหม่ทั้งหมด (reconstruction) จะทำได้กับโบราณสถานที่มีทรงเรขาคณิตเรียบๆ และไม่มีลวดลายตกแต่งเท่านั้น

๘) ส่วนต่อเติมที่ทำขึ้นใหม่จะต้องแสดงไว้ให้เห็นอย่างชัดเจนโดยการใช้วัสดุแตกต่างกับของเดิม หรือโดยการต่อเติมเพียงคร่าวๆ ไม่ให้มีลวดลายเช่นเดียวกับของเดิม หรือโดยการทำเครื่องหมายบอกไว้ก็ได้ ซึ่งการทำดังกล่าวทั้ง ๓ ประการ นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการบูรณะต่อไปแล้ว ยังทำให้ไม่ให้เกิดการเข้าใจผิดในด้านหลักฐานประวัติศาสตร์อีกด้วย

๙) การเคลื่อนย้ายของเก่าออกและเอาของใหม่เข้ามาแทนที่ควรทำโดยอาศัยหลักวิชาการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เข้าช่วย ไม่ควรกระทำโดยไม่มีหลักทฤษฎี

๑๐) ของที่ได้จากการขุดค้นและการสำรวจต้องดูแลอย่างดีและถูกต้อง

๑๑) การบูรณะปฏิสังขรณ์มีลักษณะที่เหมือนกันกับการขุดค้นควรทำเอกสารในรูปของรายงาน ซึ่งรวบรวมจากบันทึกประจำวันเกี่ยวกับการบูรณะมีภาพวาดและภาพถ่ายประกอบรายงานดังกล่าว ควรบ่งบอกถึงโครงสร้างและรูปร่างของโบราณสถานอย่างละเอียด รวมทั้งการปฏิบัติการบูรณปฏิสังขรณ์ทุกระยะ^{๒๔}

๒.๒.๖ พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕)

กฎหมายว่าด้วยโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติใช้บังคับมายาวนานแต่มีแก้ไขครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และยังมีผลใช้บังคับอยู่ในปัจจุบันคือ

^{๒๔} กรมศิลปากร, แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรมของโลก, อ้างใน เรื่องเดียวกัน.

“พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕” ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑) อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่

ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕) กำหนดอำนาจหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ดังนี้

พนักงานเจ้าหน้าที่หมายถึงผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งที่รัฐมนตรีได้แต่งตั้งเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕)^{๒๕} ในการปฏิบัติหน้าที่พนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๑๐ ทวิ พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าไปในโบราณสถานเพื่อตรวจดูว่าได้มีการซ่อมแซมแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือถอนต่อเติมทำลายเคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่างๆของโบราณสถานหรือมีการขุดค้นสิ่งใดๆหรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถานหรือไม่ในการนี้ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจยึดหรืออายัดวัตถุที่มีเหตุอันสมควรสงสัยว่าจะเป็นวัตถุที่ได้มาจากการขุดค้นในบริเวณโบราณสถานได้

การตรวจยึดหรืออายัดตามความในวรรคหนึ่งให้กระทำได้ระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตกและเมื่อดำเนินการตรวจยึดหรืออายัดแล้วในเขตกรุงเทพมหานครให้รายงานต่ออธิบดีในเขตจังหวัดอื่นให้รายงานต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและอธิบดีเพื่อทราบ

มาตรา ๒๑ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเข้าไปในสถานที่ผลิตสถานที่ทำการค้าสถานที่แสดงหรือสถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุศิลปวัตถุหรือสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตกหรือระหว่างเวลาทำการเพื่อตรวจดูว่าได้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดตามพระราชบัญญัตินี้หรือไม่หรือเพื่อตรวจดูว่ามีโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุหรือสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือมีสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ได้ปฏิบัติตามประกาศที่อธิบดีกำหนดตามมาตรา ๑๘ ทวิ อยู่ในสถานที่นั้นหรือไม่และในกรณีที่มีเหตุอันสมควรสงสัยว่ามีได้มีการปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัตินี้หรือมีโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุหรือสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ได้ปฏิบัติตามประกาศที่อธิบดีกำหนดตามมาตรา ๑๘ ทวิ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจยึดหรืออายัดโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุหรือสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุนั้นเพื่อประโยชน์ในการดำเนินคดีได้

มาตรา ๒๑ ทวิ ในการปฏิบัติหน้าที่อธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายหรือพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วแต่กรณีต้องแสดงบัตรประจำตัวต่อเจ้าของผู้ครอบครองผู้รับใบอนุญาตหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง

^{๒๕} มาตรา ๔ บัญญัติว่า “พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่าผู้ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้.

ในสถานที่ที่ทำการตรวจสอบตามมาตรา ๑๔ ทวิ หรือมาตรา ๒๑ และให้เจ้าของผู้ครอบครองผู้รับใบอนุญาตหรือผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวอำนวยความสะดวกตามสมควร

บัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ให้เป็นไปตามแบบที่กำหนดในกฎกระทรวงมาตรา ๒๑ ตริในการปฏิบัติหน้าที่ให้อธิบดีหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมายหรือพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๑๘ ทวิ โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากรหรือที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้และมีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปะประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีเป็นพิเศษ รัฐมนตรีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษากำหนดให้โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้นเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ควบคุมการทำเทียม

เมื่อได้มีประกาศตามวรรคหนึ่งแล้วการผลิตการค้าหรือมีไว้ในสถานที่ทำการค้าซึ่งสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ควบคุมการทำเทียมนั้นให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่อธิบดีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษาและให้ผู้ประสงค์จะผลิตสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ควบคุมการทำเทียมแจ้งรายการสิ่งที่ตนจะผลิตต่ออธิบดีพร้อมทั้งต้องแสดงให้เห็นปรากฏสิ่งที่ตนผลิตนั้นด้วยว่าเป็นสิ่งที่ได้ทำเทียมขึ้น

เมื่อได้รับแจ้งตามวรรคสองแล้วให้อธิบดีแจ้งรายชื่อผู้ผลิตและรายการสิ่งเทียมโบราณวัตถุและสิ่งเทียมศิลปวัตถุที่ควบคุมการทำเทียมที่จะผลิตนั้นต่ออธิบดีกรมศิลปากรเพื่อประโยชน์ในการขนส่งหรือนำออกนอกราชอาณาจักรด้วย

มาตรา ๒๔ โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ซ่อนหรือฝังหรือทอดทิ้งไว้ในราชอาณาจักรหรือในบริเวณเขตเศรษฐกิจเฉพาะโดยพฤติการณ์ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถอ้างว่าเป็นเจ้าของได้ไม่ว่าที่ซ่อนหรือฝังหรือทอดทิ้งจะอยู่ในกรรมสิทธิ์หรือความครอบครองของบุคคลใดหรือไม่ให้ตกเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินผู้เก็บได้ต้องส่งมอบแก่พนักงานเจ้าหน้าที่หรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วมีสิทธิจะได้รับรางวัลไม่เกินหนึ่งในสามแห่งค่าของทรัพย์สินนั้น

ให้อธิบดีตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าสามคนเป็นผู้พิจารณากำหนดค่าของทรัพย์สินและเงินรางวัลตามวรรคหนึ่งผู้เก็บได้มีสิทธิอุทธรณ์การกำหนดของคณะกรรมการเป็นหนังสือต่ออธิบดีภายในสิบห้าวันนับแต่วันทราบการกำหนดค่าวินิจฉัยของอธิบดีให้เป็นที่สุด

๒) การควบคุมดูแลรักษาโบราณสถาน

พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕) มาตรา ๗ ได้กำหนดเรื่องการขึ้นทะเบียนโบราณสถานไว้ว่า “เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใดๆตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถานโดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ประกาศดังกล่าวนี้อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ได้และกระทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานตามความในวรรคก่อนถ้าโบราณสถานนั้นมีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายให้อธิบดีแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบถ้าเจ้าของ

หรือผู้ครอบครองไม่พอใจให้มีสิทธิร้องต่อศาลภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่อธิบดีแจ้งให้ทราบ ขอให้ศาลมีคำสั่งให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียนและหรือการกำหนดที่ดิน

ให้เป็นโบราณสถานแล้วแต่กรณีได้ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอต่อศาลหรือศาลมีคำสั่งให้ยกคำร้องของเจ้าของหรือผู้ครอบครองให้อธิบดีดำเนินการขึ้นทะเบียนได้”

เนื่องจากว่าปัญหาเกี่ยวกับการปลูกสร้างอาคารเป็นปัญหาสำคัญที่มีผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถานดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จึงได้มีประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๓๐๘ ข้อ ๑ ให้เพิ่มมาตรา ๗ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ เพื่อควบคุมการปลูกสร้างอาคารในเขตโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้วดังนี้

“มาตรา ๗ ทวิ ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างอาคารตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารภายในเขตของโบราณสถานซึ่งอธิบดีได้ประกาศขึ้นทะเบียนแล้วจะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีในกรณีที่มีการปลูกสร้างอาคารโดยมิได้รับอนุญาตให้อธิบดีมีอำนาจสั่งระงับการก่อสร้างและให้รื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นภายในกำหนดหกสิบวันนับแต่วันที่รับคำสั่ง

ผู้ใดขัดขืนไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารตามคำสั่งอธิบดีมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานและให้อธิบดีดำเนินการรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นได้โดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้ปลูกสร้างไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายหรือดำเนินคดีแก่ผู้รื้อถอนไม่ว่าด้วยประการใดทั้งสิ้น

สัมภาระที่รื้อถอนถ้าเจ้าของไม่ขนย้ายออกไปจากเขตโบราณสถานภายในกำหนดสิบห้าวันนับแต่วันรื้อถอนเสร็จให้อธิบดีจัดการขายทอดตลาดสัมภาระนั้นเงินที่ได้จากการขายเมื่อหักค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนและการขายแล้วเหลือเท่าใดให้คืนเจ้าของสัมภาระนั้น”

บทบัญญัติในมาตรา ๗ ทวิ มีลักษณะพิเศษซึ่งรวมมาตรการทั้งทางแพ่งและทางอาญาไว้ในตัวเบ็ดเสร็จในทางอาญานั้นบัญญัติไว้ในวรรคสามกล่าวคือในกรณีที่ขัดขืนไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารตามคำสั่งอธิบดีกรมศิลปากรมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน ความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน (มาตรา ๓๖๘)^{๒๖} ส่วนมาตรการทางแพ่งหากเปรียบเทียบแล้วมีความรุนแรงกว่าทางอาญาเสียอีกโดยได้กำหนดไว้ในวรรคสามเช่นกันและได้กำหนดรายละเอียดไว้ในวรรคสี่และในวรรคห้าด้วยว่าในกรณีที่ขัดขืนไม่ระงับการก่อสร้างหรือรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารก็ให้อธิบดีกรมศิลปากรดำเนินการรื้อถอนอาคารหรือส่วนแห่งอาคารนั้นได้โดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้ปลูกสร้างไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายหรือ

ดำเนินคดีแก่ผู้รื้อถอนไม่ว่าด้วยประการใดทั้งสิ้นและสัมภาระที่รื้อถอนถ้าเจ้าของไม่ขนย้ายออกไปจากเขตโบราณสถานภายในกำหนด ๑๕ วันนับแต่วันรื้อถอนเสร็จอธิบดีกรมศิลปากรย่อมมีอำนาจจัดการขายทอดตลาดสัมภาระนั้นได้เมื่อได้เงินจากการขายทอดตลาดนั้นแล้วก็ให้นำมาหักค่าใช้จ่ายในการรื้อถอนและการขายหากมีเหลือก็ต้องคืนเจ้าของสัมภาระไป

^{๒๖} ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๓๖๘ บัญญัติว่า “ผู้ใดทราบคำสั่งของเจ้าพนักงานซึ่งสั่งการตามอำนาจที่กฎหมายให้ไว้ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นโดยไม่มีเหตุหรือข้อแก้ตัวอันสมควรต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบวันหรือปรับไม่เกินห้าร้อยบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”.

๓) การควบคุมดูแลรักษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ

คำว่า “โบราณวัตถุ” นั้นตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕) ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา ๔ ว่า

“สังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถานซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี”

คำว่า “ศิลปวัตถุ” นั้นตามพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา ๔ ว่า “สิ่งที่ทำขึ้นด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงทางศิลปะ”

๔) การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ

มาตรา ๑๔ เมื่ออธิบดีเห็นว่าโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุใดที่มีได้อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากรแต่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทางศิลปะประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีเป็นพิเศษอธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้น

ในกรณีที่อธิบดีเห็นว่าโบราณวัตถุใดไม่ว่าจะได้ขึ้นทะเบียนแล้วหรือไม่หรือศิลปวัตถุใดที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วสมควรสงวนไว้เป็นสมบัติของชาติอธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษา กำหนดให้โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้นเป็นโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ห้ามทำการค้าและหากเห็นสมควรเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติให้อธิบดีมีอำนาจจัดซื้อโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้นไว้ได้

มาตรา ๑๕ โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วนั้นห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซมแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงวันแต่จะได้รับการอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีและถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใดก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย

มาตรา ๑๖ ในกรณีที่โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วชำรุดหักพังเสียหายสูญหายหรือมีการย้ายสถานที่เก็บรักษาให้ผู้ครอบครองโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุนั้นแจ้งเป็นหนังสือไปยังอธิบดีภายในสามสิบวันนับแต่วันชำรุดหักพังเสียหายสูญหายหรือมีการย้ายนั้น

มาตรา ๑๘ โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นทรัพย์สินของแผ่นดินและอยู่ในการควบคุมดูแลรักษาของกรมศิลปากรจะโอนกันมิได้เว้นแต่อาศัยอำนาจแห่งบทกฎหมายแต่ถ้าโบราณวัตถุและศิลปวัตถุใดมีเหมือนกันอยู่มากเกินต้องการอธิบดีจะอนุญาตให้ออนโดยวิธีขายหรือแลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์แห่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหรือให้เป็นรางวัลหรือเป็นค่าแรงงานแก่ผู้ขุดค้นก็ได้ทั้งนี้ตามระเบียบที่อธิบดีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

๕) หน้าที่ของเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถาน

ตามปกติเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานไม่ว่าจะขึ้นทะเบียนหรือไม่ก็ต้องปฏิบัติตามที่พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔

(แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕) กำหนดให้ต้องปฏิบัติตามมาตรา ๑๐^{๒๗} แต่ในกรณีที่โบราณสถานนั้นได้ขึ้นทะเบียนแล้วเจ้าของหรือผู้ครอบครองจะต้องมีหน้าที่เพิ่มขึ้นดังนี้

(๑) เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานต้องแจ้งการชำรุดหักพังหรือเสียหายไม่ว่าด้วยประการใดเป็นหนังสือไปยังอธิบดีกรมศิลปากรภายใน ๓๐ วันนับแต่วันที่โบราณสถานชำรุดหักพังหรือเสียหาย (ตามมาตรา ๙)^{๒๘} หากไม่แจ้งมีโทษตามมาตรา ๓๔ ซึ่งกำหนดให้จำคุกไม่เกิน ๑ เดือนหรือปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

(๒) เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานต้องยินยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใดๆ ซึ่งได้รับคำสั่งจากอธิบดีเข้าทำการซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใดๆ เพื่อเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมเมื่อได้รับการแจ้งเป็นหนังสือจากอธิบดีกรมศิลปากรแล้ว (ตามมาตรา ๑๑)^{๒๙} และในกรณีที่มีการขัดขวางการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวแม้พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้บัญญัติฐานความผิดไว้ก็ต้องพิจารณาจากบทบัญญัติในมาตรา ๑๓๘ แห่งประมวลกฎหมายอาญาฐานขัดขวางเจ้าพนักงานมาบังคับใช้ซึ่งบัญญัติว่า

“ผู้ใดต่อสู้หรือขัดขวางเจ้าพนักงานหรือผู้ซึ่งต้องช่วยเจ้าพนักงานตามกฎหมายในการปฏิบัติการตามหน้าที่ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการต่อสู้หรือขัดขวางนั้นได้กระทำโดยใช้กำลังประทุษร้ายหรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้ายผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสี่ปีหรือปรับไม่เกินแปดพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”

(๓) หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วจัดให้มีการเรียกเก็บค่าเข้าชมหรือค่าบริการอื่นเป็นปกติธุระหรือจัดเก็บผลประโยชน์ใดๆ ที่เกิดจากโบราณสถานดังกล่าวเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้นต้องเป็นผู้เสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่อธิบดีกรมศิลปากรกำหนด

^{๒๗} มาตรา ๑๐ บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซมแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือถอนต่อเติมทำลายเคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่างๆ ของโบราณสถานหรือขุดค้นสิ่งใดๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถานเว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีและถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใดก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย”.

^{๒๘} มาตรา ๙ บัญญัติว่า “โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วและเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายชำรุดหักพังหรือเสียหายไม่ว่าด้วยประการใดๆ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้นแจ้งการชำรุดหักพังหรือเสียหายเป็นหนังสือไปยังอธิบดีภายในสามสิบวันนับแต่วันที่เกิดชำรุดหักพังหรือเสียหายนั้น”.

^{๒๙} มาตรา ๑๑ บัญญัติว่า “โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วนั้นแม้ว่าจะเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายก็ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใดๆ ทำการซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมได้แต่ต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบก่อน”.

การกำหนดค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมดังกล่าวอธิบดีกรมศิลปากรจะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่า ๓ คนโดยเจ้าของหรือผู้ครอบครองร่วมเป็นกรรมการด้วย (มาตรา ๙ ทวิ)^{๓๐}

นอกจากหน้าที่ข้างต้นแล้วเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วพึงทราบถึงข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้นข้อกำหนดดังกล่าวถึงนี้คือมาตรา ๑๓ หากไม่แจ้งมีโทษตามมาตรา ๓๔ ทั้งนี้

กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมมีอำนาจออกกฎกระทรวงให้ผู้เข้าชมโบราณสถานปฏิบัติบางประการในระหว่างเข้าชมเมื่อเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพความปลอดภัยความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วดังนี้

(๑) ไม่เคลื่อนย้ายสิ่งต่างๆ ในโบราณสถาน
 (๒) ไม่ขีดเขียนหรือทำให้ปรากฏด้วยประการใดๆ ลงบนโบราณสถาน
 (๓) ไม่นำอาวุธวัตถุระเบิดวัตถุเชื้อเพลิงหรือสารเคมีอันจะก่อให้เกิดอันตรายเข้าไปในโบราณสถาน

(๔) ไม่ปีนป้ายโบราณสถานหรือกระทำการใดๆ อันเป็นเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหายหรือก่อให้เกิดความสกปรกและไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยแก่โบราณสถาน

(๕) ไม่เทหรือถ่ายทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลลง ณ ที่ใดๆ ภายในโบราณสถานนอกจากที่ซึ่งจัดให้

(๖) ไม่กระทำการใดๆ ภายในโบราณสถานอันเป็นที่น่ารังเกียจหรือเป็นที่เสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดีหรือลบลู่ดูหมิ่นศาสนาและวัฒนธรรมหรือก่อความรำคาญแก่ผู้เข้าชมอื่นๆ ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนมาตรา ๑๓ ย่อมมีโทษตามมาตรา ๓๔

๖) บทกำหนดโทษ

พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕) ได้กำหนดบทลงโทษดังต่อไปนี้

มาตรา ๓๒ ผู้ใดบุกรุกโบราณสถานหรือทำให้เสียหายทำลายทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งโบราณสถานต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปีหรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๓ ผู้ใดทำให้เสียหายทำลายทำให้เสื่อมค่าทำให้ไร้ประโยชน์หรือทำให้สูญหายซึ่งโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินห้าแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๔ ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๙ มาตรา ๑๖ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

^{๓๐} กฎกระทรวงฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ออกตามความในพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔.

มาตรา ๓๕ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๐ หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนดไว้ในหนังสืออนุญาตตามมาตรา ๑๐ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินสามแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๖ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปีหรือปรับไม่เกินห้าแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ^{๓๐}

๒.๓ การมีส่วนร่วม

๒.๓.๑ ความหมายการมีส่วนร่วม

การเขามามีส่วนรวมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การรวมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อมาถึงตัวประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้นผู้กระทำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในปรัชญาทางการพัฒนาชุมชนที่ความมนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

การมีส่วนร่วม เป็นการร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และรวมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่วาจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรวมกันรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง^{๓๑}

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลกลุ่มคน ประชาชนหรือองค์กรได้รวมพิจารณาแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยร่วมกันวางแผนโครงการร่วมกันปฏิบัติงาน ประเมินผลงาน พิจารณา ตัดสินใจและรวมกันรับผิดชอบด้วยความสมัครใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ การเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบายให้บรรลุวัตถุประสงค์ ภายใต้การกำหนดและดำเนินการของประชาชนเอง^{๓๒}

^{๓๐} สุณีย์ ทองจันทร์ และคณะ, “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, ๒๕๕๖).

^{๓๑} สุรางครัตน์ จำเนียรพล, “การสร้างประชาสังคมโดยรัฐ : การปรับตัวของประเทศไทย” **วิทยานิพนธ์ คณะรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๓๒} อเนก เหลาธรรมทัศน์, “ประชาสังคมพัฒนาการและนัยยะแห่งอนาคต”, วารสารนิเวศวิทยา, (ฉบับที่ ๒๓, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔.

การมีส่วนร่วม หมายถึง พื้นฐานของกิจกรรมต่างๆ ที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการมีลักษณะกว้าง ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้การมีส่วนร่วมขยายไปสู่การปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ^{๓๔}

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง^{๓๕}

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม พิจารณา ตัดสินใจ กำหนดลงมือปฏิบัติ ติดตาม ประเมิน แก้ไข พัฒนา ตลอดจนรับผิดชอบร่วมกัน

๒.๓.๒ ระดับ/ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

สุข ตีอิทธิพร ได้แสดงขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ ๗ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การสำรวจขั้นต้น ๒) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ๓) การหาแนวทางแก้ไขปัญหา ๔) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา ๕) การปฏิบัติตามโครงการ ๖) การประเมินผลโครงการ ๗) การพิจารณาทบทวนโครงการที่ทำไปแล้ว^{๓๖}

Arnstein กำหนด ขึ้นบันไดการมีส่วนร่วมของพลเมือง” หรือ “Ladder of Citizen Participation” ไว้ ๘ ระดับ ดังนี้

๑) ขั้นการควบคุม (Manipulation) ๒) ขั้นการรักษา (Therapy) ๓) ขั้นการให้ข้อมูล (Informing) ๔) ขั้นการรับฟังความคิดเห็น (Consultation) ๕) ขั้นการปรักษาหรือ (Placation) ๖) ขั้นการเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ๗) ขั้นมอบหมายอำนาจ (Delegated Power) และ ๘) ขั้นอำนาจพลเมือง (Citizen Control)^{๓๗}

๒.๔ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี

รูปแบบการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่ใช่ลักษณะของการจัดการเพื่อให้เกิดมูลค่า แต่เป็นการอนุรักษ์เพื่อให้คงสภาพเดิมที่สุด ซึ่งมีคุณค่าในแง่ศิลปะและวัฒนธรรม และพระสงฆ์กับชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในการจัดการน้อยมาก มีเพียงบางแห่งเท่านั้นที่มีการจัดการในเชิงบริการ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงต้องการพัฒนารูปแบบเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยเฉพาะ ซึ่งได้กำหนดประเด็นพัฒนาไว้ ๕ ด้าน ดังนี้

^{๓๔} Putti, Work values and organizational commitment : A study in the Asian context, (Human Relations, 1987), p. 275-288.

^{๓๕} William, E., Electoral Participation in a Low Stimulus Election, (Rural Development, 1976), p. 111-124.

^{๓๖} ประสพสุข ตีอิทธิพร, “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านภาคเหนือ”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

^{๓๗} Shery R. Arnstein, “A Ladder of Citizen Participation” Journal of the American Planning Association 35 (July, 1969), p. 216-24.

๒.๔.๑ การประชาสัมพันธ์

การใช้กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เป็นวิธีการดำเนินการที่จะสร้างความร่วมมือในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การยอมรับวิธีปฏิบัติให้แพร่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง โดยวิธีการ ดังกล่าวต้องอาศัยการใช้สื่อต่างๆ อย่างหลากหลาย โดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนว่า ต้องการให้กลุ่มเป้าหมาย ยอมรับอะไร อย่างไร และจะต้องมีแผนการสื่อสารที่เป็นขั้นตอน และมีกลวิธีที่เหมาะสมจึงจะเกิดประสิทธิผล โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลในสังคม การเลือกใช้กิจกรรมและสื่อต่างๆ ทาง การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ปลูกจิตสำนึก โน้มน้ำวให้เห็นด้วย คล้อยตาม เกิดความร่วมมือร่วมใจกัน ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความท้าทายของงานนี้อยู่ที่การคิดค้นกลวิธี โดยจะสร้างสรรค์ อย่างไรให้ดึงดูด และกระตือรือร้น จะใช้กิจกรรมอะไรที่แปลกใหม่แต่อยู่ในวิสัยที่กลุ่มเป้าหมายสามารถรับได้ จะใช้สื่ออะไรให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และจะวางแผนการสื่อสารอย่างไร

สื่อประชาสัมพันธ์ หมายถึง ช่องทางการสื่อสารที่จะนำข่าวสารไปสู่กลุ่มเป้าหมาย และเป็นเครื่องมือ ที่ใช้ในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่จะนำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่องค์กร ส่วน **กิจกรรมประชาสัมพันธ์** นั้น นักประชาสัมพันธ์สามารถนำกิจกรรมเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนทุกแขนงได้ เพื่อให้ เกิด Talk of the town สิ่งสำคัญคือ นักประชาสัมพันธ์จะต้องสร้างกระแสให้เกิดขึ้นให้ได้เพื่อส่งผลให้ได้รับ การเผยแพร่

การดำเนินการวางแผนในการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ ถือเป็นขั้นตอนที่สามของกระบวนการ ประชาสัมพันธ์ นักประชาสัมพันธ์ต้องจัดทำแผนงานประชาสัมพันธ์ด้วยการตั้งวัตถุประสงค์ให้แน่ชัดว่า ต้องการสื่อไปยังกลุ่มเป้าหมายใด ข้อความที่ต้องการสื่อออกไปคืออะไร กลยุทธ์/ยุทธวิธีในการใช้สื่อเป็น อย่างไร มีข้อจำกัดด้านงบประมาณหรือไม่ ทั้งนี้ การเลือกสื่อต้องพิจารณาเลือกสื่อที่เหมาะสมและสามารถ เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุด อีกทั้งควรเป็นสื่อที่ควบคุมได้ เพื่อให้ได้ข้อความที่เราต้องการสื่อออกไปมี ความถูกต้องและครบถ้วน^{๑๘}

การประชาสัมพันธ์มี ๔ ขั้นตอน คือ

๑. **การวิจัย – การรับฟัง** เป็นขั้นตอนแรกของการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นการค้นคว้าหาข้อเท็จจริง ข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาจากการวิจัยหรือการรับฟังความคิดเห็นนั้นเป็นการตรวจสอบประขามติ ทัศนคติ ตลอดจนปฏิกิริยาของประชาชนที่เกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติขององค์กร หรือต่อนโยบายขององค์กร ซึ่งในขั้นตอนนี้ก็เหมือนกับการถามตัวเราเองว่า “อะไรเป็นปัญหาของเรา”

๒. **การวางแผน – การตัดสินใจ** เป็นงานที่ต้องใช้ความรอบคอบ วิจารณ์ญาณในการกำหนดวางแผนและการตัดสินใจ เพราะว่าการวางแผนที่ดีนั้นต้องอาศัยข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และมีน้ำหนักพอที่จะเชื่อถือได้ ขั้นตอนนี้จะเป็นการนำเอาข้อมูลเกี่ยวกับประขามติ ทัศนคติ ฯลฯ มาวิเคราะห์ดูแล้วตัดสินใจว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรแก้ไข และอะไรเป็นสิ่งที่ควรจะกระทำ

^{๑๘} จินตวีร์ เกษมสุข, **หลักและกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, (อัดสำเนา).

ต่อไป เพื่อที่จะได้นำเอาไปประกอบในการพิจารณาจัดตั้งหรือกำหนดนโยบายที่จะมีประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนนี้เป็นการถามว่า “อะไรบ้างเป็นสิ่งที่เราจะต้องทำ”

๓. **การติดต่อสื่อสาร – การปฏิบัติ** เป็นการติดต่อสื่อสารกับประชาชน โดยการดำเนินงานตามแผนงานและนโยบายที่ได้กำหนดเอาไว้ ทั้งนี้โดยการใช้เครื่องมือและวิธีการสื่อสารต่างๆ เข้ามาช่วยในการดำเนินงาน เพื่อให้ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด อันจะเป็นผลทำให้การติดต่อสื่อสารจากองค์กรไปยังประชาชนที่เกี่ยวข้องนั้นมีประสิทธิภาพรวดเร็ว ฉับไว ประหยัด และสะดวกในการปฏิบัติในช่วงจังหวะเวลาที่มีความสำคัญมาก คือต้องรู้ว่าควรจะปฏิบัติการติดต่อในช่วงจังหวะเวลาใดกับประชาชน จึงจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ สำหรับขั้นตอนนี้ก็จะเป็นการถามตัวเองว่า “เราจะทำอะไรลงไปบ้าง และมีเหตุผลอย่างไร”

๔. **การประเมินผล** เป็นการวัดผลการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ว่าได้กระทำลงไปแล้วนั้นได้ผลมากน้อยแค่ไหน หรือว่าล้มเหลว คำนวณกับค่าใช้จ่ายและเวลาที่เสียไปหรือไม่ และมีวิธีอื่นๆ ที่ดีกว่านี้พอที่จะนำมาใช้ได้หรือไม่ เป็นการหาข้อบกพร่องเพื่อนำไปสู่การวางแผนเพื่อดำเนินการในขั้นต่อไป ขั้นนี้เป็นคำถามว่า “เราทำลงไปแล้วได้ผลอย่างไรบ้าง”^{๓๙}

๒.๔.๒ การจัดทำฐานข้อมูล

ฐานข้อมูลเป็นการจัดเก็บข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันมาจัดเก็บในที่เดียวกัน ซึ่งแต่เดิมถูกจัดเก็บอยู่ในแต่ละแฟ้มข้อมูลเป็นระบบแฟ้มข้อมูล ฐานข้อมูลมีความจำเป็นในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากระบบแฟ้มข้อมูล ได้แก่ ความซ้ำซ้อนของข้อมูล ความขัดแย้งของข้อมูลความยากในการแก้ไขและบำรุงรักษา การผูกติดกับข้อมูล การกระจายของข้อมูล และการใช้ประโยชน์จากข้อมูลลดลง

ในงานฐานข้อมูลจำเป็นต้องเข้าใจหลักการฐานข้อมูลให้ถูกต้อง ตรรกะ คือ สิ่งที่เป็นโปรแกรมหรือผู้ใช้เห็น กายภาพเป็นสิ่งที่ระบบปฏิบัติการเห็น ฐานข้อมูล คือ ที่เก็บรวบรวมข้อมูลและความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล สถิติมา คือ โครงสร้างฐานข้อมูล อินสแตนซ์ คือ เนื้อข้อมูล แบบจำลองข้อมูล คือ โครงสร้างข้อมูลระดับตรรกะที่นำเสนอข้อมูลและความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลให้ผู้ผู้ใช้เห็น เอนทิตี คือ สิ่งที่เราสนใจเก็บข้อมูลเกี่ยวข้องด้วย แอตทริบิวต์ คือ คุณลักษณะของเอนทิตี

ระบบฐานข้อมูลมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ฐานข้อมูล ระบบจัดการฐานข้อมูล และบุคลากร โดยบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการการบริหารฐานข้อมูล คือ ผู้บริหารฐานข้อมูล

คุณลักษณะของระบบฐานข้อมูล คือ มีความซ้ำซ้อนของข้อมูลน้อยสุด มีความถูกต้องของข้อมูลสูงสุด มีความปลอดภัยของข้อมูลสูงสุด มีความเป็นอิสระของข้อมูลและการควบคุมจากศูนย์กลาง^{๔๐}

คุณลักษณะที่ดีของฐานข้อมูล (Good Characteristics of Database System) ประกอบด้วย

^{๓๙} กัญญา ศิริสกุล และคณะ, **หลักการประชาสัมพันธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๙๕-๙๖.

^{๔๐} “ระบบการจัดการฐานข้อมูล” <http://elearning.northcm.ac.th/>, [ออนไลน์], วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐.

๑. ลดความซ้ำซ้อนของข้อมูลให้เหลือน้อยที่สุด (Minimum redundancy)

เป็นการทำให้ปัญหาเรื่องข้อมูลไม่ตรงกันลดน้อยลงหรือหมดไป โดยนำข้อมูลทั้งหมดมารวมกันเพื่อตัดหรือลดส่วนที่ซ้ำกันทิ้งไป ให้เหลืออยู่เพียงแห่งเดียว และเป็นผลทำให้สามารถแบ่งข้อมูลกันใช้ได้ระหว่างผู้ใช้หลาย ๆ คน รวมทั้งการใช้ข้อมูลเดียวกันในเวลาพร้อม ๆ กันได้อีกด้วย

๒. ความถูกต้องสูงสุด (Maximum Integrity : Correctness)

ในระบบฐานข้อมูลจะมีความถูกต้องของข้อมูลสูงสุด เพราะว่าฐานข้อมูลมี DBMS คอยตรวจสอบกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขต่าง ๆ (Integrity Rules) ให้ทุกครั้งที่มีการแก้ไขข้อมูลหรือเพิ่มเติมข้อมูลเข้าไปในระบบฐานข้อมูลนั้น โดยกฎเกณฑ์เหล่านี้จะเก็บไว้ในฐานข้อมูลตามแนวคิดของ International Organization for Standard (ISO) แต่ในปัจจุบันมี DBMS บาง product ที่ข้อบังคับเหล่านี้ไม่ได้ผูกติดอยู่กับฐานข้อมูลยังคงเก็บอยู่ในโปรแกรม การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์เหล่านี้ทำให้ต้องแก้ไขโปรแกรมตามไปด้วยทุกครั้ง ซึ่งไม่สะดวก เช่นเดียวกับระบบแฟ้มข้อมูลเดิมทำให้เกิดความยุ่งยากในการเขียนโปรแกรม แต่ถ้าย้าย การเก็บข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์เหล่านี้มาไว้ในฐานข้อมูล ในทางปฏิบัติจะทำให้ความเร็วลดลงกว่าแบบเดิม เนื่องจากปัจจุบันนี้ฮาร์ดแวร์ที่มีความสามารถและประสิทธิภาพสูงขึ้นทำให้ความเร็วพอกัน ระบบจัดการฐานข้อมูลบางชนิดจะมีฟังก์ชันพิเศษ (trigger) กับ procedure อยู่บน FORM ก็มี ปัจจุบันจะมีให้เลือกว่าจะไว้บนจอหรือไว้ในกฎเกณฑ์กลาง ซึ่งจะเก็บไว้ในฐานข้อมูลเรียกว่า stored procedure ซึ่งถูกควบคุมดูแลโดย DBMS สำหรับ DBMS ชั้นดีส่วนใหญ่จะเป็น compile stored procedure เพราะเก็บกฎเกณฑ์เหล่านี้ไว้ใน stored procedure ไม่ได้เก็บไว้ในโปรแกรมเหมือนระบบแฟ้มข้อมูลเดิม ดังนั้นเมื่อเงื่อนไขเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปก็จะทำการแก้ไขเพียงแห่งเดียว ทำให้ระบบฐานข้อมูลมีความถูกต้องของข้อมูลมากที่สุด และลดค่าใช้จ่ายในการพัฒนา และบำรุงรักษา

๓. มีความเป็นอิสระของข้อมูล (Data Independence)

ถือเป็นคุณลักษณะเด่นของฐานข้อมูลซึ่งไม่มีในระบบไฟล์ธรรมดา เนื่องจากในไฟล์ธรรมดาจะเป็นข้อมูลที่ไม่อิสระ (data dependence) กล่าวคือ ข้อมูลเหล่านี้จะผูกพันอยู่กับวิธีการจัดเก็บและการเรียกใช้ข้อมูลซึ่งในลักษณะการเขียนโปรแกรมเราจำเป็นต้องใส่เทคนิคการจัดเก็บและเรียกใช้ข้อมูลไว้ในโปรแกรม เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดเก็บทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขโปรแกรมตามไปด้วย ดังนั้น ถ้าหากมีการแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างข้อมูลทั้งในระดับ logical และ physical ย่อมมีผลกระทบต่อโปรแกรม แต่ถ้าข้อมูลเก็บในลักษณะของฐานข้อมูลแล้วปัญหานี้จะหมดไป เพราะฐานข้อมูลมี DBMS คอยดูแลจัดการให้ ทำให้โปรแกรมเหล่านี้เป็นอิสระจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างข้อมูล

๔. มีระบบความปลอดภัยของข้อมูลสูง (High Degree of Data Security)

ฐานข้อมูลจะมีระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูลสูง โดย DBMS จะตรวจสอบรหัสผ่าน (login password) เป็นประเด็นแรก หลังจากผ่านเข้าสู่ระบบได้แล้ว DBMS จะตรวจสอบว่าผู้ใช้นั้นมีสิทธิใช้ข้อมูลได้มากน้อยเพียงใด เช่น จะอนุญาตให้ใช้ได้เฉพาะ inquiry หรือ update และสามารถทำได้เฉพาะตารางใดหรือแถวใดหรือคอลัมน์ใด เป็นต้น นอกจากนี้ โครงสร้างข้อมูลระดับล่างยังถูกซ่อนไว้ไม่ให้ผู้ใช้มองเห็นว่าอยู่ตรงไหน DBMS จะไม่ยอมให้โปรแกรมใด ๆ เข้าถึงข้อมูลได้โดยไม่ผ่าน DBMS

๕. การควบคุมจะอยู่ที่ส่วนกลาง (Logically Centralized Control)

แนวความคิดนี้จะนำไปสู่ระบบการปฏิบัติงานที่ดี อย่างน้อยสามารถควบคุมความซ้ำซ้อนและความปลอดภัยของข้อมูลได้ นอกจากนี้ในการควบคุมทุกอย่างให้มาอยู่ที่ส่วนกลางจะนำมาสู่ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (MIS) โดยต้องมีการควบคุมดูแลจากศูนย์กลางทั้งการใช้และการสร้างโดยหลักการแล้ว จะไม่ยอมให้โปรแกรมเมอร์สร้างตารางหรือวิวเอง แต่จะให้ผู้บริหารฐานข้อมูลเป็นผู้สร้างให้ เพื่อจะได้ทราบว่าตารางหรือวิวซ้ำหรือไม่ นอกจากนี้ผู้บริหารฐานข้อมูลจะเป็นผู้ให้สิทธิแก่ผู้ใช้วิว ดังนั้น โปรแกรมเมอร์จะต้องติดต่อประสานงานกับผู้บริหารฐานข้อมูลในการจัดทำรายงาน คุณลักษณะนี้จะทำให้มีความคล่องตัวในการทำงาน ซึ่งเป็นผลมาจากข้อมูลมาอยู่รวมกัน^{๔๑}

๒.๔.๓ การอนุรักษ์โบราณคดี โบราณคดีในที่นี้จะกล่าวเฉพาะที่เป็นโบราณสถานเท่านั้น ซึ่งมีหลักการอนุรักษ์บางอย่างใช้ได้กับโบราณคดีประเภทอื่น เช่น ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น หลักการอนุรักษ์มีดังนี้คือ

๑) การสงวนรักษา (Preservation) หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมตามที่ เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

๒) การบูรณะ (Restoration) หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้รูปทรงลักษณะ กลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่ง ที่ทำขึ้นใหม่

๓) การปฏิสังขรณ์ (Reconstruction) หมายถึง การทำให้กลับไปสู่สภาพอย่างที่เคย เป็นมา

๔) การเสริมความมั่นคงแข็งแรง (Consolidation) หมายถึง การดำเนินการในเบื้องต้น ก่อนที่จะทำการอนุรักษ์ขั้นสูง กรณีที่โบราณสถานมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจเป็นอันตรายหรือเป็น การเสริมโครงสร้างของใหม่เข้าไปในวัสดุโบราณ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายต่อไป^{๔๒}

สาเหตุที่เราต้องมีการอนุรักษ์โบราณสถานต่าง มีทั้งสาเหตุจากภายในคือ ความเสื่อมสภาพของโบราณสถานเองและสาเหตุจากภายนอกเช่นดิน ฟ้า อากาศ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็มาจากมนุษย์เป็นผู้กระทำด้วย มนุษย์เป็นศัตรูที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อโบราณสถานโบราณวัตถุ และเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น เก็บรักษาไม่ถูกต้อง การเคลื่อนย้าย การจับถือหรือจับต้องโดยขาดความระมัดระวัง และการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือแม้กระทั่งการลักลอบขุดทำลายเพื่อหาวัตถุมีค่า การจงใจทำลายทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นแตกหักเสียหายกร่อนลงได้ อีกประการที่น่า คำนึงถึง คือ การพัฒนาบ้านเมือง ได้แก่ การสร้างความเร็ว ตัดถนนหนทาง การขยายพื้นที่ทำ การเกษตร การก่อสร้าง สถานที่ราชการ ที่พักอาศัย ฯลฯ มีส่วนที่เป็นภัยต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ

^{๔๑} “แนวคิดเกี่ยวกับข้อมูลและฐานข้อมูล”, www.sut.ac.th/, [ออนไลน์], วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, *แนวทางอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, หน้า ๓๗.

เช่น การตัดถนนผ่านไปใกล้โบราณสถานก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนทำให้โบราณสถานแตกร้าวหรือทรุดเสียหายได้^{๔๓}

๒.๔.๔ การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว การปรับสภาพภูมิทัศน์บริเวณโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีมีส่วนสำคัญในการดึงดูดความสนใจให้คนทั้งหลายได้ได้มาท่องเที่ยว เพราะทำให้บริเวณมีความสวยงาม ทำให้เกิดความเพลิดเพลินเจริญตาเจริญใจแก่ผู้มาเยือน อย่างไรก็ตามกรมศิลปากรได้กำหนดข้อกำหนดเกี่ยวกับการปรับสภาพภูมิทัศน์ไว้หลายประการ เพื่อป้องกันโบราณสถานเสื่อมสภาพจากเดิม ดังนั้นเมื่อจะทำการปรับสภาพภูมิทัศน์จึงต้องระมัดระวังและทำโดยไม่ขัดกับกฎหมาย คือ

การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของโบราณสถานด้วยสวนดอกไม้ ไม้ประดับ ให้จำกัดพื้นที่เฉพาะในบริเวณที่เป็นส่วนบริการเท่านั้น บริเวณโดยรอบโบราณสถานควรรักษาบรรยากาศที่เป็นไปตามธรรมชาติ...ห้ามปลูกต้นไม้ล้อมรอบอาคารหรือฐานโบราณสถาน เพราะเป็นการทำลายบรรยากาศของโบราณสถาน ก่อให้เกิดการสะสมความชื้น เพราะรากไม้อาจงอกไขเข้าไปทำลายโบราณสถาน อันเป็นสาเหตุสำคัญของการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน

ไม่ควรสร้างถนนในบริเวณโบราณสถาน เพราะการสัญจรของยานพาหนะก่อให้เกิดการสั่นสะเทือน รูปลักษณ์ของถนนทำลายบรรยากาศของโบราณสถาน นอกจากนี้ถนนยังก่อให้เกิดการสะสมความชื้นอันเป็นสาเหตุสำคัญของการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน

การขุดดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถานจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังเนื่องจากเป็นบริเวณพื้นที่ซึ่งมีโอกาสพบหลักฐานทางโบราณคดีได้ อาจเป็นการทำให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การดำเนินการจึงมีความจำเป็นจะต้องอยู่ในความดูแลของนักโบราณคดี และจะต้องแจ้งขออนุญาตก่อนดำเนินการทุกครั้ง

การถมดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเช่นกัน ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถานได้ เป็นต้นว่าหากมีการถมดินชิดกับฐานโบราณสถานโดยรอบ จะเป็นการบดบังรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถาน มีผลให้ผิดส่วนไปจากที่เป็น ดินถมยังสะสมความชื้น ในบางกรณีอาจอุดช่องระบายอากาศดั้งเดิมของอาคาร ทำให้อาคารโบราณสถานต้องเสื่อมสภาพจากความชื้น ดังนั้นการถมดินจึงต้องมีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน และดำเนินการเฉพาะในบริเวณที่ไม่มีผลกระทบต่อโบราณสถานนั้น และต้องขออนุญาตก่อนดำเนินการเช่นเดียวกัน

การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทถนน ลานจอดรถ ทางเดินเท้าหรือทางสัญจรอื่นๆ ควรมีการจัดระบบระบายน้ำควบคู่กันไปด้วย โดยระวังไม่ให้เกิดพื้นที่ท่วมขังที่ตัวบริเวณอาคาร และในบริเวณโดยรอบ ก่อนการดำเนินการจะต้องขออนุญาตและควบคุมการดำเนินการไม่ให้เกิดผลกระทบต่อตัวโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน^{๔๔}

^{๔๓} พระมหาถาวร ธีรจิตโต, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอยะนงศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, ๒๕๕๕).

^{๔๔} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, *แนวทางอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, หน้า ๗๔.

๒.๔.๕ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม หมายถึง แหล่ง หรือ ที่รวม ซึ่งอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สารความรู้ และกิจกรรม ที่เกี่ยวกับชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชน เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและ ท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอก ได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น

แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีบทบาทหน้าที่ในหลายอย่างคือ ๑) เป็นสถานที่รวบรวมและ จัดแสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม ๒) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่ หลากหลาย ๓) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ๔) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้าง เรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเองขึ้น ๕) จัดหาความร่วมมือ โดยร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ ๖) มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลาย และ ๗) บูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่ง เรียนรู้^{๔๕}

แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจัดว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

๑. แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ แหล่งที่มีของความรู้ หมายถึง ที่มา หรือ ตัวแทนของความรู้ที่สามารถอ้างอิงถึงความมีอยู่ขององค์ความรู้ชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ตัวบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ ประเพณี ฯลฯ แหล่งที่มาของความรู้ี้สามารถเสื่อมสลาย ผุพัง หรือล้มตายได้ นอกจากนี้บางแหล่งที่มาของความรู้ยังไม่สามารถให้เรื่องราวได้อย่างชัดเจนหากไม่มี คนมาบอกเล่าหรือไม่มีเอกสารมาให้อ่าน ดังนั้น จึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ออกมา เป็นภาพถ่าย เอกสาร หรือเนื้อหาความรู้ เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนยาวนานและสามารถสืบ ทอดขยายผลได้

เนื้อหาความรู้ คือ ข้อมูล หรือเรื่องราว หรือสิ่งที่จัดเก็บได้จากแหล่งที่มาของความรู้ที่ถูก นำมาเรียบเรียงให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ สามารถทำความเข้าใจได้และพร้อมต่อการนำไปใช้ ประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทั้งความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) ซึ่งเป็น ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงาน ความคิดทัศนคติ และทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ซึ่งสามารถถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธี ต่าง ๆ เช่น การบันทึก ข้อมูลหรือเรื่องราวต่าง ๆ

การเก็บข้อมูลจากแหล่งความรู้ขึ้นอยู่กับลักษณะของที่มา เช่น ถ้าเป็นสถานที่อาจเก็บภาพถ่าย พร้อม ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของแหล่งความรู้ หรือถ้าเป็นตัวบุคคล ก็อาจเก็บประวัติย่อ บท สัมภาษณ์ คุณงามความดี บันทึกประสบการณ์หรือความรู้ที่มี แต่ถ้าหากอยู่ในรูปแบบของประเพณี อาจบันทึกถึงความเป็นมา พิธีกรรมหรือขั้นตอนการปฏิบัติ เป็นต้น

^{๔๕} “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม”, <http://libsis.lib.su.ac.th/>, [ออนไลน์], วันที่ ๒๗ มกราคม

๒. *วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้* หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบ การเผยแพร่ หรือการนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ เช่น การจัดทำหลักสูตร การจัดทำแปลงสาธิต ฯลฯ

๓. *อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้* หมายถึง อุปกรณ์สาธิต สื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่าการได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผ่นพับ ภาพประกอบ โมเดลจำลอง ภาพสไลด์ หนังสือ สาระคดีสั้น ฯลฯ

๔. สถานที่เรียนรู้ ส่วนใหญ่ใช้บริเวณแหล่งที่มาของความรู้เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ เพราะจะสามารถเรียนรู้ได้จากสถานที่จริง ไม่จำเป็นที่บ้านของผู้รู้ แปลงเกษตร ฟาร์ม ไร่ ป่า ฯลฯ โดยมีการปรับสภาพแวดล้อมของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนที่เป็นทางการ แต่ถ้าหากแหล่งเรียนรู้ไม่สะดวกต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ก็อาจใช้สถานที่อื่นที่ใกล้เคียงหรือเอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ไม่เป็นสถานที่คนพลุกพล่านมาก เพราะจะทำให้ทั้งผู้จัดการเรียนรู้และผู้เรียนรู้เสียสมาธิได้ง่าย

๕. *การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้* เป็นการวัดผลว่าการจัดการเรียนรู้นั้นได้ผลดี มากน้อยเท่าใดเพื่อจะได้นำมาพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในคราวต่อไป โดยควรวัดผลทั้งจากตัว ผู้เรียนที่ได้ประเมินความรู้ของตนเอง และประเมินกระบวนการสอนของผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งรูปแบบ ของการวัดผลนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

๖. *ผู้จัดการเรียนรู้ หรือผู้ที่ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้* ในที่นี้จะเน้นให้ชุมชนเป็นผู้ มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มา ของความรู้ ไปจนถึงการประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนจะต้องเป็นกำลัง หลักในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้สนใจ (ขั้นจัดกระบวนการเรียนรู้) เพื่อให้ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ชุมชนแผ่ขยายในวงกว้างในลักษณะชุมชนสู่ชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพิงภาครัฐ ดังนั้นผู้จัดการเรียนรู้จึง ควรจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี มีทักษะในการสื่อสาร เข้าใจถึงวิธีการจัด กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และรู้จักธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อให้สามารถออกแบบ กระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและถ่ายทอดความรู้ได้อย่างชัดเจนมากที่สุด

๗. ผู้เรียน หมายถึง สมาชิกในชุมชน และผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้^{๔๖} นโยบายในการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ ดังนี้

นโยบายการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ ควรประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วม

๒. การให้ผู้ชมเข้าถึงข้อมูลให้มากที่สุด

๓. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเอื้อประโยชน์ใน การทำงาน

๔. การนำเสนอข้อมูลแบบรายการและเอกสารสำคัญโดยใช้ระบบเชื่อมตรง

^{๔๖} “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม”, www.wiangphangkham.co.th, [ออนไลน์], วันที่ ๒๗ มกราคม

๕. การให้บริการเสริมในทุกพื้นที่
๖. การให้บริการแก่ทุกกลุ่มบุคคลเท่าเทียมกัน
๗. การจัดแสดงสะท้อนให้เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม
๘. การมีบทบาทเป็นสถานที่สำหรับการเรียนรู้ในชุมชน
๙. การเป็นศูนย์กลางความร่วมมือขององค์กรต่างๆ^{๔๗}

๒.๕ ข้อมูลแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

ร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีมรดกทางวัฒนธรรมมากติดอันดับต้นๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี บางแห่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีชื่อเสียงในระดับประเทศ เช่น มหาเจดีย์ชัยมงคล อำเภอหนองพอก, พระเจ้าใหญ่วัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง เป็นต้น มีคูซึ่งเป็นศิลปะแบบขอมหลายแห่ง เช่น กู่พระโกนา กู่กาสิงห์ เป็นต้น แต่งานวิจัยนี้จะได้เลือกศึกษาเฉพาะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ได้แก่ สิม เสมมา พระพุทธรูป และจิตรกรรมฝาผนัง รายชื่อแหล่งโบราณคดีที่สำคัญในจังหวัดร้อยเอ็ด มีดังนี้คือ

๑. พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง

วัดสระทอง" ตั้ง อยู่ในตัวเมืองร้อยเอ็ด เป็นที่ประดิษฐาน "พระสังกัจจายน์" ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวร้อยเอ็ดเคารพศรัทธา แต่การสร้างในสมัยใดไม่ปรากฏ แต่ปรากฏหลักฐาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พระยาขัติยวงษา (ท้าวธน) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนแรก ได้พบพระพุทธรูปองค์นี้ เห็นว่ามีความเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์มาก จึงได้นำมาประดิษฐานที่วัดสระทองและยกให้เป็นพระคู่บ้านคู่เมือง ในอดีตข้าราชการทุกคนต้องมาสาบานตนต่อหน้าหลวงพ่อก่อนจะขึ้นเมืองเป็นประจำทุกปี การสร้างวิหารพระสังกัจจายน์และอุโบสถ สมัยแรกทางวัดไม่ได้สร้างขึ้น เพราะตามประวัติวัด มีการสร้างวิหารหลวงพ่พระสังกัจจายน์ โดยปลูกสร้างเป็นศาลามุงแฝก เพื่อกันแดดคุ้มฝนให้องค์หลวงพ่สังกัจจายน์ ต่อมาปี พ.ศ.๒๔๗๗ คุณแม่ต่วน ศรีเลนวัฒน ได้สละทุนทรัพย์สร้างวิหารถาวรหลวงพ่สังกัจจายน์ขึ้น หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์ เป็นวิหารทรงมะนิลา เพื่ออุทิศให้นายต่วน ผู้เป็นสามีที่วายชนม์ พ.ศ.๒๔๘๐ คุณแม่เอี่ยม วุฒิจำนง พร้อมด้วยหลาน ได้มีศรัทธาเลื่อมใสสร้างเป็นอุโบสถ ฝาผนังก่ออิฐถือปูน ครอบองค์พระสังกัจจายน์เป็นประธานในอุโบสถ ฝั่งลูกนิมิตผูกพัทธสีมาตามประเพณีทางพระพุทธศาสนา ในวันอังคารที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๘๐ วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๔๙๕ เวลาประมาณ ๒๒.๓๐ น. ได้เกิดเพลิงไหม้อุโบสถชำรุดเสียหายมาก เหลือแต่องค์หลวงพ่สังกัจจายน์ ซึ่งอยู่ในสภาพเดิมมีรอยร้าวเล็กน้อย

พระมงคลญาณเถร (ผาย ชันติโก) เจ้าอาวาสวัดสระทอง พร้อมด้วยคณะสงฆ์ภิกษุสามเณรและทายกทายิกาได้ให้ช่างบูรณะตกแต่งหลวงพ่พระสังกัจจายน์ให้อยู่ในสภาพปกติเหมือนองค์เดิมทุกประการ และได้ซ่อมแซมอุโบสถให้เป็นพระวิหารหลวงพ่สังกัจจายน์ หลังจากนั้น พระครูภาวนาวิหารคุณ เจ้าอาวาสวัดสระทองรูปปัจจุบัน ได้เชิญชวนผู้มีศรัทธาอื่นปรับปรุงวิหารพระสังกัจ

^{๔๗} สุธาสินี วัชรบุลย์, อังโน อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, "การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ", รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘).

จายน์ให้สวยงามยิ่งขึ้นดัง ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ พระสังกัจจายน์ มีพุทธลักษณะอ้วน พุงพลุ้ย มีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ โชคลาภ เป็นหนึ่งในพระสาวกผู้ใหญ่ จัดอยู่ในเอตทัคคะ ผู้ใฝ่บูชาผู้นั้นได้ลาภประเสริฐแล

พระสังกัจจายน์ พระแห่งโชคลาภ เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย มีตัวนางเลวี่ครั่งหนึ่งมีโสเรยยะ บุตรเศรษฐี คำนองเห็นพระสังกัจจายน์จึงปากพล่อยกล่าวว่า ถ้าเราได้ภรรยาที่มีรูปกายงดงามเยี่ยงท่านนี้ จักพอใจยิ่ง พลันปรากฏว่า โสเรยยะบุตรมหาเศรษฐีหนุ่มคำนองปากได้กลายเป็นหญิงในทันทีจึงหลบหนีไป ต่อมาได้สามีและบุตรสองคน จึงกลับมาขอหมากับพระสังกัจจายน์ โสเรยยะจึงกลับคืนสู่เพศชายเช่นเดิม นับว่าพระสังกัจจายน์มีฤทธิ์อำนาจยิ่งรูปหนึ่งในพุทธสาวก แต่ด้วยรูปกายอันงดงามของพระสังกัจจายน์ สร้างความปั่นป่วนแก่สตรีเพศอย่างยิ่ง จึงได้เนรมิตกายใหม่ให้อ้วนพุงพลุ้ยน่าเกลียด เพื่อความสงบแห่งจิตและกิเลส เรื่องราวของพระสังกัจจายน์ พอสรุปได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความเฉลียวฉลาด มีความรู้ และเป็นที่โปรดของพระพุทธองค์ยิ่ง มีบารมี มีอิทธิฤทธิ์ ผู้ใฝ่บูชาพระสังกัจจายน์จึงได้รับพรจากพุทธสาวกอันเป็นเอตทัคคะอย่างสมบูรณ์

พระสังกัจจายน์ เป็นพระอรหันต์ผู้บ้นคาลโชคลาภ ปัญญา และเมตตาตามหานิยม ชาวพุทธกราบไหว้สักการบูชาพระสังกัจจายน์เพื่อให้บังเกิดความเป็นสิริมงคล ๓ ประการแก่ตนเองและครอบครัวดังนี้

๑. โชคลาภและความอุดมสมบูรณ์ พระสังกัจจายน์ได้รับการยกย่องให้เป็นพระผู้อุดมด้วยโภคทรัพย์ และลาภสักการะเสมอด้วยพระสิวลี

๒. สติปัญญา เนื่องเพราะพระสังกัจจายน์ได้รับการยกย่องจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศในทางอธิบายความพุทธภาษิต ท่านเป็นอรหันต์ผู้มีปฏิภาณเฉียบแหลม

๓. ความงามและความมีเสน่ห์ เนื่องเพราะก่อนที่ท่านจะอธิษฐานจิตให้รูปร่างเปลี่ยนแปลง พระสังกัจจายน์มีผิวดั่งทองคำและมีรูปงามละม้ายเหมือนพระพุทธรูปเจ้า จนแม้แต่เทพยดา พรหม มนุษย์ทั้งปวงพากันรักใคร่ชื่นชม

การบูชาพระสังกัจจายน์ให้เป็นมงคล ควรบูชาด้วยรูป ๓ ดอก พร้อมดอกไม้สีขาวมีกลิ่นหอมต่างๆ หรือดอกบัว มีว่าจะบูชาด้วยดอกไม้ให้ใช้ ๗ ดอก ถวายน้ำสะอาด ๑ แก้วและถวายผลไม้ทุกวันพระ คาถาบูชาพระสังกัจจายน์

สำหรับคาถาบูชา กัจจายะนะ จะ มะหาเถโร พุทโธ พุทธานัง พุทธะตัง พุทธัญจะ พุทธะสุภา สิตัง พุทธะตัง สะมะนุปปัตโต พุทธะโชตัง นะ มามีหัง ปิโย เทวะมะนุสสานัง ปิโยพรหม นะมุตตะโม ปิโยนาคะ สุปันนानัง ปิยินทะริยัง นะ มามีหัง สัพพะชะนา พะหุชะนา บุริโสชะนา อิตถิชะนา ราชาภาคินี จิตตัง อาคัจฉาหิ ปิยัง มะมะฯ

คาถาบูชาขอลาภ (สวดบทนี้ได้ทุกวันเพื่อสิริมงคล) กัจจายะนะ มะหาเถโร เทวะตานะระบุชิตโต โส ระโห ปัจจะยาทิมหิ มะหาลาภัง ะวันตุ เม ลาภะนะ อุตตะโม โหติ โส ระโห ปัจจะยาทิมหิ มะหาลาภัง สัพพะลาภา สะทา โสตถิ ะวันตุ เม^{๔๘}

^{๔๘} “ชัยสิทธิ์ ธนสีลิ่งกูร”, “ไหว้พระ ๗๖ จังหวัด”, www.tumsrivichai.com, [ออนไลน์], วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๐.

๒. พระพุทธมิ่งเมืองมงคล พระพุทธรูปประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

“วัดกลางพร้อมเมือง” หรือ “วัดกลางมิ่งเมือง” ถือว่าเป็นวัดเก่าแก่ในเมืองร้อยเอ็ดเช่นกัน ตัววัดคาดว่าสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา สำหรับพระอุโบสถนั้นเป็นศิลปะแบบล้านช้าง ด้านหน้ามีรั้วผนังขนาดใหญ่ สลักลายเครือเถาและดอกพุดตานอย่างงดงาม ส่วนฝาผนังด้านนอกพระอุโบสถมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสาน (อุบแต้ม) เล่าเรื่องราวพุทธประวัติและทศชาติกภายในพระอุโบสถประดิษฐาน “พระพุทธมิ่งเมืองมงคล” พระพุทธรูปประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เนื้อสัมฤทธิ์ สร้างขึ้นโดยพระขัติยะวงษา (สีลัง) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนที่ ๒^{๔๙}

๓. สิมวัดจักรวาลภูมิพินิจ

ตั้งอยู่ที่วัดหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ เป็นสิมแบบพื้นเมืองประเภทสิมที่บรูปลีเหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังคาทรงจั่วชั้นเดียว มีลายแกะไม้ที่หน้าบันและส่วนรังผึ้ง เดิมมุงด้วยไม้แป้นเกล็ด มีจิตรกรรมฝาผนังประดับ ด้านนอกเป็นภาพพุทธประวัติ ด้านในเป็นวรรณคดีพื้นบ้านเรื่องสังข์ศิลป์ชัย สิมแห่งนี้มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔

๔. สิมวัดบ้านขอนแก่นเหนือ

ตั้งอยู่ที่วัดบ้านขอนแก่น อำเภอเมือง เป็นสิมพื้นเมืองประเภทสิมที่บรูปลีเหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ ๔ X ๕ เมตร หันหน้าไปทางตะวันออก หลังคาเป็นทรงจั่วชั้นเดียว มีลายแกะไม้ที่หน้าบันและส่วนรังผึ้ง เดิมหลังคามุงด้วยไม้แป้นเกล็ด มีจิตรกรรมฝาผนังประดับ ด้านนอกเป็นภาพพุทธประวัติตอนออกผนวช ตอนมารผจญ และภาพนรกสวรรค์ มีอักษรไทยน้อยระบุปีที่สร้าง คือปี พ.ศ. ๒๔๒๘ (จ.ศ. ๑๒๔๗)

๕. สิมวัดประตูลัย (บ้านคำไฮ)

อยู่ที่วัดประตูลัย อำเภอธวัชบุรี เป็นสิมแบบพื้นเมืองประเภทสิมที่บรูปลีเหลี่ยมผืนผ้า ขนาดประมาณ ๓ X ๙ เมตร หลังคาเป็นทรงจั่วชั้นเดียว (ปัจจุบัน ๔ ชั้น) เดิมมุงด้วยไม้แป้นเกล็ด (ปัจจุบันมุงด้วยสังกะสี) มีภาพจิตรกรรมฝาผนังประดับเป็นภาพชาดก เรื่องพระเวสสันดรอยู่ด้านนอกของตัวอาคาร จากประวัติทราบว่าสิมแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑^{๕๐}

๖. เสาคินโบราณ วัดเหนือ

วัดที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บนย่านเก่าแก่ของเมือง วัดเหนือเป็นวัดที่ปรากฏหลักฐานชุมชนโบราณที่พอชี้ให้เห็นว่าบริเวณนี้ น่าจะเคยเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนโบราณที่มีอายุกว่าพันปีมาแล้ว ซึ่งมาจากคำพังเพยที่ว่า “วัดเหนือพร้อมบ้าน วัดกลางพร้อมเมือง” นั่นก็เพราะว่าวัดเหนือสร้างขึ้นในตอนที่ยังจังหวัด ร้อยเอ็ดยังเป็นหมู่บ้านเล็กๆ แต่วัดกลางนั้นสร้างขึ้นในตอนที่ยังจังหวัดร้อยเอ็ดเป็น “สาเกตนคร” ที่เจริญรุ่งเรืองแล้ว นอกจากนี้ยังมีหลักฐานการสร้างวัดที่เก่าแก่นั้นก็คือ “เสาคินโบราณ” ที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัด เสาคินต้นนี้สร้างขึ้นจากหินศิลาแลง รูปทรงแปดเหลี่ยม

^{๔๙} “ร้อยเอ็ด” เมืองศักดิ์สิทธิ์ตามรอยธรรม ๕ วัดดัง เส้นทางบุญสาเกตนคร”, www.manager.co.th, [ออนไลน์], วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๕๐} “มรดกทางพระพุทธศาสนา”, www.sitet.google.com, [ออนไลน์], วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๐.

บริเวณยอดเสามีลักษณะกลม มีการจารึกอักษรปัลลวะของอินเดียตอนใต้ ในสมัยทวารวดี โดยนักโบราณคดีสันนิษฐานว่า เสาหินต้นนี้อาจเป็นหลักเขตเมืองหรือเขตพุทธสถานมาก่อน^{๕๑}

๗. พระธาตุสี่แก้ว

ตั้งอยู่ในเมืองโบราณสี่แก้วทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นเมืองร่วมสมัยกับเมืองร้อยเอ็ด กำหนดอายุประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ ปี ลักษณะของเจดีย์คล้ายกับเจดีย์พระธาตุพนม และกลุ่มเจดีย์ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อายุราว ๒๐๐ ปี เจดีย์มีความสูงประมาณ ๑๗ เมตร ต่อมาได้เกิดการร้างจากส่วนฐานและพังทลายลงเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๗ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ขณะนั้นคือ ท่านอนุรักษ์ จุริมาศ ได้สั่งการให้กรมศิลปากร โดยสำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีและจัดทำรูปแบบเพื่อการบูรณะ เป็นเงินประมาณ ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท โดยใช้เงินกองทุนโบราณคดี โดยได้เริ่มการขุดค้นและบูรณะตั้งแต่วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๗ และเสร็จสมบูรณ์พร้อมยกฉัตร เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๔๘ โดย ฯพณฯ ท่านรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม เป็นประธาน

ปัจจุบันพระธาตุสี่แก้ว ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๑ ต.สี่แก้ว อ.เมืองร้อยเอ็ด เป็นพระธาตุทรงบัวเหลี่ยม ฐานทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน ๒ ชั้น ชั้นที่ ๓ เป็นรูปทรงระฆังคว่ำ ชั้นที่ ๔ เป็นยอดพระธาตุรูปปลีปลายแหลม ฐานกว้าง ๔ เมตร ยาว ๔ เมตร พื้นฐานถึงปลายยอด สูง ๒๐ เมตร มีลักษณะคล้ายพระธาตุพนม แต่มีขนาดเล็กกว่า มีอายุประมาณ ๒๐๐ ปี ชาวบ้านเชื่อว่าสร้างเลียนแบบพระธาตุพนมขนาดย่อส่วน ภายในบรรจุพระอรหันต์และวัตถุโบราณจำนวนหนึ่ง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้าน ต.สี่แก้ว ซึ่งตามตำนานเคยเป็นหัวเมืองใหญ่หัวเมืองหนึ่งของเมืองสาเกต (เมืองร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) และตำบลใกล้เคียง ให้ความเคารพกราบไหว้บูชาอยู่เป็นประจำ โดยนิยมบนบานขอให้ประสบผลสำเร็จในเรื่องหน้าที่การงาน และมักแก้บนด้วยเครื่องคาวหวานและผลไม้ต่างๆ^{๕๒}

๘. หอไตร วัดไตรภูมิ

วัดไตรภูมิ ตั้งอยู่ที่บ้านผือฮี หมู่ที่ ๑๑ ตำบลดงแดง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นวัดที่เก่าแก่มียุทธะกลางน้ำอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปีซึ่งหอไตรกลางน้ำนี้เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกซึ่งเป็นตัวหนังสือภาษาขอมโบราณ บางครั้งก็เรียกกันว่าตัวธรรม ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่อ่านออกก็บอกว่าบางทีก็เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตำรายา เป็นต้น และยังมีโอบสถเก่าอีก 1 หลัง ซึ่งหอพระไตรปิฎกหลังนี้นั้น ได้ชำรุดไปแล้วบางส่วน ซึ่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสและชาวบ้านได้ทำการเปลี่ยนเสาไปแล้วและนำลูกกรงมาใส่ด้านข้างของหอพระไตรปิฎกขึ้น

ปัจจุบันมีพระครูศุภจริยาภิวัตน์ (สมพิช สวโจ) เป็นเจ้าอาวาส และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลดงแดง

วัดไตรภูมิเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของนักเรียนนักศึกษา ทั้งหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนได้มาใช้ศาลาการเปรียญของที่วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและอบรมกิจกรรมต่างๆอยู่เป็นประจำ และในตอนนี้พระเดชพระคุณท่านเจ้าอาวาสได้กำลังก่อสร้างศาลาปฏิบัติธรรมขึ้นหนึ่งหลัง (หลัง

^{๕๑} “วัดเหนือ”, www.nokjibjib.com, [ออนไลน์], วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} “พระธาตุสี่แก้ว จ.ร้อยเอ็ด”, <http://isan.tiewrussia.com>, [ออนไลน์], วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๐.

ใหญ่มาก) เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมตลอดทั้งใช้ประชุมพระสังฆาธิการ และอบรมเยาวชนทั้งในอำเภอจตุรพักตรพิมานเองและอำเภอใกล้เคียงและทางวัดก็เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ซึ่งมีนักเรียนอยู่ประมาณกว่า ๑,๐๐๐ คน

หอไตรกลางน้ำ

สภาพโบราณ จัดเก็บไว้ในหอไตรกลางน้ำ อดี และหอผ้าขาวไว้ เมื่อทางโครงการฯได้ดำเนินการจัดระบบ พบว่า เอกสารโบราณที่หอผ้าขาว ส่วนมากจะผูก กรอบ ขึ้น เอกสารที่พบประมาณ ๗๐ มัด ซึ่ง พระครูศุภจริยาภิวัฒน์ กล่าวว่า เมื่อ ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้ร่วมกับชาวบ้านจัดเก็บโบราณ ซึ่งได้ใช้ผ้าขาวห่อโบราณที่มีอยู่เดิม แต่ก็ไม่ได้สำรวจหรือทำบัญชีไว้ว่ามีเรื่องเกี่ยวกับอะไรบ้าง^{๕๓}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ การจัดการความรู้

กองพัฒนาคุณภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ของหน่วยงานในมหาวิทยาลัยมหิดล” คณะผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะดังนี้

๑. ผู้บริหารของหน่วยงานควรเห็นความสำคัญและนำมา กำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงานที่ชัดเจน รวมถึงการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่อง

๒. จัดฝึกอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (KM) แก่ผู้บริหาร เพื่อให้เห็นความสำคัญและนำไปปฏิบัติในหน่วยงานอย่างจริงจัง

๓. ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะที่ดำเนินการจัดการความรู้ (KM) จนประสบความสำเร็จ กับคณะที่ยังไม่ได้ดำเนินการ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจ

๔. มหาวิทยาลัยควรสร้างทีมพี่เลี้ยงลงไปให้ความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำในการดำเนินงานด้านการจัดการความรู้ (KM) กับหน่วยงานที่มีการดำเนินงานด้านการจัดการความรู้ไม่เข้มแข็ง

๕. สร้างความเข้าใจ สื่อสาร ประชาสัมพันธ์ เรื่องการจัดการความรู้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง และการสร้างระบบสารสนเทศ IT ที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. หาช่องทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เปิดกว้างและบุคลากรทุกระดับสามารถเข้าถึงได้ สนับสนุนงบประมาณในการกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้^{๕๔}

ภาคภูมิ รัตนวิวัฒน์พงศ์ และอรุณกร เก่งพล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การออกแบบและพัฒนาคัลงความรู้เพื่อสนับสนุนการจัดการความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต : กรณีศึกษา ฝ่ายปฏิบัติการเขตนครหลวงการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า การนำการจัดการความรู้มาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ที่มีอยู่ โดยมีลักษณะเป็นคลังความรู้

^{๕๓} “วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี”, www.gotoknow.org, [ออนไลน์], วันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} กองพัฒนาคุณภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล, “การจัดการความรู้ของหน่วยงานในมหาวิทยาลัยมหิดล”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒).

(Knowledge Repository) สามารถจัดเก็บ ถ่ายทอด/แบ่งปัน และนำความรู้ไปใช้ผู้ใช้สามารถเข้าถึง ความรู้ในรูปแบบที่ชัดเจนอธิบายได้ (Explicit Knowledge) และเตรียมความพร้อมเพื่อให้สามารถ ติดต่อกับบุคคลที่เก็บความรู้ที่ไม่ชัดเจนไว้ (Tacit Knowledge) ผลจากการนำคลังความรู้มาใช้ ทำให้ผู้ควบคุมระบบส่งจ่ายกำลังไฟฟ้าสามารถตัดสินใจเพื่อตอบสนองต่อเหตุการณ์ได้เร็วขึ้นโดยเฉลี่ย ๔๐ % และผู้ร่วมงานในส่วนต่างๆ สามารถถ่ายทอดแบ่งปันความรู้ที่มีอยู่ให้เข้าใจกันได้อย่างรวดเร็ว และทั่วถึง^{๕๕}

พรพิมล หารราชกริมย์โชค ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพการจัดการความรู้ของ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในเขตภูมิภาคตะวันตก” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาของ การจัดการความรู้สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากปัจจัย ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) คน ๒) การจัดการความรู้ ๓) องค์กร ๔) การเรียนรู้ และ ๕) เทคโนโลยี และแนวทางการแก้ไขปัญหาคือ ๑) ด้านองค์กรควรมีการสนับสนุนในต่างต่าง ๆ เช่น งบประมาณ การมีพื้นที่เวทีใน การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ๒) ด้านการจัดการความรู้ควรมีการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้เพื่อนำไปสู่การ สร้างองค์ ความรู้และจัดทำเป็นคู่มือการปฏิบัติงาน ๓) ด้านการเรียนรู้ควรมีการส่งเสริมให้เกิดรูปแบบการ เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน และ ๔) ด้านคนควรให้ผู้บริหารส่งเสริมสนับสนุนด้านการ จัดการ ความรู้ในโรงเรียน^{๕๖}

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการ เรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ” ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะในการจัดแหล่งการเรียนรู้ตลอด ชีวิต ได้แก่ การสนับสนุนด้านวิชาการโดยการตั้งหน่วยงาน เพื่อรับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาแก่ ประชาชน การอบรมบุคลากรภายในให้สามารถจัดการศึกษาได้ และการหางบประมาณ เพื่อ สนับสนุนการจัดการศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพในอนาคต รวมทั้งต้อง ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน และสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต โดยพัฒนาให้เป็น เครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดให้สวนสาธารณะมีความสนุกสนาน มีชีวิตชีวาโดยกำหนด มาตรฐานการเรียนรู้ พัฒนาบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ วิจัยและพัฒนา และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการ ดำเนินการ^{๕๗}

Chi และคณะ ได้ศึกษาผลความสำเร็จของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงการจัดการความรู้ และประสิทธิผลองค์กร ผลการศึกษาพบว่า องค์กร การวิจัยและพัฒนาต้องมีความเกี่ยวข้องกับ KM ที่มีประสิทธิภาพ ส่วน KM ที่มีประสิทธิภาพก็เป็นทรัพย์สินที่มีคุณค่าสำหรับองค์กร KM จึงเป็น

^{๕๕} ภาคภูมิ รัตนาวีวัฒน์พงศ์ และอรรถกร เก่งพล. “การออกแบบและพัฒนาคลังความรู้เพื่อ สนับสนุนการจัดการความรู้ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต : กรณีศึกษา ฝ่ายปฏิบัติการเขตนครหลวงการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง ประเทศไทย.” **รายงานการวิจัย**, (ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหกรรม : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๔๗).

^{๕๖} พรพิมล หารราชกริมย์โชค, “การศึกษาสภาพการจัดการความรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษา ในเขตภูมิภาคตะวันตก”, **รายงานการวิจัย**, (คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, ๒๕๔๔).

^{๕๗} อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘).

เครื่องมือที่สำคัญขององค์กรที่จะต้องได้รับการส่งเสริมจากผู้นำองค์กร ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และการจัดการความรู้ มีอิทธิพลที่เป็นบวกต่อประสิทธิภาพขององค์กร ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีส่วนสำคัญที่สุดในการปรับปรุงองค์กรในการวิจัยและพัฒนาองค์กร หรือกล่าวได้ว่า ผู้จัดการวิจัยและพัฒนา สามารถสร้างหรือให้ความรู้ใหม่ในองค์กรและยังส่งเสริมการใช้ความรู้ใหม่ในตลาดภายนอก เพราะผู้นำการเปลี่ยนแปลงสามารถกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ จึงควรส่งเสริมให้ผู้จัดการวิจัยและพัฒนา มีส่วนร่วมในพฤติกรรมที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อสนับสนุนนวัตกรรมด้านการผลิตที่มีคุณภาพ^{๕๘}

Lee และคณะ ได้ศึกษากระบวนการตามระบบการจัดการความรู้ในโรงเรียน กรณีศึกษาในไต้หวัน ซึ่งการศึกษา ระบบการจัดการความรู้ หรือ KMSs พบว่ามีข้อจำกัดเกี่ยวกับการดำเนินการจัดการความรู้เข้าไปในโรงเรียน วัฒนธรรมองค์กร มีการทบทวนหรือหารือนอกจากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรู้ รูปแบบการจัดการสรุป และรูปแบบของกระบวนการจัดการความรู้ที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียน รูปแบบที่นำเสนอการศึกษานี้ใช้ต้นทุนต่ำ เพื่อทดลองผลการใช้ซอฟต์แวร์ที่พัฒนาขึ้นเพื่อสร้างกระบวนการตามระบบการจัดการความรู้สำหรับโรงเรียน หรือ PKMSS ซึ่งดำเนินการสังเกตเชิงประจักษ์ ๓๐ วัน กับโรงเรียนมัธยมศึกษาในไต้หวัน ผลการศึกษาพบว่า A PROCESS-BASED KNOWLEDGE MANAGEMENT SYSTEM FOR SCHOOLS (PKMSS) ช่วยอำนวยความสะดวกใน Externalization และการรวมกันของความรู้ และมีประสิทธิภาพช่วยให้วัตถุประสงค์ของการแบ่งปันความรู้มีความสำคัญ แต่ยังไม่ส่งเสริมให้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ยังพบข้อจำกัดบางอย่างในแง่ของการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาความรู้ และการทำงานของระบบ ผลการวิจัยนี้ ได้ให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงสำหรับการประเมินผลและการแนะนำเพื่อการจัดการความรู้ในสถานศึกษา^{๕๙}

Sallis and Jones ได้ศึกษาองค์ประกอบสำคัญในการจัดการความรู้ในองค์กร ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์วัฒนธรรมองค์กร องค์กรแห่งการเรียนรู้ ภาวะผู้นำและการจัดการ ทีมงานและทีมการเรียนรู้ กระบวนการในการแบ่งปันความรู้ การสร้างสรรค์ความรู้และการความชำนาญ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งเสริมให้การจัดการความรู้ในองค์กรประสบความสำเร็จ โดยองค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการกำหนดความรู้ที่สำคัญไว้ในองค์กร^{๖๐}

^{๕๘} Chi, Hsin-Kuang, Lan, Chun-Hsiung and Dorjgotov, Battogtokh, **The Moderating Effect of Transformational Leadership on Knowledge Management and Organizational Effectiveness**, (Social Behavior and Personality), p. 1015-1024, 2012.

^{๕๙} Lee, C. L., et al. “A Process-Based Knowledge Management System For Schools: A Case Study in Taiwan.” In TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology. 9 (October, 2010), 2010.

^{๖๐} Sallis, E., and Jones, G. **Knowledge Management in Education**. London: Kogan page, 2002.

๒.๖.๒ แหล่งโบราณคดี

ปานใจ ธารทัศนวงศ์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “โครงการค้นหาและพัฒนาสารสนเทศของราชมรรคา สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗” ผลการศึกษาพบว่า จากการศึกษาของโครงการนี้ทำให้เราสามารถค้นพบหลักฐานต่างๆ ตามแนวถนนโบราณจากเมืองพระนครถึงเมืองพิมายเส้นนี้โดยมีหลักฐานที่สำคัญดังนี้

๑. ธรรมศาลาหรืออัครศาลาสองหลังในประเทศกัมพูชาที่ยังตรวจสอบไม่พบ
๒. สะพานศิลาแลงตลอดแนวถนนโบราณในฝั่งประเทศกัมพูชา
๓. แหล่งอุตสาหกรรมโบราณตามแนวถนนโบราณทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา
๔. แหล่งชุมชนโบราณตามแนวถนนโบราณทั้งในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

นอกจากนี้ในโครงการนี้ยังได้มีการพัฒนาระบบแม่ข่ายสารสนเทศของข้อมูลจากการวิจัยทั้งหมดเพื่อให้การเข้าถึงข้อมูลจากการวิจัยเป็นไปได้โดยสะดวกและยังได้มีการพัฒนาระบบจำลองภาพสามมิติของธรรมศาลาอโศกยาศาลาและสะพานโบราณตามแนวถนนโบราณเพื่อใช้ในการจำลองให้เห็นชีวิตในอดีตเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ความรู้จากโครงการสู่เยาวชนในอนาคตอันใกล้ด้วย^{๖๑}

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์โบราณสถาน ศาสนสถาน ปัญหาและแนวทางแก้ไข” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์และคณะกรรมการวัดส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และความเข้าใจในคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม ไม่เข้าใจความสำคัญของโบราณสถาน จึงได้ปล่อยให้พลละเลยหรือยอมให้บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานในวัดขึ้นใหม่ต่างๆ ที่ไม่เข้าใจกระบวนการอนุรักษ์ จนมีการรื้อโบราณสถานทิ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานร้างในเขตวัดที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว บ้างก็เข้าใจว่าโบราณสถานนั้นเป็นของกรมศิลปากร จึงไม่ดูแล ปล่อยให้เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลาและพังทลายไปในที่สุด

ปัจจุบันวัดต่างๆ ต้องการสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ภายในวัดเป็นจำนวนมาก ทำให้มีผลกระทบต่ออาคารที่เป็นโบราณสถาน เช่น สร้างกุฏิ ศาลา อาคารเอนกประสงค์ใกล้เคียงกับโบราณสถาน บางครั้งอาจรื้อโบราณสถานทิ้ง ปัญหาสำคัญคือวัดไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติหรือระเบียบของกรมศิลปากร เช่น บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานภายในวัดโดยพลการ รื้อของเดิมซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานทิ้งแล้วสร้างใหม่โดยไม่ได้ขออนุญาตกรมศิลปากร หรือไม่ได้รื้อทำลาย แต่การสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ก็ทำให้โบราณสถานเกิดเสื่อมค่าลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากปลูกสร้างในบริเวณที่ใกล้เคียงและมีผลต่อโบราณสถาน เช่น อาคารที่สร้างใหม่สูงเกินและบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน มีรูปศิลปกรรมและสีสันทันที่แตกต่างกัน หน้าที่การใช้งานไม่สอดคล้องกับอาคารเก่า เป็นต้น บางครั้งการรื้ออาคารเก่าบางส่วนหรือการสร้างเพิ่มเติมบางส่วน ก็อาจทำให้เกิดคติและความหมายเดิมที่คนโบราณออกแบบไว้อย่างดีหมดไปด้วย เช่น คติศูนย์กลางจักรวาล ที่ต้องมีอาคารประธานและอาคารบริวารประกอบ

^{๖๑} ปานใจ ธารทัศนวงศ์ และคณะ, “โครงการค้นหาและพัฒนาสารสนเทศของราชมรรคา สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐).

^{๖๒} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “การอนุรักษ์โบราณสถาน ศาสนสถาน ปัญหาและแนวทางแก้ไข”, **วารสารพุทธศาสนศึกษา** ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๒๐, (มกราคม – เมษายน, ๒๕๕๒), หน้า ๖๒ – ๖๓.

สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่๒พ.ศ. ๒๕๓๕) เป็นกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ให้กรมศิลปากรในการบริหารจัดการโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยตรงแต่พื้นที่ซึ่งเป็นโบราณสถานโบราณวัตถุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Core Zone) เป็นพื้นที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองท้องถิ่นคือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเทศบาลพระนครศรีอยุธยาและองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งมีหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตน

เมื่อกรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่โบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และต่างฝ่ายได้ใช้อำนาจของตนเองจึงเกิดปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่ทับซ้อนกันจึงทำให้โบราณสถานโบราณวัตถุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เสียหายถูกทำลายสูญหายและภูมิทัศน์โดยรอบเกิดทัศนอุจาด "นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร" ที่ได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือยูเนสโก: UNESCO) อาจจะถูกถอดออกจากการเป็นมรดกโลกได้ในอนาคตเพราะการบริหารจัดการพื้นที่ในเขตโบราณสถานโบราณวัตถุและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของอนุสัญญาการคุ้มครองมรดกโลก (The World Heritage Convention) กำหนดไว้^{๖๓}

ผลการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการความรู้ เช่น วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ เป็นต้น การวิจัยและพัฒนาที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ และการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อองค์กร ดังนั้นการจัดการความรู้จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กร เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้นำองค์กรต้องให้ความสำคัญ แม้การศึกษาแหล่งโบราณคดีที่ได้อาศัยระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพเป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยย่อมจะได้รับผลที่น่าเชื่อถือ แต่ทั้งนี้ต้องดำเนินการภายใต้กฎหมายและพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโบราณสถานหรือโบราณคดี

^{๖๓} สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖).

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย การรวบรวมข้อมูล เครื่องมือการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัย เอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research), การวิจัยเอกสาร ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources) จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ศึกษาจากเอกสาร วารสาร บทความ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของการวิจัยภาคสนาม ศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

๓.๒ ขอบเขตการวิจัย

๓.๒.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาใน ๕ ประเด็น ได้แก่

- ๑) การประชาสัมพันธ์
- ๒) การจัดทำฐานข้อมูล
- ๓) การอนุรักษ์โบราณคดี
- ๔) การปรับปรุงภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
- ๕) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

๓.๒.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย

๑. พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๒. พระพุทธมิ่งเมืองมงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๓. เสาหินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๔. สิมโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอรวิชัยบุรี
๕. สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๖. พระธาตุสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด
๗. สิมโบราณ วัดจักรวาลภูมิพินิจ
๘. หอไตร และสิมโบราณ วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภोजตุรพักตรพิมาน

๓.๓ กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น จำนวน ๔๓ รูป/คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ และกลุ่มเป้าหมายในการเสวนากลุ่ม ดังนี้

ก. กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์ ๓๕ คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์ ๑๐ รูป
๒. ไวยาวัจกร ๕ คน
๓. ผู้สูงอายุ ๑๐ คน
๔. เยาวชน ๕ คน
๕. บุคลากรขององค์การปกครองท้องถิ่น ๕ คน

ข. กลุ่มเป้าหมายในการเสวนากลุ่ม ๘ คน ประกอบด้วย

๑. เจ้าอาวาสผู้เป็นเจ้าของพื้นที่การวิจัย ๒ รูป
  ๒. ประชาชนชาวบ้าน ๒ คน
  ๓. บุคลากรสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ ๑ คน
  ๔. อาจารย์สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ๑ คน
  ๕. ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักวิชาการโบราณคดี ๒ คน
- รวมทั้งสิ้น ๔๓ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ และโดยคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ เนื้อหาของเครื่องมือการวิจัย มีดังนี้

- ๑) การประชาสัมพันธ์
- ๒) การจัดทำฐานข้อมูล
- ๓) การอนุรักษ์โบราณคดี
- ๔) การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว
- ๕) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

ประเด็นเหล่านี้มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งวิธีการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม การประเมินผล ปัญหา/อุปสรรค และแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี

๓.๕ การหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การหาคุณภาพเครื่องมือวัดในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดวิธีการตรวจสอบเพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือวัด โดยมีขั้นตอนดังนี้

- ๑) เครื่องมือการวิจัยจะผ่านการพิจารณาด้านเนื้อหา ความหมาย และการใช้ภาษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบความครอบคลุมตามโครงสร้างของเนื้อหา ความสอดคล้องของข้อคำถามกับ

วัตถุประสงค์ (Item Objective Congruence : IOC) ว่าข้อคำถามมีความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาเชิงทฤษฎีที่ได้ศึกษาวิเคราะห์และกำหนดไว้เป็นนิยามศัพท์หรือไม่ และตรวจสอบการใช้ถ้อยคำภาษา มีความเหมาะสมและสื่อความหมายที่ตรงกับสิ่งที่ต้องการจะสอบถามหรือไม่ โดยเชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ (๑) ผศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน (๒) รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ (๓) ดร.ปัญญา คล้ายเดช

๒) ปรับปรุงเนื้อหาแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ แล้วนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

๓.๖ การรวบรวมข้อมูล

๓.๖.๑ การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (การวิจัยเชิงสำรวจ) ในส่วนของการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียดในการศึกษา ดังนี้

๑) ศึกษา ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานจากคัมภีร์ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย ตลอดจนเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ที่แสดงความสัมพันธ์ให้เห็นถึงประวัติ ความเป็นมา การจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีในมิติต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การจัดทำฐานข้อมูล การอนุรักษ์โบราณคดี การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม เป็นต้น

๒) ศึกษาวิเคราะห์การจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีในมิติต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การจัดทำฐานข้อมูล การอนุรักษ์โบราณคดี การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

๓) สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีในมิติต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การจัดทำฐานข้อมูล การอนุรักษ์โบราณคดี การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้น

๓.๖.๒ การวิจัยภาคสนาม

เป็นขั้นตอนหลังจากการศึกษาทางเอกสารแล้ว โดยกระทำดังนี้คือ

๑) สำรวจแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งกำหนดเฉพาะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

๒) กำหนดพื้นที่ในการวิจัย โดยการสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด

๓) ขออนุญาตผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เพื่อขอความร่วมมือกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๔) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่ในการศึกษาวิจัย กำหนดวันเวลาในการสัมภาษณ์ สันทนาการกลุ่ม และติดต่อประสานงานกับกลุ่มเป้าหมาย

๕) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง คือเดินทางไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

๖) จัดสนทนากลุ่ม โดยบุคคลผู้ร่วมสนทนามีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องที่สนทนานั้น คณะผู้วิจัยกำหนดจำนวนการสนทนาไว้ ๓ ครั้ง เพื่อเป็นการระดมความคิดหาองค์ความรู้ของการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive method) คือเป็นการเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์จนมั่นใจว่าครั้งต่อ ๆ ไป ผลที่ได้จะเป็นเช่นนี้เสมอ^๑ หรือเป็นการให้เหตุผลโดยอาศัยข้อสังเกตหรือผลการทดลองจากหลาย ๆ ตัวอย่าง มาสรุปเป็นข้อตกลง^๒ เพื่อให้ได้คำตอบการวิจัยที่ตรงกับความเป็นจริง หรือมีความน่าเชื่อถือมากที่สุด ซึ่งเป็นวิธีการกำหนด ตรวจสอบ และสรุปผลแบบสามเส้า คือแยกแยะเนื้อหาตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทั้งภาพถ่าย แบบสังเกต คำสัมภาษณ์ และคำสนทนา แล้วนำมาสรุปเพื่อให้ได้ประเด็นดังต่อไปนี้คือ ๑) แบบแผน ๒) ความน่าจะเป็น ๓) ความสัมพันธ์ และความเหมือน ความแตกต่าง

^๑ โสวิทย์ บำรุงภักดี, แนวคิดการวิจัยทางพุทธศาสนาและปรัชญา, (ขอนแก่น : บริษัท เพ็ญพรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๒ - ๖๓.

^๒ พูนศักดิ์ สักกทัตติยกุล. การให้เหตุผล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.thaigoodview.com [๒ ก.พ. ๒๕๕๘].

บทที่ ๔

วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดร้อยเอ็ด

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา
ในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยแบ่งขั้นตอนการศึกษาวีจยออกเป็น ๓ คือ ๑) ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ๒)
รูปแบบ ๓) วิเคราะห์รูปแบบ ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ กำหนดศึกษาใน ๖ ประเด็นคือ ๑) ลักษณะความรู้ของ
โบราณคดีเพื่อจัดการความรู้ ๒) การประชาสัมพันธ์ ๓) การจัดทำฐานข้อมูล ๔) การอนุรักษ์
โบราณคดี ๕) การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ๖) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับ
วัฒนธรรม ดังนี้

๔.๑.๑ ลักษณะความรู้ของโบราณคดีเพื่อจัดการความรู้

๑. โบราณคดีเป็นที่นิยมมีสการและขอพร เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

๑) พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่สำคัญของจังหวัด
ร้อยเอ็ด มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลพรตามที่ขอได้ โดยเฉพาะคนที่ปรารถนาจะมีบุตร ดังนั้นคน
ทั้งหลายจึงนิยมมานมัสการและขอพร โดยมากเป็นพรเกี่ยวกับการงานและครอบครัว มีงานบายศรีสู่
ขวัญประจำปี เป็นสัญลักษณ์ของทั้งวัดสระทองและจังหวัดร้อยเอ็ด รวมถึงเป็นหนึ่งในบรรดา
พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีชื่อเสียงของภาคอีสานและประเทศไทย คนที่มานมัสการและขอพรพระสังก
ัจจายน์ก็เพื่อความ เป็นสิริมงคล ๓ ประการ คือ ๑) ความมีโชคลาภ ๒) ปฏิภาณ สติปัญญา ๓) เมตตา
มหายิม ซึ่งทางวัดสามารถจัดการความรู้ได้ทั้งการประชาสัมพันธ์ การจัดทำฐานข้อมูล การปรับ
สภาพภูมิทัศน์ การอนุรักษ์ และการจัดแหล่งเรียนรู้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ประเสริฐกว่าพร ๓ ประการนี้
คือ คุณสมบัติของพระมหากัจจายนเถระคือการแสดงธรรมโดยวิจิตร ซึ่งเป็นสิ่งที่พุทธบริษัทควรได้
ศึกษาเป็นแบบอย่าง รวมทั้งชวนชวนเพื่อให้มีคุณสมบัติเช่นนั้น ทางวัดควรได้แสดงความรู้ในส่วนนี้
เป็นสำคัญ ๒) เสาหินโบราณโบราณ วัดเหนือ สันนิษฐานว่าเป็นเขตเมืองโบราณ หรือเขตพุทธ
สถานมาก่อน คนทั้งหลายนิยมขอพร เพราะเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลพรตามที่
ปรารถนาได้ คุณค่าในแง่ของการบันดาลสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่ไม่อาจอธิบายด้วยเหตุผลได้ แต่มีผลต่อ
จิตใจของผู้นับถือหรือมีความเชื่อถือ ความรู้ที่ควรได้แสดงคือประวัติความเป็นมาเชิงโบราณคดีว่าเคย
ใช้เป็นเสาเมืองหรือเขตพุทธสถานในยุคใดมาก่อน ๓) พระธาตุสี่แก้ว เป็นพระธาตุทรงพระธาตุพนม
แต่มีเล็กกว่า ภายในพระธาตุบรรจุพระธาตุพระอรหันต์และวัตถุโบราณจำนวนหนึ่ง เคยพังเสียหาย
และได้รับการซ่อมแซมแล้ว ซึ่งการพังทลายนี้ชาวบ้านจะวิตกว่าเป็นนิมิตไม่ดี แต่หากกล่าวตามหลัก
วิศวกรรมศาสตร์ สาเหตุเกิดจากการวางรากฐานและออกแบบไม่ดีของตัวพระธาตุ พระธาตุสี่แก้วมี
ความศักดิ์สิทธิ์หรือชื่อเสียงเกี่ยวกับการบันดาลพร โดยมากชาวบ้านจะขอพรเกี่ยวกับการงาน นิยม

บนบาลด้วยผลไม้ ทางวัดมีการจัดงานประจำปีช่วงเดือน ๓ ของทุกปี บริเวณใกล้เคียงพระธาตุมีพระรูปศักดิ์สิทธิ์โบราณประดิษฐานในอุโบสถ ชื่อว่า “หลวงพ่อดำ” ชาวบ้านนิยมขอพรเช่นเดียวกับพระธาตุ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ประเสริฐกว่าอามิสบูชาคือการปฏิบัติบูชา คุณสมบัติที่ทำให้ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์ประเสริฐกว่าการขอพรท่าน ดังนั้นทางวัดควรได้แสดงความรู้ในส่วนนี้เป็นสำคัญ

๒. โบราณคดีมีจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ นิทานชาดกพระพุทธศาสนา และนิทานพื้นบ้านอีสาน

สิมวัดบ้านขอนแก่นเหนือ สิมวัดบ้านประตู่ชัย และสิมวัดจักรวาลภูมิพินิจ มีจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ นิทานชาดกพระพุทธศาสนา และนิทานพื้นบ้านอีสาน จิตรกรรมระบายหรือแต้มด้วยน้ำแต้มสมัยก่อน ปัจจุบันภาพโดยมากแม้จะเลือนไปบ้าง แต่ก็สื่อให้ทราบเรื่องราวและศึกษาได้ มีภาพเพียงส่วนน้อยที่เลือนรางจนต้องมีการแต้มสีใหม่ คือจิตรกรรมที่สิมวัดบ้านประตู่ชัย จิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติที่สิมวัดบ้านประตู่ชัยและสิมวัดจักรวาลภูมิพินิจมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก แต่จิตรกรรมที่วัดจักรวาลภูมิพินิจมีความสมบูรณ์และสวยงามกว่า คือสวยงามกว่าบรรดาสิมอื่นๆ อีกทั้งพุทธศิลป์หรือการออกแบบศิลปะสิมก็มีความอ่อนช้อยงดงาม มีผู้ศึกษาศิลปะเดินทางไปศึกษาบ่อย เมื่อเป็นเช่นนั้น ข้อมูลสำหรับศึกษาจึงเป็นข้อมูลที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เพราะเป็นอสังหาริมทรัพย์ ข้อดีคือการได้ศึกษาจากของจริง สถานที่จริง ทำให้ได้บรรยากาศ แต่ก็มีข้อเสียคือการเสื่อมโทรมไปตามสภาพกาลเวลา และไม่มีความสะดวกในการศึกษาเหมือนกับการจัดการความรู้ในรูปแบบของสื่อพิมพ์ เช่น แผ่นพับ เป็นต้น รวมทั้งการสื่อเทคโนโลยีและสารสนเทศ เช่น เว็บเพจ เป็นต้น ซึ่งจะมีความคงทนและเข้าถึงได้ง่ายกว่า ความรู้ที่จะได้จากการศึกษาในแง่เรื่องราวและคติในจิตรกรรมคือการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งอดีตชาติที่เป็นพระเวสสันดร (ทานบารมี) และพระชาติสุดท้ายที่ได้ตรัสรู้ นอกจากนี้จิตรกรรมสีน้ำยังมีคุณค่าสำหรับดำเนินชีวิตหลายด้าน เช่น ความกล้าหาญ ความกตัญญู ความรัก ความสามัคคี เป็นต้น ซึ่งสามารถเขียนเป็นหนังสือ หรือหนังสือภาพได้ แล้วนำข้อมูลดังกล่าวนั้นเผยแพร่ในเว็บไซต์หรือเว็บเพจ รวมทั้งทำเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้ก็ได้

๓. โบราณคดีเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วัดไตรภูมิ เป็นวัดที่มีโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจจำนวนมาก ได้แก่ หอไตร สิม ธรรมาสนโบราณ ฮางเทียนโบราณ ฮางฮดสร้งโบราณ โดยเฉพาะหอไตรนั้นถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของวัดไตรภูมิซึ่งมีอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกโบราณ และตำรายาสมุนไพร จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ ซึ่งได้มีการจัดเก็บและห่อด้วยผ้าขาวใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และได้มีการต่อเสาปูนกับเสาไม้ เพื่อความมั่นคงของหอไตร มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เคยได้มาศึกษาเชิงศิลปะและวัฒนธรรมแล้ว หอไตรดังกล่าวมีองค์ความรู้ที่ควรค่าแก่การจัดการคือพระไตรปิฎกและตำรายาสมุนไพร ซึ่งปัจจุบันยังไม่มี การปริวรรตเป็นอักษรไทย และจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือ ดังนั้นคุณค่าของพระไตรปิฎกจึงมีเฉพาะด้านโบราณคดีคือเป็นของเก่าแก่เท่านั้น สาเหตุที่ไม่มีการปริวรรตก็เพราะผู้ดูแลเห็นว่าปัจจุบันมีการพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่จำนวนมาก ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นต้องปริวรรต แต่ตำรายาสมควรรีบบการปริวรรต เพื่อประโยชน์ทางสาธารณสุขหรือการรักษาโรคแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานโบราณ

๔.๑.๒ การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์ คือการบอก แจ้ง ประกาศ สื่อให้รู้นโยบาย เป้าหมาย กิจกรรม และ ภาพลักษณ์ขององค์กร ซึ่งต้องเป็นไปในเชิงบวก มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สาธารณชนรับรู้ข้อมูลหรือ จุดเด่นขององค์กร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ลูกค้า หรือผู้รับบริการ สร้างความน่าเชื่อถือแก่ องค์กร ตลอดจนป้องกันการเข้าใจผิดต่อองค์กร มีความสำคัญต่อความไว้วางใจ พอใจต่อการบริหาร จัดการองค์กร มีองค์ประกอบตามหลักนิเทศศาสตร์คือ ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และปฏิภพของผู้รับสาร การประชาสัมพันธ์ที่ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบที่ดี กล่าวคือผู้ส่งสารจะต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์ คิดสร้างสรรค์ คิดเชิงบวก ออกแบบเก่ง กระตือรือร้น บุคลิกดี มีวาทศิลป์ พูดโน้มน้าวจิตใจเก่ง ปฏิสัมพันธ์ดี ประสานงานเก่ง ซึ่งนักประชาสัมพันธ์นี้อาจ เป็นทั้งผู้ประสานงาน ที่ปรึกษา หรือผู้ประเมินผลในขณะเดียวกันได้ ผู้รับสารมีหลายประเภทหรือ หลายกลุ่ม นักสื่อสารจะต้องวิเคราะห์กลุ่มผู้รับสารได้ว่ากลุ่มไหนต้องการหรือสนใจสารของตน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสารว่าเขาสนใจสารประเภทใด ช่องทางการสื่อสารนั้นมีหลายประเภท เช่น การ สนทนา สื่อพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นที่นิยมมาก เพราะ สะดวกรวดเร็วและประสิทธิภาพสูง สื่อและเข้าถึงได้ง่าย กล่าวง่ายๆ คือมีโทรศัพท์ประเภทสมาร์ท โฟนเครื่องเดียวก็สามารถทำได้แล้ว ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการจ้างบริษัทโฆษณา/ประชาสัมพันธ์ เหมือนสมัยก่อน

รูปแบบการประชาสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับประเภทของสื่อ คือประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อบุคคล บอกกล่าวเล่าแจ้ง ใช้สื่อพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ แผนพับ โปสเตอร์ โดยเฉพาะโปสเตอร์นั้นนิยมจัด นิทรรศการ ใช้ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น โดยเฉพาะปัจจุบันสื่อไลน์ เฟสบุ๊ค อินสตาแกรม เป็นที่นิยมมาก ตัวอย่างการใช้การประชาสัมพันธ์ให้เกิดประโยชน์ต่องาน เช่น รายงานผลการผลการเลือกตั้ง การประชาสัมพันธ์นโยบายและวิธีการบริหารประเทศของรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งมีผลดีทั้งทำให้ประชาชนรับทราบการบริหารประเทศของตน และแก่ชาวการถูกใส่ร้ายป้ายสี จากคู่แข่งทางการเมืองด้วย หากเป็นระดับองค์กร เช่น สถาบันศึกษา ก็จะทำให้ผู้ประสงค์เรียนได้ ศึกษาข้อมูลก่อนตัดสินใจเลือกเรียนในสถาบันและสาขาวิชาที่ตนสนใจ ผลเสียของการไม่ ประชาสัมพันธ์คือแม้องค์กรนั้นจะบริหารงานดี แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ คนอื่นก็ไม่อาจรับรู้หรือ รับรู้ได้น้อย

จากการสังเกตพบว่า การประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดยังมีน้อยมาก ทั้งนี้เพราะเป็นโบราณคดีที่ไม่มีชื่อเสียงมาก และโดยมากไม่ได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม เป็นเพียงโบราณสถาน/โบราณคดีที่อยู่ในความครอบครองและดูแลของกรมศิลปากร เท่านั้น การประชาสัมพันธ์ในสื่อ เช่น เว็บไซต์ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีอยู่ในความสนใจของ นักท่องเที่ยวก็มีเพียงพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง เพราะเป็นโบราณคดีที่เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด การประชาสัมพันธ์นอกนี้โดยมากจะเป็นการประชาสัมพันธ์การจัด งานประจำปี เช่น งานบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ งานประจำปีพระธาตุศรีแก้ว เป็นต้น ส่วนการ ประชาสัมพันธ์พระพุทธรูปมิ่งเมือง พระประจำจังหวัดร้อยเอ็ด จะเป็นการประชาสัมพันธ์ในลักษณะ ให้พุทธศาสนิกชนมาบูชาพระเครื่องเท่านั้น

ผลการสัมภาษณ์พบว่า เนื่องจากสถานที่ตั้งของโบราณสถานไม่มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เป็นแต่เพียงผู้ดูแลเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ และโบราณสถานก็ขาดการบริหารจัดการในแง่การท่องเที่ยวและการสร้างเครือข่าย ดังนั้นจึงทำให้โบราณคดีไม่โดดเด่นพอที่จะดึงดูดคนทั้งหลายให้มาท่องเที่ยวได้ นานๆ จะมีครั้ง ที่พบบ่อยคือคนมาสักการะพระพุทธรูปสำคัญเพื่อขอพรหรือความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต วัดที่มีพระพุทธรูปสำคัญจะมีการประชาสัมพันธ์ให้คนมาเช่าพระเครื่อง เพราะสามารถสร้างรายได้แก่ทางวัด ซึ่งทางวัดจะได้นำเงินนั้นไปบริหารจัดการโบราณคดี/โบราณสถานต่อไป เช่น การบูรณะพระวิหาร เป็นต้น นักท่องเที่ยวมีข้อมูลเรื่องโบราณคดี และเดินทางมาเยี่ยมชมและศึกษาโบราณคดีก็เพราะได้ข้อมูลจากเว็บไซต์การท่องเที่ยวของจังหวัด ซึ่งทำได้ดีกว่าสถานที่ตั้งของโบราณคดี เพราะสามารถทำในภาพรวมได้ มีข้อมูลโบราณคดีทั้งจังหวัด ร้อยเอ็ด

ผลดีของการประชาสัมพันธ์คือมีคนมาท่องเที่ยว นมัสการและขอพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งมีการบริจาคช่วยเหลือค่าน้ำ-ค่าไฟ และค่าบูชาดอกไม้ธูปเทียนของทางวัดด้วย ทำให้วัดและสถานที่ตั้งโบราณคดีไม่ลำบากเรื่องการจ่ายค่าน้ำ-ค่าไฟ, ปัญหาและอุปสรรคของการประชาสัมพันธ์อธิบายได้เป็น ๒ ประเด็น คือ หากไม่มีการประชาสัมพันธ์ ก็ไม่มีปัญหา แต่หากมีการประชาสัมพันธ์ บางแห่งก็ไม่มีปัญหา เพราะไม่ได้ใช้เงินมาก สามารถทำได้ตามกำลังทรัพย์ที่เหมาะสม แต่บางแห่งมีปัญหาคือขาดเงินประชาสัมพันธ์, แนวทางการพัฒนางานประชาสัมพันธ์ เช่น ตั้งเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน และมีผลการประชาสัมพันธ์โยงไปสู่เป้าหมายได้ กำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน หาทุนสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ ใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย คือนอกจากจะใช้แผ่นพับและป้ายประชาสัมพันธ์แล้วควรสร้างเว็บไซต์หรือเว็บไซต์โบราณคดีนั้นๆ ด้วย

กระบวนการประชาสัมพันธ์คือสำรวจความเห็นของผู้ใช้บริการ ต่อจากนั้นก็ประเมิน และปรับปรุงแก้ไข ผลเสียของการไม่มีการประชาสัมพันธ์โบราณคดีคือ ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมศิลปะของโบราณคดีน้อยมาก ที่พอมามีมาเที่ยวชมบ้างเพราะได้รับข้อมูลจากบัญชีโบราณสถานของกรมศิลปากร การบอกเล่าจากคนอื่น และการศึกษาวิจัย ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้วัดหรือสถานที่ตั้งของโบราณคดีนั้นๆ ก็ไม่มีรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวหรือการทำบุญของผู้มาเยี่ยมชมและศึกษา งานที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นอุบายให้คนทั้งหลายได้เห็นคุณค่าของศิลปะชุมชนและเกิดความหวงแหนโบราณสถานก็เป็นไปได้ยาก หากผู้ดูแลโบราณคดีสามารถประชาสัมพันธ์ประสบผลสำเร็จ ก็จะเป็นการได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่มีอยู่ในโบราณคดีให้สาธารณชนหรือผู้สนใจได้รับรู้ คือได้รู้พระพุทธศาสนาในมิติโบราณคดี ซึ่งเป็นหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือมาก เพราะมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีปรากฏอยู่

ตารางที่ ๑ การประชาสัมพันธ์

ลำดับ	โบราณคดี	การประชาสัมพันธ์
๑	หลวงพ่อบุญพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด เว็บไซต์พระพุทธรูปสำคัญ และการจัดงานบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ประจำปี ซึ่งจัดขึ้นช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี

๒	เสาทินโบราณ วัด เหนือ อำเภอเมือง ร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ศาสนวัตถุโบราณที่สำคัญของ จังหวัดร้อยเอ็ด
๓	พระพุทธรูปเมือง มงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ท่องเที่ยว พระพุทธรูปสำคัญของ จังหวัดร้อยเอ็ด และเว็บไซต์พระเครื่อง
๔	สิมโบราณ วัด ประตู่ชัย อำเภอธวัช บุรี	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์โบราณสถานสำคัญของจังหวัด ร้อยเอ็ด
๕	สิมโบราณ วัด ขอนแก่นเหนือ บ้าน ขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์โบราณสถานสำคัญของจังหวัด ร้อยเอ็ด
๖	พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่แก้ว อำเภอ เมืองร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์โบราณสถานสำคัญของจังหวัด ร้อยเอ็ด
๗	สิมโบราณ วัด จักรวาลจักรภูมิพินิจ ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ และ โบราณสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด
๘	หอไตร และสิม โบราณ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตร พิมาน	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์โบราณสถานสำคัญของจังหวัด ร้อยเอ็ด

บรรดาโบราณสถาน/โบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง มีเพียงพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง และสิม
โบราณ วัดจักรวาลภูมิพินิจเท่านั้นที่ได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด
ร้อยเอ็ด นอกนั้นเป็นเพียงโบราณสถาน/โบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้มีปัจจัย
สำคัญคือที่ตั้งของโบราณสถาน คือวัดที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองถูกจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ส่วน
วัดที่ตั้งอยู่เขตนอกอำเภอเมืองไม่สะดวกแก่การท่องเที่ยว มีแต่เพียงวัดจักรวาลภูมิพินิจเท่านั้นที่เป็น
แหล่งท่องเที่ยว เพราะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังสีซีดจางมีชื่อเสียง เมื่อขาดการประชาสัมพันธ์ การ
พัฒนา บริหารจัดการ หรือการจัดการความรู้อื่นๆ ก็เกิดขึ้นได้ยากหรือเกิดขึ้นอย่างไร้ประสิทธิภาพ
เพราะอย่างน้อยก็มีความแตกต่างเรื่องปริมาณของนักท่องเที่ยว ผู้ศึกษาสนใจ และผู้ทำบุญ

๔.๑.๓ การจัดทำฐานข้อมูล

การจัดทำฐานข้อมูลเป็นเรื่องของการจัดการความรู้โดยตรง เพราะเป็นการนำความรู้มาจัดเป็นระบบเพื่อลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล สร้างความสัมพันธ์ของข้อมูล รักษาความถูกต้องของข้อมูล สามารถใช้ร่วมกันได้ ง่ายต่อการศึกษาและนำข้อมูลไปใช้ เป็นต้น เพราะเป็นการประมวลความรู้ในรูปแบบที่ง่ายต่อการศึกษา เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาโบราณคดี โดยเฉพาะปัจจุบันระบบเทคโนโลยีและสารสนเทศมีบทบาทมากต่อการจัดทำฐานข้อมูล ประหยัดค่าใช้จ่าย สะดวกรวดเร็วต่อการทำฐานข้อมูลและศึกษาข้อมูลโบราณคดี จากการศึกษาพบว่า โบราณคดีแต่ละแห่งขาดการจัดทำฐานข้อมูล ข้อมูลโบราณคดีแต่ละแห่งพบในสื่ออินเทอร์เน็ต เช่น บัญชีโบราณสถานของกรมศิลปากร, โบราณคดีที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

โบราณคดีทั้งหมดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล ทั้งนี้เพราะส่วนมากเห็นว่าโบราณคดีนั้นๆ ก็เป็นข้อมูลให้ศึกษาและท่องเที่ยวในตัวแล้ว ไม่มีข้อมูลมากพอที่จะจัดทำฐานข้อมูลได้ และทางสถานที่ก็ไม่มียงบประมาณเรื่องดังกล่าวโดยตรง ดังนั้นจึงไม่มีแรงจูงใจที่จะทำ, กรมศิลปากรให้ความรู้เฉพาะเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน/โบราณคดี เพราะเคยมีปัญหาเรื่องการบูรณะซ่อมแซม ซึ่งเป็นการให้ความรู้เชิงรับ ไม่ได้ให้ความรู้เชิงรุกคือการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยว, ผู้ดูแลโบราณคดีบางแห่งไม่มีความเข้าใจเรื่องผลของการจัดทำฐานข้อมูล แต่บางแห่งมีความรู้เพียงแต่ไม่สามารถที่จะทำได้เท่านั้นเอง เพราะขาดการสนับสนุนและแรงจูงใจที่จะทำด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วนั้น, ปัญหาในการจัดทำฐานข้อมูลไม่มี เพราะไม่มีการดำเนินการ แต่ปัญหาในการไม่สามารถจัดทำฐานข้อมูลได้ เพราะผู้ดูแลโบราณคดีโดยมากไม่มีความเข้าใจเรื่องการจัดทำฐานข้อมูล ไม่เห็นความสำคัญของการจัดทำฐานข้อมูล และขาดแรงจูงใจในการจัดทำฐานข้อมูล ส่วนแนวทางในการจัดทำฐานข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สนทนาเห็นว่า ควรมีการสร้างเครือข่ายแล้วรวบรวมข้อมูลของสมาชิกเครือข่ายสร้างฐานข้อมูล เครือข่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลเดียวกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกำหนดแนวทางพัฒนาโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะได้ผลดีกว่าการจัดทำฐานข้อมูลโดยไม่ร่วมมือกัน เพราะข้อมูลมีไม่มาก บางแห่งสามารถทำได้ บางแห่งไม่เหมาะที่จะทำ

ตารางที่ ๒ การจัดทำฐานข้อมูล

ลำดับ	โบราณคดี	การจัดทำฐานข้อมูล
๑	หลวงพ่พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชีโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๒	เสาหินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชีโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๓	พระพุทธรูปมิ่งเมือง มงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชีโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๔	สิมโบราณ วัด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชี

	ประตู่ชัย อำเภอร้อยช บุรี	โบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๕	สิมโบราณ วัด ขอนแก่นเหนือ บ้าน ขอนแก่นเหนือ อำเภอมืองร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชี โบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๖	พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่แก้ว อำเภอ เมืองร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชี โบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๗	สิมโบราณ วัด จักรวาลไตรภูมิพินิจ ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชี โบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด
๘	หอไตร และสิม โบราณ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตร พิมาน	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชี โบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด

โบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง ไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล ทั้งนี้เพราะมีข้อมูลไม่มาก ไม่เหมาะแก่การจัดทำฐานข้อมูล อย่างไรก็ตามโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ดควรได้มีการจัดทำฐานข้อมูลโดยรวม เพียงบัญชีโบราณคดีของกรมศิลปากรจัดว่าเป็นข้อมูลได้ แต่ไม่ถึงขั้นการจัดทำฐานข้อมูล เพราะมีเพียงรายชื่อของโบราณคดีเท่านั้น ไม่มีหมวดหมู่ของข้อมูล เช่น ประเภทโบราณคดี เป็นต้น คือไม่มีการจำแนกประเภทโบราณคดี เช่น สิมโบราณ พระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น ดังนั้นจึงไม่มีความสะดวกในการค้นคว้าประเภทโบราณคดี และทำให้ข้อมูลซ้ำซ้อนกัน สมควรได้รับการจัดทำฐานข้อมูลโบราณคดี ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาของการจัดทำฐานข้อมูลเกิดจากการไม่เห็นความสำคัญของการทำฐานข้อมูลและสถานะของโบราณคดีนั้นๆ ซึ่งโดยมากถูกปล่อยปละละเลย ขาดการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การที่จะสามารถทำฐานข้อมูลได้โบราณคดีนั้นๆ จะต้องได้รับการส่งเสริมด้านอื่นๆ ไปพร้อมๆ กัน เช่น การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ เป็นต้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวหรือศึกษาข้อมูล ก็จะทำให้โบราณคดีนั้นมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย ผู้ดูแลโบราณสถานนั้นๆ ก็จะเห็นความสำคัญและพัฒนาในด้านอื่นๆ ไปพร้อมกัน ที่สำคัญต้องได้รับการแนะนำเรื่องความจำเป็นในการจัดทำฐานข้อมูล

๔.๑.๔ การอนุรักษ์โบราณคดี

การอนุรักษ์คือการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพเดิมเป็นดีที่สุด ระวังรักษาไม่ให้ชำรุดทรุดโทรมหรือถูกทำลาย โดยเฉพาะโบราณคดีถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากผิดแปลกไปจากสภาพเดิมแล้วย่อมหมายถึงความสูญเสียศิลปะที่สำคัญ แม้จะบูรณะให้มีสภาพใกล้เคียงกับศิลปะเดิม แต่ก็ไม่อาจแทนที่เรื่องอายุของศิลปะได้ ดังนั้นกรมศิลปากรจึงเข้มงวดเรื่องกฎหมายการอนุรักษ์

โบราณสถาน/โบราณคดี เหตุผลหรือความจำเป็นที่ต้องมีการอนุรักษ์โบราณคดีก็เพื่อป้องกันความเสื่อมสภาพของโบราณคดี ซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุทั้งภายในและภายนอก สาเหตุภายใน เช่น การออกแบบ ความผิดพลาดทางเทคนิคขณะก่อสร้าง เป็นต้น สาเหตุภายนอก เช่น การปลูกไม้ยืนต้นในบริเวณใกล้เคียง การปลูกและรื้อสิ่งก่อสร้างในบริเวณใกล้เคียง การซ่อมแซม การตัดถนน การจงใจทำลายของมนุษย์ ความชื้น ภัยธรรมชาติ เป็นต้น การอนุรักษ์ก็เพื่อให้โบราณสถาน/โบราณคดีนั้นเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา คติชน ประวัติศาสตร์ สังคม รัฐศาสตร์ เป็นต้น วิธีการอนุรักษ์ไม่ใช่เพียงแค่การดูแลรักษาไม่ให้โบราณสถาน/โบราณคดีชำรุดทรุดโทรมเท่านั้น สามารถทำไปพร้อมๆ กับการพัฒนาได้ เพราะลำพังเพียงแต่อนุรักษ์เท่านั้นไม่มีการพัฒนา โบราณคดีก็ไม่เกิดประโยชน์มาก คือเป็นประโยชน์เชิงรับเท่านั้น ส่วนการอนุรักษ์เชิงรุก ต้องทำไปพร้อมๆ กับการพัฒนา เช่น เปิดหลักสูตรอิสานศึกษา โดยทำแผนภาพจิตรกรรมในสิมโบราณและอธิบายแผนภาพในมุมมองพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งจะได้ประโยชน์มากกว่า

พระสงฆ์ที่ดูแลโบราณคดีมีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถานไม่ให้ถูกทำลายให้เสียหายหรือหากมีการชำรุดทรุดโทรม ก่อนจะบูรณะซ่อมแซมก็ต้องแจ้งกรมศิลปากรก่อนแล้วจึงสามารถดำเนินการได้ตามพระราชบัญญัติที่กรมศิลปากรกำหนดไว้ โบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพราะได้รับการชี้แจงเรื่องกฎหมายและวิธีการอนุรักษ์โบราณคดีจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรแล้ว บางแห่งเคยมีปัญหาเรื่องการบูรณะโบราณคดี เพราะทำโดยพลการ ไม่ได้แจ้งกรมศิลปากรก่อน การอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก เพราะโบราณสถานอยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการดูแลรักษา เช่น ไม่มีต้นไม้ใหญ่ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งอาจโค่นลงมาทับโบราณสถานได้ บางแห่งเคยมีปัญหาเรื่องพระพุทธรูปสำคัญถูกขโมยไป ปัจจุบันได้ปั้นพระพุทธรูปจำลองประดิษฐานแทนพระพุทธรูปเดิม แนวทางพัฒนาการอนุรักษ์โบราณคดีไม่ค่อยมีความหลากหลาย เพราะการอนุรักษ์ไม่ได้ทำอะไรมาก แต่การส่งเสริมการเรียนรู้หรือการจัดการความรู้สามารถทำในเชิงรุกได้ ซึ่งเป็นการได้อุรักษ์ไปในตัวหรือทำให้การอนุรักษ์มีชีวิตคือมีกิจกรรม ไม่ใช่เป็นเพียงการดูแลรักษาเพียงอย่างเดียว การอนุรักษ์ประเพณีเกี่ยวกับโบราณคดี เช่น การบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ ช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี งานบูชาพระธาตุสี่แก้วช่วงวันเพ็ญเดือน ๓ ของทุกปี เป็นต้น

ตารางที่ ๓ การอนุรักษ์โบราณคดี

ลำดับ	โบราณคดี	การอนุรักษ์
๑	หลวงพ่พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	การอนุรักษ์ประเพณีคือกาบายศรีสู่ขวัญหลวงพ่สังกัจจายน์ เกี่ยวกับความเชื่อคือการเปิดวิหารให้พุทธศาสนิกชนมาสักการะพระสังกัจจายน์ และบูชาพระเครื่องหลวงพ่สังกัจจายน์
๒	เสาทินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนสักการะบูชาและขอพรเสาทินโบราณ
๓	พระพุทธรูปมิ่งเมืองมงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนสักการบูชา ขอพรพระพุทธรูปมิ่งเมืองมงคล และบูชาพระพุทธรูปมิ่งเมืองมงคล

๔	สิมโโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี	ดูแลรักษาสิมโโบราณ จิตรกรรมพุทธประวัติ และจิตรกรรม สีนไช
๕	สิมโโบราณ วัดขอนแก่น เหนือ บ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ดูแลรักษาสิมโโบราณ จิตรกรรมพุทธประวัติ จิตรกรรมพระ เวสสันดร และจิตรกรรมสีนไช
๖	พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่ แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	จัดงานประเพณีบูชาพระธาตุประจำปี
๗	สิมโโบราณ วัดจักรวาล ไตรภูมิพินิจ ตำบลหนอง หมื่นถ่าน อำเภออาจ สามารถ	ดูแลรักษาสิมโโบราณ จิตรกรรมพุทธประวัติ และจิตรกรรม สีนไช
๘	หอไตร และสิมโโบราณ บ้านผือฮี อำเภอจตุร พักตรพิมาน	ดูแลรักษาสิมโโบราณและหอพระไตร

หากเป็นโบราณคดีเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญและพระธาตุจะมีการจัดฐานชุกชี ตั้งรูปเทียน และดอกไม้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มาสักการบูชาและขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และบางแห่งก็มีงานบูชาพระพุทธรูปประจำปี ซึ่งถือว่าเป็นการได้อนุรักษ์ประเพณีด้วย ส่วนโบราณสถานที่เป็นสิมโโบราณจะมีวิธีการอนุรักษ์ในลักษณะการดูแลให้อยู่ในสภาพเดิม หรือหากมีการชำรุดก็ซ่อมแซมที่อยู่ในกรอบระเบียบของพระราชบัญญัติการอนุรักษ์โบราณสถาน

๔.๑.๕ การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

การปรับสภาพภูมิทัศน์มีเป้าหมายเพื่อให้โบราณสถาน มีความร่มรื่นสวยงาม เหมาะแก่การเยี่ยมชม และพักผ่อนหย่อนใจ และการปรับสภาพภูมิทัศน์โบราณสถาน/โบราณคดี สามารถทำได้ตามที่กฎหมายกำหนด

การจัดการภูมิทัศน์โบราณคดีจัดว่าเป็นการปรับภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีแผนการจัดการเบื้องต้น ๓ ขั้นตอน คือ ๑) ศึกษาข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับพื้นที่และโครงสร้างของโครงการ ๒) ประเมินและกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการ ๓) กำหนดวิธีการและเครื่องมือที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนและไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

องค์ประกอบของการปรับสภาพภูมิทัศน์ ได้แก่ ๑) แนวความคิดในการออกแบบทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ๒) การวิเคราะห์ตำแหน่งที่ตั้ง เช่น การเข้าถึง สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมเดิมของที่ตั้งและบริเวณข้างเคียง กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ๓) เกณฑ์ในการออกแบบ เช่น การกำหนดตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอย ขนาดพื้นที่ใช้สอย แผนภูมิทางสัญจร เป็นต้น ทั้งนี้การปรับสภาพภูมิทัศน์โบราณคดีควรคำนึงถึงการไม่ทำลายสภาพเดิม เช่น การรื้อ การต่อเติม เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏในพระราชบัญญัติการอนุรักษ์โบราณสถาน

ตารางที่ ๔ การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

ลำดับ	โบราณคดี	การประชาสัมพันธ์
๑	หลวงพ่พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการจัดสวนหย่อมคือปลูกไม้ดอกไม้ประดับบริเวณวิหารหลวงพ่พระสังกัจจายน์
๒	เสาหินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการสร้างวิหารขนาดเล็กเป็นที่ประดิษฐานเสาหินโบราณ
๓	พระพุทธรูมิ่งเมือง มงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	การปรับสภาพภูมิทัศน์ขึ้นอยู่กับสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูมิ่งเมืองมงคล เช่น บูรณะพระอุโบสถ เป็นต้น
๔	สิมโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี	ขาดการปรับสภาพภูมิทัศน์
๕	สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ บ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการปรับสภาพภูมิทัศน์เล็กน้อย คือปลูกไม้ประดับบริเวณสิมเล็กน้อย ไม่ถึงระดับเป็นสวนหย่อม
๖	พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ไม่มีการปรับสภาพภูมิทัศน์รอบๆ พระธาตุสี่แก้ว แต่มีการบูรณะพระธาตุใหม่
๗	สิมโบราณ วัดจักรวาลไตรภูมิพินิจ ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ	ขาดการปรับสภาพภูมิทัศน์
๘	หอไตร และสิมโบราณ บ้านฝือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน	มีการบูรณะซ่อมแซมโบราณคดี แต่การปรับสภาพภูมิทัศน์ยังมีน้อย

จากการศึกษาพบว่า แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่มีการปรับภูมิทัศน์ ดังนั้นจึงทำให้ขาดความสวยงามและเหมาะแก่การท่องเที่ยว ที่มีการจัดสภาพภูมิทัศน์คือปลูกต้นไม้ประดับบริเวณโบราณคดี ก็เห็นมีแต่วิหารพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง นอกนั้นก็ยังมีสิมโบราณวัดขอนแก่นเหนือ ซึ่งเป็นการปลูกไม้ประดับตามธรรมดา ยังไม่ถึงขั้นปรับภูมิทัศน์ ผู้ดูแลโบราณคดีเห็นว่าการปรับสภาพภูมิทัศน์มีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยว เพราะดึงดูดคนให้มาท่องเที่ยวได้ แต่สถานที่ตั้งโบราณคดีขาดงบประมาณดำเนินการ ดังนั้นจึงไม่สามารถทำได้ กรมศิลปากรควรได้มีงบประมาณ

สนับสนุนในส่วนนี้ ซึ่งจะเป็นการได้เพิ่มมูลค่าโบราณคดีทั้งในแง่รายได้สำหรับพัฒนากายภาพและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม โบราณคดี โดยสามารถบูรณาการกับความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้ ผู้วิจัยเห็นว่า ที่วัดสระทองสามารถทำได้ เพราะเป็นสถานที่ที่คนไปทำบุญ และสักการะพระสังกัจจายน์มาก ทำให้วัดมีรายได้ บวกกับการเห็นความสำคัญของการปรับปรุงทัศนียภาพของทางวัด ดังนั้นจึงสามารถทำได้ ส่วนโบราณสถานนอกนี้ บางแห่งตั้งอยู่ในที่ไกลจากความเจริญ ไม่ค่อยมีคนไปท่องเที่ยว และสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำโบราณสถาน จึงทำให้วัดไม่มีรายได้ เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ และกรมศิลปากรก็ขาดการส่งเสริมในเรื่องดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์เท่านั้น ไม่ใช่การท่องเที่ยว วัดที่สามารถปรับปรุงภูมิทัศน์ได้ ทำให้โบราณสถานมีคุณค่ามากขึ้น ในแง่จิตใจ และเศรษฐกิจ

๔.๑.๖ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

การจัดแหล่งเรียนรู้เป็นวิธีการจัดการความรู้ที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับมาก เพราะเห็นผลเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน เพราะมีวัสดุสิ่งของแสดงให้เห็นเพื่อศึกษา ผู้ศึกษาได้สัมผัสกับของจริง และมีความน่าสนใจในการศึกษาเรียนรู้

๑. องค์ประกอบของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

๑) แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ หรือ ตัวแทนของความรู้ที่สามารถอ้างอิงถึงความรู้ขององค์ความรู้ชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ตัวบุคคล วัตถุสิ่งของ สถานที่ ประเพณี

๒) วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบ การเผยแพร่ หรือการนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ เช่น การ จัดทำหลักสูตร เป็นต้น

๓) สื่อการเรียนรู้ ที่ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากกว่าการได้ฟังบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผ่นพับ ภาพประกอบ

๔) สถานที่เรียนรู้

๕) การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้

๖) ผู้จัดการเรียนรู้ หรือดำเนินการจัดการความรู้

๗) ผู้เรียนรู้

๒. ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้

๑. ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม

๒. ใช้เป็นแหล่งสถานที่ศึกษาดูงาน ฝึกฝนอาชีพ

๓. ใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนที่มีชีวิต เช่น จิตรกรรมฝาผนัง ร่องรอยประวัติศาสตร์ นิเวศวิทยา เป็นต้น

๔. ใช้เป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล

๕. ใช้เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ

ตารางที่ ๕ การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

ลำดับ	โบราณคดี	การประชาสัมพันธ์
๑	หลวงพ่พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่หลวงพ่พระสังกัจจายน์เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา
๒	เสาหินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่เสาหินโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา
๓	พระพุทธรูมิ่งเมือง มงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่พระพุทธรูมิ่งเมืองมงคลเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา
๔	สิมโบราณ วัดประตูลัย อำเภอธวัชบุรี	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่สิมโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา (จิตรกรรมรอบผนังสิม)
๕	สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ บ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่สิมโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา (จิตรกรรมรอบผนังสิม)
๖	พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่พระธาตุสี่แก้วเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา
๗	สิมโบราณ วัดจักรวาลไตรภูมิพินิจ ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่สิมโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา (จิตรกรรมภายในผนังสิม)
๘	หอไตร และสิมโบราณ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้ แต่หอไตรและสิมโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา

จากการศึกษาพบว่า โบราณสถาน/โบราณคดีทั้งหมดขาดการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะผู้ดูแลไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดแหล่งเรียนรู้ ขาดทุนทรัพย์ รวมทั้งขาดแรงจูงใจในการจัดแหล่งเรียนรู้อีกด้วย และเห็นว่าโบราณคดีก็เป็นแหล่งเรียนรู้ในตัวอยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องจัดแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมอีก ในส่วนของแนวทางการพัฒนาโบราณคดีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า สามารถเก็บรายละเอียดของโบราณคดีมาทำได้ เช่น ความรู้เรื่องพระพุทธรูป

เสาทินโบราณ ลิม จิตรกรรมฝาผนัง โดยทำในรูปแบบหนังสือ แผ่นพับ หนังสือภาพ โปสเตอร์ เป็นต้น โดยเฉพาะปัจจุบันสามารถอาศัยเทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ได้มาก เช่น เว็บไซต์ เว็บเพจ แอป เป็นต้น

ตารางที่ ๖ การจัดการความรู้ของแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ด

โบราณคดี	การประชาสัมพันธ์	การจัดทำฐานข้อมูล	การอนุรักษ์	การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว	การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม
หลวงพ่อบุญรอด พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด เว็บไซต์ พระพุทธรูปสำคัญ และการจัดงานบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ประจำปี ซึ่งจัดขึ้นช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชีโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด	การอนุรักษ์ประเพณีคือ การสู่ขวัญหลวงพ่อบุญรอดสังกัจจายน์ เกี่ยวกับความเชื่อคือ การเปิดวิหารให้พุทธศาสนิกชนมาสักการะพระสังกัจจายน์และบูชาพระเครื่องหลวงพ่อบุญรอดสังกัจจายน์	มีการจัดสวนหย่อมคือปลูกไม้ดอกไม้ประดับบริเวณวิหารหลวงพ่อบุญรอดสังกัจจายน์	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้แต่หลวงพ่อบุญรอดสังกัจจายน์เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา
เสาทินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ ศาสนวัตถุโบราณที่สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มีฐานข้อมูลในบัญชีโบราณคดีจังหวัดร้อยเอ็ด	เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนสักการะบูชาและขอพรเสาทินโบราณ	มีการสร้างวิหารขนาดเล็กเป็นที่ประดิษฐานเสาทินโบราณ	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้แต่เสาทินโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ศึกษา
พระพุทธรูปลอยนวล เมืองมั่งคั่ง วัดกลาง	มีการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์	ทางวัดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล แต่มี	เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนสักการะบูชาขอ	การปรับสภาพภูมิทัศน์ขึ้นอยู่กับสถานที่	ขาดการจัดแหล่งเรียนรู้แต่พระพุทธรูปลอยนวล

อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	ท่องเที่ยว พระพุทธรูปสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด และเว็บไซต์ พระเครื่อง	ฐานข้อมูลใน บัญชีโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด	พรพระพุทธรมิ่ง เมืองมงคล และบูชาพระพุทธรมิ่งเมืองมงคล	ประดิษฐาน พระพุทธรมิ่ง เมืองมงคล เช่น บูรณะ พระอุโบสถ เป็นต้น	เมืองมงคลเป็น แหล่งเรียนรู้ ของผู้ศึกษา
สิมโบราณ วัดประตูลี้ อำเภอธวัชบุรี	มีการ ประชาสัมพันธ์ ในเว็บไซต์ โบราณสถานสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการ จัดทำ ฐานข้อมูล แต่มี ฐานข้อมูลใน บัญชีโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด	ดูแลรักษาสิม โบราณ และ จิตรกรรมสีน้ชา	ขาดการปรับ สภาพภูมิทัศน์	ขาดการจัด แหล่งเรียนรู้ แต่สิมโบราณ เป็นแหล่ง เรียนรู้ของผู้ ศึกษา (จิตรกรรม รอบผนังสิม)
สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ บ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการ ประชาสัมพันธ์ ในเว็บไซต์ โบราณสถานสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการ จัดทำ ฐานข้อมูล แต่มี ฐานข้อมูลใน บัญชีโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด	ดูแลรักษาสิม โบราณ และ จิตรกรรมสีน้ชา จิตรกรรมพระ เวสสันดร	มีการปรับ สภาพภูมิทัศน์ เล็กน้อย คือ ปลุกไม้ประดับ บริเวณสิม เล็กน้อย ไม่ถึง ระดับเป็น สวนหย่อม	ขาดการจัด แหล่งเรียนรู้ แต่สิมโบราณ เป็นแหล่ง เรียนรู้ของผู้ ศึกษา (จิตรกรรม รอบผนังสิม)
พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด	มีการ ประชาสัมพันธ์ ในเว็บไซต์ โบราณสถานสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการ จัดทำ ฐานข้อมูล แต่มี ฐานข้อมูลใน บัญชีโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด	จัดงาน ประเพณีบูชา พระธาตุประจำปี	ไม่มีการปรับ สภาพภูมิทัศน์ รอบๆ พระธาตุสี่แก้ว แต่ มีการทาสีพระธาตุใหม่	ขาดการจัด แหล่งเรียนรู้ แต่พระธาตุสี่แก้ว เป็นแหล่ง เรียนรู้ของผู้ ศึกษา
สิมโบราณ วัดจักรวาล ไตรภูมิพินิจ ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภออาจสามารถ	มีการ ประชาสัมพันธ์ ในเว็บไซต์ สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ และโบราณสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการ จัดทำ ฐานข้อมูล แต่มี ฐานข้อมูลใน บัญชีโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด	ดูแลรักษาสิม โบราณ และ จิตรกรรมสีน้ชา	ขาดการปรับ สภาพภูมิทัศน์	ขาดการจัด แหล่งเรียนรู้ แต่สิมโบราณ เป็นแหล่ง เรียนรู้ของผู้ ศึกษา (จิตรกรรม ภายในผนัง)

					สิม)
หอไตร และ สิมโบราณ บ้านผือฮี อำเภอจตุร พักตรพิมาน	มีการ ประชาสัมพันธ์ ในเว็บไซต์ โบราณสถาน สำคัญของ จังหวัดร้อยเอ็ด	ทางวัดไม่มีการ จัดทำ ฐานข้อมูล แต่มี ฐานข้อมูลใน บัญชีโบราณคดี จังหวัดร้อยเอ็ด	ดูแลรักษาสิม โบราณและหอ พระไตร	ขาดการปรับ สภาพภูมิทัศน์	ขาดการจัด แหล่งเรียนรู้ แต่หอไตรและ สิมโบราณเป็น แหล่งเรียนรู้ ของผู้ศึกษา

๔.๒ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี

๔.๒.๑ การส่งเสริม

จากการศึกษาโบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง รูปแบบของการส่งเสริม พบว่า พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง วัดเหนือ และวัดกลาง มีการส่งเสริมในรูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยร้อยเอ็ดทีวี ได้มีการประชาสัมพันธ์ทริปแห่งการท่องเที่ยวเพื่อทำบุญ ไหว้พระขอพร ๙ วัด/สถานที่ ในเว็บไซต์ Roiettv.com การส่งเสริมในรูปแบบอื่นๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ตามบู๊ทหรือซุ้มในเวลาจัดงานประจำปีของจังหวัด เช่น ประเพณีบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น, การประชาสัมพันธ์ให้คนมาไหว้พระขอพรพระศักดิ์สิทธิ์, การประชาสัมพันธ์งานบุญประจำปี คืองานบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ งานบูชาพระธาตุสี่แก้ว ในวันเพ็ญเดือน ๓ ซึ่งมีการประชาสัมพันธ์โดยขึ้นป้ายตามสี่แยกถนนสำคัญในเมืองร้อยเอ็ด และประชาสัมพันธ์ในเฟซบุ๊ก ไลน์ และเว็บเพจของวัด, การประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์เพื่อการท่องเที่ยว โดยมากเป็นวัดกลางมิ่งเมืองที่ปรากฏในเว็บ, สิมโบราณปรากฏในเว็บไซต์ของการประชาสัมพันธ์โบราณคดี นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีการส่งเสริมในรูปแบบของการประชาสัมพันธ์พระเครื่อง โดยเฉพาะการสร้างและให้เช่าบูชาพระสังกัจจายน์ พระพุทธมิ่งเมืองมงคล ซึ่งเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด โบราณคดีนอกนี้ขาดการส่งเสริม ส่วนการส่งเสริมอีกรูปแบบหนึ่งคือการปรับสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงาม ที่โดดเด่นคือวัดสระทอง เพราะทางวัดมิ่งเมืองมาดำเนินการ ที่เหลือนอกนี้ขาดการปรับสภาพภูมิทัศน์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จำแนกการส่งเสริมได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ๑) การส่งเสริมของพื้นที่ที่ตั้งโบราณคดีหรือผู้ดูแลโบราณคดี ซึ่งจะมีกิจกรรมด้วยคือการประชาสัมพันธ์การไหว้พระขอพรพระศักดิ์สิทธิ์ การประชาสัมพันธ์ให้เช่าบูชาพระเครื่อง การประชาสัมพันธ์บุญประจำปี การปรับสภาพภูมิทัศน์เพื่อให้บริเวณมีความสวยงาม น่าылสำหรับผู้มาทำบุญไหว้พระขอพร ท่องเที่ยว และศึกษาโบราณคดี ๒) การส่งเสริมโดยอ้อมของเว็บไซต์พระเครื่อง สถานที่ท่องเที่ยว และโบราณคดี ซึ่งเป็นประโยชน์ของเจ้าของเว็บไซต์ แต่แหล่งโบราณคดีก็ได้รับประโยชน์ของการประชาสัมพันธ์ด้วย

๔.๒.๒ การอนุรักษ์

จากการศึกษาโบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง มีรูปแบบของการอนุรักษ์ ดังนี้ ๑) พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด พบว่า มีการอนุรักษ์หรือดูแลไม่ให้ชำรุดทรุดโทรม มีการทาสีวิหารใหม่ และมีการอนุรักษ์ประเพณีการบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ ซึ่งทำกันช่วงเดือน ๔ ของทุกปี ทำพร้อมกับบุญผะเหวด แต่เดิมจัดงาน ๓ วัน ตอนหลังคนไม่นิยมเที่ยวงานวัด จึงลดลงเหลือเพียงวัน

เดียว กิจกรรมในงานบายศรีคือ ทำพิธีสมโภชหลวง ปิดทองพระสังกัจจายน์ มีพราหมณ์นำพาทำพิธี บายศรีสู่ขวัญ ขอพรให้หลวงพ่อแม่บารมีปกปักรักษาคุ้มครองบ้านเมืองให้เป็นสุข ๒) พระพุทธมิ่งเมือง มงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด พบว่า ดูแลรักษาพระพุทธรูปสำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ดใน สถานที่ที่มีความปลอดภัย เพราะกลัวถูกโจรกรรม ส่วนองค์ที่ประดิษฐานอยู่ในวิหารข้างพระอุโบสถ เป็นองค์จำลอง ๓) เสาคินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ดูแลรักษาเสาคินโบราณ เพื่อให้ชาวบ้านได้มาสักการะและขอพรเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

๔) สิมโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี, สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และสิมโบราณ วัดจักรวาลภูมิพินิจ มีการอนุรักษ์ศิลปะของสิมไม่ให้ชำรุด และอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ เวสสันดรชาดก และนิทานพื้นบ้านเรื่องสินไซให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ไม่ซ่อมแซมบูรณะโดยพลการ ๕) พระธาตุสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด พบว่า มีการอนุรักษ์พระธาตุให้คงอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ ซึ่งตามประวัติ พระธาตุได้เคยพังลงมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ขณะนั้น ฯพณฯ อนุรักษ์ จุริมาศ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ได้จัดงบประมาณสนับสนุนการบูรณะพระธาตุ โดยได้สร้างพระธาตุองค์ใหม่ครอบพระธาตุองค์เดิมซึ่งสร้างให้มีขนาดและศิลปะเท่าพระธาตุองค์เดิมทุกประการ และทำพิธีฉลองพระธาตุเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ในส่วนของการอนุรักษ์งานนมัสการพระธาตุประจำปี จะจัดในช่วงวันเพ็ญเดือน ๓ ของทุกปี โดยจัดงาน ๓ วัน ๓ คืน ซึ่งกิจกรรมในงานมีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ (อุรังคธาตุ) ลงประดิษฐานให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชาในวันแรก มีการบวชชีพราหมณ์ สวดพุทธอภิเชก และแห่พระธาตุ ในวันที่ ๓ จึงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานในพระธาตุ ๖) หอไตร และสิมโบราณ วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน พบว่า มีการอนุรักษ์หอไตรและสิมโบราณ ซึ่งเคยได้บูรณะซ่อมแซมมาแล้วครั้งหนึ่ง คือการต่อเสาปูนกับเสาไม้ เพื่อให้มีความมั่นคง เพราะสิมตั้งอยู่ในสระน้ำ และยังมีการสร้างทำนบปูนรอบบริเวณสระ เพื่อป้องกันขอบสระพังทลาย และในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ มีการเปลี่ยนผ้าห่อผูกพระไตรปกฏาใบลานใหม่

๔.๒.๑ การเผยแพร่

จากการศึกษาโบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง มีรูปแบบของการเผยแพร่ ดังนี้ ๑) พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และพระพุทธมิ่งเมืองมงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด พบว่าเป็นการได้เผยแพร่พุทธศาสนาในลักษณะสังคมสงเคราะห์ คือวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน โดยมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ให้ชาวบ้านได้มาสักการะบูชาและขอพร เพื่อให้ตนเองได้มีโชคลาภหรือแคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายทั้งหลาย ซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้ แม้จะไม่ใช่ที่พึ่งอันประเสริฐเหมือนพระรัตนตรัย แต่พระพุทธรูปก็เป็นสัญลักษณ์พระพุทธศาสนา และคนที่มาขอพรก็ต้องตั้งตนในศีลธรรม เพื่อให้ตนเองได้รับพรตามที่ขอหรือปรารถนานั้น และคนที่บูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ไปสักการะก็จะได้ไม่ประมาท เพราะมีพระพุทธรูปเป็นเครื่องเตือนใจให้ทำความดี ในส่วนของการบายศรีสู่ขวัญสามารถศึกษารูปแบบการเผยแพร่คำสอนในแง่ของการบูชาสิ่งที่ควรบูชาตามหลักมงคลสูตรได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีการอธิบายเรื่องดังกล่าวแก่ผู้มาร่วมงาน จึงจะทำให้เข้าใจหลักการบูชา ๒) สิมโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี, สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และสิมโบราณ วัดจักรวาลภูมิพินิจ พบว่า ได้เผยแพร่จิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติ เวสสันดรชาดก และสินไซ ซึ่งคุณค่าที่ได้รับมี ๒ ลักษณะตามประเภทของการศึกษา คือ (๑) คุณค่าด้านศิลปะ คือได้รู้ศิลปะแนว

พระพุทธศาสนา (๒) คุณค่าด้านคติการดำเนินชีวิต คือสามารถนำคติจากพุทธประวัติ นิทานชาดก และนิทานพื้นบ้านไปดำเนินชีวิตหรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ คติที่ได้ เช่น ศรัทธา ปัญญา ความเพียร ความกตัญญูกตเวที ความกล้าหาญ ความสามัคคี เป็นต้น ๓) พระธาตุสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ได้เผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของหลักคำสอนเรื่องการบูชา การรักษาศีลและการปฏิบัติธรรมคือการบวชชีพรามณ์ตลอดงาน ซึ่งมีพระธรรมกถึกและพระนักปฏิบัติมาแสดงธรรมและวิธีการปฏิบัติธรรมแก่ชีพรามณ์ ๔) หอไตร และสิมโบราณ วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอจตุรพักตรพิมาน พบว่า ได้เผยแพร่พุทธศิลป์คือศิลปะของหอไตร สิม โสงเทียน ธรรมาสน์โบราณ ในแง่ของการเผยแพร่หลักธรรมยังขาดการปริวรรตอักษรขอมโบราณในใบลานเป็นอักษร

๔.๓ วิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดี

๔.๓.๑ ปัญญาที่ได้จากรูปแบบการจัดการความรู้โบราณคดี

จากการศึกษาโบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง รูปแบบการส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่ สามารถวิเคราะห์ในมิติของการส่งเสริมเพิ่มพูนปัญญา ดังนี้ ๑) พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด พบว่า การสักการะพระสังกัจจายน์ไม่ได้ส่งเสริมปัญญาโดยตรง สามารถอธิบายได้ในแง่ของการส่งเสริมปัญญา คือคนที่มาไหว้ขอพรพระสังกัจจายน์มีบริจาคปัจจัยบำรุงค่าน้ำค่าไฟของวัดรวมทั้งบูชาพระสังกัจจายน์ไปบูชา ดังนั้นจึงทำให้วัดมีรายได้และสามารถนำไปเป็นค่าใช้จ่ายของวัด โดยเฉพาะค่าภัตตาหารเลี้ยงสาณะที่มาศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ ซึ่งเป็นการได้ส่งเสริมปัญญาโดยอ้อม เพราะเป็นการได้ส่งเสริมการศึกษาให้เกิดปัญญา ในส่วนของงานบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ เป็นการให้คติเกี่ยวกับการแสดงความกตัญญูกตเวทีและความอ่อนน้อมถ่อมตน ๒) สิมโบราณ วัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี, สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และสิมโบราณ วัดจักรวาลภูมิพินิจ เป็นแหล่งแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมปัญญาโดยตรง คือผู้ศึกษาหรือนักท่องเที่ยวจะได้คติจากจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติ เวสสันดรชาดก และสินไซ คือพุทธประวัติให้คติเกี่ยวกับการทำความเพียร ศรัทธา วิถีแห่งปัญญา ตลอดจนความเสียสละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่น กล่าวคือ การทำความเพียรของพระพุทธเจ้าตลอดเวลา ๖ ปี โดยการบำเพ็ญทุกกรกิริยา เมื่อเห็นว่าไม่ใช่หนทางที่ถูกต้องจึงได้หันมาทรงบำเพ็ญเพียรทางจิตและได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด, การได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วออกบวชของกุลบุตรทั้งหลาย, พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายหลังจากที่หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลายแล้วก็ไม่ได้เป็นอยู่ด้วยความขวนขวายน้อยเพียงเท่านั้น แต่ได้เสด็จออกแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ ซึ่งเป็นการเสียสละตนเพื่อประโยชน์คนอื่น, เวสสันดรชาดกให้คติเกี่ยวกับความเสียสละและหลักความสัมพันธ์และการปกครอง กล่าวคือการเสียสละสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่น เช่น การให้ช้างปัจจัยนาเคนแก่เมืองกาฬิงคะ แม้พระเจ้ากรุงสยูชัยจะทรงรักพระโอรสคือพระเจ้าเวสสันดรมากเพียงใด แต่ต้องยอมทำตามกฎการปกครองของแคว้นแคว้นโดยยอมขับพระโอรส พระสุริยสา และพระราชนัดดาออกจากแคว้นแคว้นไปอยู่ป่าหิมพานต์ ซึ่งเป็นเรื่องของการปกครอง ส่วนสินไซให้คติเกี่ยวกับความรัก ความกตัญญู มิตรภาพ ความสามัคคี ความเสียสละ และความกล้าหาญ กล่าวคือ ยักษ์กุมภภัณฑ์มีความรักต่อพระนางสุมณฑา ด้วยอำนาจมาราคะจึงได้ลักพาตัวไปเป็นชายา สินไซซึ่งเป็นหลานจึงได้อาสาไป

พาดำพระเจ้าอาภักลับคืน โดยออกเดินทางไปกับหอยสังข์และสีโห ซึ่งในระหว่างทางต้องต่อสู้กับอุปสรรคหลายอย่าง เช่น ดำนงูชวง เป็นต้น ด้วยความกล้าหาญและความสามัคคีทั้งสามจึงสามารถเอาชนะอุปสรรคได้ทั้งหมดและนำพระนางสมณทากลับคืนมาได้ แต่ทั้งนี้ต้องมีไก่อธิบายให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ศึกษา ๓) พระธาตุสี่แก้ว อำเภอมืองร้อยเอ็ด ส่งเสริมปัญญาในแง่ของการแสดง ความเคารพและความนอบน้อม และส่งเสริมให้เกิดภาวนามยปัญญา เพราะมีการบวชชีพรหมณ์ใน ประเพณีบูชาพระธาตุ ๔) หอไตร และสิมโบราณ วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอมืองร้อยเอ็ด เป็น สัญลักษณ์แห่งปัญญา แต่ไม่ได้ส่งเสริมปัญญา เพราะไม่มีการปริวรรตอักษรขอมโบราณเป็นหนังสือ อักษรไทย

๔.๓.๒ การท่องเที่ยวเกิดจากรูปแบบการจัดการความรู้โบราณคดี

จากการศึกษาโบราณคดีทั้ง ๘ แห่ง รูปแบบการส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่ สามารถวิเคราะห์ในมิติของการจัดการท่องเที่ยว พบว่า เฉพาะวัดในเขตอำเภอมืองร้อยเอ็ดมีนักท่องเที่ยวชม และสักการะพระสังกัจจายน์และพระพุทธรูปมิ่งเมืองเป็นบางโอกาส โดยมากเป็นพุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอมืองร้อยเอ็ดที่มาไหว้พระขอพรพระศักดิ์สิทธิ์และทำบุญกับทางวัด วัดที่มีสภาพภูมิทัศน์บริเวณโบราณคดีน่าชมคือวัดสระทอง ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระสังกัจจายน์ ส่วนวัดกลางมิ่งเมืองมีพระอุโบสถมีศิลปะที่งดงาม, สิมโบราณ วัดประตูลุย อำเภอมืองร้อยเอ็ด, สิมโบราณ วัดขอนแก่นเหนือ อำเภอมืองร้อยเอ็ด, พระธาตุสี่แก้ว อำเภอมืองร้อยเอ็ด, สิมโบราณ วัดจักรวาลภูมิพิณิจ, หอไตร และสิมโบราณ วัดไตรภูมิ บ้านผือฮี อำเภอมืองร้อยเอ็ด พบว่า มีนักท่องเที่ยวชมศิลปะจิตกรรมฝาผนังเป็นบางโอกาส เพราะเป็นสถานที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ไม่สะดวกในการเดินทางเหมือนโบราณคดีที่ตั้งอยู่ในเมือง และขาดการประชาสัมพันธ์ ส่วนหนึ่งมีผู้เดินทางไปศึกษาโบราณคดีและศิลปะ สาเหตุหนึ่งของการไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมความงามของศิลปะเพราะโบราณคดีนั้นๆ ขาดการปรับปรุงทัศนียภาพให้ดูน่าชม เพื่อสร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว ผู้วิจัยเห็นว่าแนวทางที่ตัวอย่างหนึ่งของการเพิ่มคุณค่าหรือมูลค่าของโบราณคดีเชิงการท่องเที่ยวคือการสร้างเครือข่ายโบราณคดีในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดเชิงการท่องเที่ยวโดยการสนับสนุนของกรมศิลปากรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยทำโครงการเส้นทางแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการศึกษาวิจัยและจัดทำฐานข้อมูลประชาสัมพันธ์และรณรงค์การท่องเที่ยว และมีบริการท่องเที่ยว ซึ่งต้องทำควบคู่กับการรณรงค์ปีแห่งการท่องเที่ยวของจังหวัดจึงจะได้ผลดี โดยเฉพาะควรเริ่มต้นช่วงบุญผะเหวดประจำปี เพราะมีคนมาเที่ยวงานเยอะและจะได้ถือโอกาสไปเที่ยวดูโบราณคดีด้วย

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้ทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด” มีสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการจัดการความรู้ทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นรูปแบบที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นหรือหัวข้อไว้ ๕ ด้าน คือ ๑) การประชาสัมพันธ์ ๒) การจัดทำฐานข้อมูล ๓) การอนุรักษ์โบราณคดี ๔) การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ๕) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบว่า

๑. การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดยังมีน้อยมาก ทั้งนี้เพราะเป็นโบราณคดีที่ไม่มีชื่อเสียงมาก และโดยมากไม่ได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นเพียงโบราณสถาน/โบราณคดีที่อยู่ในความครอบครองและดูแลของกรมศิลปากรเท่านั้น การประชาสัมพันธ์ในสื่อ เช่น เว็บไซต์ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวก็มีเพียงพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง เพราะเป็นโบราณคดีที่เป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด การประชาสัมพันธ์นอกนี้โดยมากจะเป็นการประชาสัมพันธ์การจัดงานประจำปี เช่น งานบายศรีสู่ขวัญ พระสังกัจจายน์ งานประจำปีพระธาตุศรีแก้ว เป็นต้น ส่วนการประชาสัมพันธ์พระพุทธรูปมิ่งเมือง พระประจำจังหวัดร้อยเอ็ด จะเป็นการประชาสัมพันธ์ในลักษณะให้พุทธศาสนิกชนมาบูชาพระเครื่องเท่านั้น

เนื่องจากสถานที่ตั้งของโบราณสถานไม่มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เป็นแต่เพียงผู้ดูแลเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ และโบราณสถานก็ขาดการบริหารจัดการในแง่การท่องเที่ยวและการสร้างเครือข่าย ดังนั้นจึงทำให้โบราณคดีไม่โดดเด่นพอที่จะดึงดูดคนทั้งหลายให้มาท่องเที่ยวได้ นานๆ จะมีครั้ง ที่พบบ่อยคือคนมาสักการะพระพุทธรูปสำคัญเพื่อขอพรหรือความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต วัดที่มีพระพุทธรูปสำคัญจะมีการประชาสัมพันธ์ให้คนมาเช่าพระเครื่อง เพราะสามารถสร้างรายได้แก่ทางวัด ซึ่งทางวัดจะได้นำเงินนั้นไปบริหารจัดการโบราณคดี/โบราณสถานต่อไป เช่น การบูรณะพระวิหาร เป็นต้น นักท่องเที่ยวมีข้อมูลเรื่องโบราณคดี และเดินทางมาเยี่ยมชมและศึกษาโบราณคดีก็เพราะได้ข้อมูลจากเว็บไซต์การท่องเที่ยวของจังหวัด ซึ่งทำได้ดีกว่าสถานที่ตั้งของโบราณคดี เพราะสามารถทำในภาพรวมได้ มีข้อมูลโบราณคดีทั้งจังหวัดร้อยเอ็ด

ผลดีของการประชาสัมพันธ์คือมีคนมาท่องเที่ยว นมัสการและขอพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งมีการบริจาคช่วยเหลือค่าน้ำ-ค่าไฟ และค่าบูชาดอกไม้ธูปเทียนของทางวัดด้วย ทำให้วัดและสถานที่ตั้งโบราณคดีไม่ลำบากเรื่องการจ่ายค่าน้ำ-ค่าไฟ, ปัญหาและอุปสรรคของการประชาสัมพันธ์อื่นๆ

ได้เป็น ๒ ประเด็น คือ หากไม่มีการประชาสัมพันธ์ ก็ไม่มีปัญหา แต่หากมีการประชาสัมพันธ์ บางแห่ง ก็ไม่มีปัญหา เพราะไม่ได้ใช้เงินมาก สามารถทำได้ตามกำลังทรัพย์ที่เหมาะสม แต่บางแห่งมีปัญหาคือ ขาดเงินประชาสัมพันธ์, แนวทางการพัฒนางานประชาสัมพันธ์ เช่น ตั้งเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ให้ชัดเจน และมีผลการประชาสัมพันธ์โยงไปสู่เป้าหมายได้ กำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน หาทุนสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ ใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย คือนอกจากจะใช้แผ่นพับและป้ายประชาสัมพันธ์แล้วควรสร้างเว็บไซต์หรือเว็บไซต์หรือเว็บไซต์หรือเว็บไซต์อื่นๆ ด้วย

๒. การจัดทำฐานข้อมูล

โบราณคดีทั้งหมดไม่มีการจัดทำฐานข้อมูล ทั้งนี้เพราะส่วนมากเห็นว่าโบราณคดีนั้นๆ ก็เป็นข้อมูลให้ศึกษาและท่องเที่ยวในตัวแล้ว ไม่มีข้อมูลมากพอที่จะจัดทำฐานข้อมูลได้ และทางสถานที่ที่ไม่มีงบประมาณเรื่องดังกล่าวโดยตรง ดังนั้นจึงไม่มีแรงจูงใจที่จะทำ, กรมศิลปากรให้ความรู้เฉพาะเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน/โบราณคดี เพราะเคยมีปัญหาเรื่องการบูรณะซ่อมแซม ซึ่งเป็นการให้ความรู้เชิงรับ ไม่ได้ให้ความรู้เชิงรุกคือการพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยว, ผู้ดูแลโบราณคดีบางแห่งไม่มีความเข้าใจเรื่องผลของการจัดทำฐานข้อมูล แต่บางแห่งมีความรู้เพียงแต่ไม่สามารถที่จะทำได้เท่านั้นเอง เพราะขาดการสนับสนุนและแรงจูงใจที่จะทำด้วยเหตุ ดังกล่าวมาแล้วนั้น, ปัญหาในการจัดทำฐานข้อมูลไม่มี เพราะไม่มีการดำเนินการ แต่ปัญหาในการไม่สามารถจัดทำฐานข้อมูลได้ เพราะผู้ดูแลโบราณคดีโดยมากไม่มีความเข้าใจเรื่องการจัดทำฐานข้อมูล ไม่เห็นความสำคัญของการจัดทำฐานข้อมูล และขาดแรงจูงใจในการจัดทำฐานข้อมูล ส่วนแนวทางในการจัดทำฐานข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สนทนาเห็นว่า ควรมีการสร้างเครือข่ายแล้วรวบรวมข้อมูลของสมาชิกเครือข่ายสร้างฐานข้อมูล เครือข่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลเดียวกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกำหนดแนวทางพัฒนาโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะได้ผลดีกว่าการจัดทำฐานข้อมูลโดยไม่ร่วมมือกัน เพราะข้อมูลมีไม่มาก บางแห่งสามารถทำได้ บางแห่งไม่เหมาะที่จะทำ

๓. การอนุรักษ์โบราณคดี

พระสงฆ์ที่ดูแลโบราณคดีมีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถานไม่ให้ถูกทำลายให้เสียหาย หรือหากมีการขอรูดทูดโทรม ก่อนจะบูรณะซ่อมแซมก็ต้องแจ้งกรมศิลปากรก่อนแล้วจึงสามารถดำเนินการได้ตามพระราชบัญญัติที่กรมศิลปากรกำหนดไว้ โบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ เพราะได้รับการชี้แจงเรื่องกฎหมายและวิธีการอนุรักษ์โบราณคดีจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรแล้ว บางแห่งเคยมีปัญหาเรื่องการบูรณะโบราณคดี เพราะทำโดยพลการ ไม่ได้แจ้งกรมศิลปากรก่อน การอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยาก เพราะโบราณสถานอยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการดูแลรักษา เช่น ไม่มีต้นไม้ใหญ่ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งอาจโค่นลงมาทับโบราณสถานได้ บางแห่งเคยมีปัญหาเรื่องพระพุทธรูปสำคัญถูกขโมยไป ปัจจุบันได้ปั้นพระพุทธรูปจำลองประดิษฐานแทนพระพุทธรูปเดิม แนวทางพัฒนาการอนุรักษ์โบราณคดีไม่ค่อยมีความหลากหลาย เพราะการอนุรักษ์ไม่ได้ทำอะไรมาก แต่การส่งเสริมการเรียนรู้หรือการจัดการความรู้สามารถทำในเชิงรุกได้ ซึ่งเป็นการได้อนุรักษ์ไปในตัวหรือทำให้การอนุรักษ์มีชีวิตคือมีกิจกรรม ไม่ใช่เป็นเพียงการดูแลรักษาเพียงอย่างเดียว การอนุรักษ์ประเพณีเกี่ยวกับโบราณคดี เช่น การบายศรีสู่ขวัญพระสังกัจจายน์ ช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี งานบูชาพระธาตุสี่แก้วช่วงวันเพ็ญเดือน ๓ ของทุกปี เป็นต้น

๔. การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

แหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยมากไม่มีการปรับภูมิทัศน์ ดังนั้น จึงทำให้ขาดความสวยงามและเหมาะแก่การท่องเที่ยว ที่มีการจัดสภาพภูมิทัศน์คือปลูกต้นไม้ประดับบริเวณโบราณคดี ก็เห็นมีแต่วิหารพระสังกัจจายน์ วัดสระทอง นอกนั้นก็มิมีสิมโบราณวัดขอนแก่นเหนือ ซึ่งเป็นการปลูกไม้ประดับตามธรรมดา ยังไม่ถึงขั้นปรับภูมิทัศน์ ผู้ดูแลโบราณคดีเห็นว่าการปรับสภาพภูมิทัศน์มีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยว เพราะดึงดูดคนให้มาท่องเที่ยวได้ แต่สถานที่ตั้งโบราณคดีขาดงบประมาณดำเนินการ ดังนั้นจึงไม่สามารถทำได้ กรมศิลปากรควรได้มีงบประมาณสนับสนุนในส่วนนี้ ซึ่งจะเป็นการได้เพิ่มมูลค่าโบราณคดีทั้งในแง่รายได้สำหรับพัฒนาคุณภาพและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมโบราณคดี โดยสามารถบูรณาการกับความรู้ทางพระพุทธศาสนาได้ ผู้วิจัยเห็นว่า ที่วัดสระทองสามารถทำได้ เพราะเป็นสถานที่ที่คนไปทำบุญ และสักการะพระสังกัจจายน์มาก ทำให้วัดมีรายได้บวกกับการเห็นความสำคัญของการปรับภูมิทัศน์ของทางวัด ดังนั้นจึงสามารถทำได้ ส่วนโบราณสถานนอกนี้ บางแห่งตั้งอยู่ในที่ไกลจากความเจริญ ไม่ค่อยมีคนไปท่องเที่ยว และสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำโบราณสถาน จึงทำให้วัดไม่มีรายได้ เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ และกรมศิลปากรก็ขาดการส่งเสริมในเรื่องดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์เท่านั้น ไม่ใช่การท่องเที่ยว วัดที่สามารถปรับภูมิทัศน์ได้ ทำให้โบราณสถานมีคุณค่ามากขึ้น ในแง่จิตใจ และเศรษฐกิจ

๕. การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

โบราณสถาน/โบราณคดีทั้งหมดขาดการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะผู้ดูแลไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดแหล่งเรียนรู้ ขาดทุนทรัพย์ รวมทั้งขาดแรงจูงใจในการจัดแหล่งเรียนรู้อีกด้วย และเห็นว่าโบราณคดีก็เป็นแหล่งเรียนรู้ในตัวอยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นต้องจัดแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมอีก ในส่วนของแนวทางการพัฒนาโบราณคดีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า สามารถเก็บรายละเอียดของโบราณคดีมาทำได้ เช่น ความรู้เรื่องพระพุทธรูป เสาหินโบราณ สิม จิตรกรรมฝาผนัง โดยทำในรูปแบบหนังสือ แผ่นพับ หนังสือภาพ โปสเตอร์ เป็นต้น โดยเฉพาะปัจจุบันสามารถอาศัยเทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์ได้มาก เช่น เว็บไซต์ เว็บเพจ แอป เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผล

ปัญหาของการประชาสัมพันธ์หากจะกล่าวว่ามีสาเหตุเริ่มต้นจากจุดมุ่งหมายและนโยบายของกรมศิลปากรก็คงไม่ผิด เพราะกรมศิลปากรมุ่งหมายการอนุรักษ์เป็นสำคัญ ไม่ได้มุ่งหมายเพื่อการท่องเที่ยวหรือการบูรณาการความรู้ที่หลากหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่ได้เน้นงบประมาณในการประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณคดี ดังนั้นโบราณคดีจึงเป็นสิ่งที่ค่าที่ยังไม่ได้รับการบริหารจัดการในแง่การเพิ่มมูลค่า จะมีบ้างก็เป็นบางแห่งที่มีชื่อเสียงมาก และสถานที่ตั้งนั้นๆ บริหารจัดการโดยไม่ขัดแย้งกับพระราชบัญญัติการอนุรักษ์โบราณสถาน/โบราณคดี, โบราณคดีทั้งหมดขาดการจัดทำฐานข้อมูลของตนเอง มีแต่รายชื่อและประวัติความเป็นมาในบัญชีโบราณสถานของกรมศิลปากร เว็บไซต์การท่องเที่ยว และเว็บไซต์พระเครื่อง สาเหตุเพราะขาดความเข้าใจและการเห็นความสำคัญของการจัดทำฐานข้อมูล รวมทั้งขาดงบประมาณในการดำเนินการ โบราณคดีที่จะสามารถทำได้ต้องมีข้อมูลพอสมควร หรือมีความรู้ความสามารถในการจัดทำฐานข้อมูล

ปัญหาของการอนุรักษ์โบราณคดีที่พบบ่อยคือการซ่อมแซมหรือบูรณะโบราณคดีสาเหตุเพราะพระสงฆ์ไม่ได้ศึกษาพระราชบัญญัติการอนุรักษ์โบราณคดี ทำด้วยความหวังดีหรือโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สาเหตุหนึ่งคือเกิดจากการขาดการชี้แจงจากกรมศิลปากร เช่น เจ้าอาวาสปัจจุบันไม่ได้รับการชี้แจงเรื่องการอนุรักษ์โบราณคดีที่ถูกต้อง ซึ่งไม่ได้หมายความว่ากรมศิลปากรไม่เคยชี้แจงแต่ตอนที่กรมศิลปากรชี้แจง ท่านไม่ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นต้น, การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวคือการออกแบบภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและมีจุดเด่นให้คนทั้งหลายสนใจมาเที่ยวชม ในที่นี้หมายถึงที่ตั้งและภูมิทัศน์รอบๆ โบราณสถาน/โบราณคดี เช่น วิหาร อุโบสถ สนาท หล้า เป็นต้น แหล่งโบราณคดีส่วนน้อยที่สามารถทำได้และเป็นสถานที่คนทั้งหลายไปนมัสการ พระพุทธรูปสำคัญและทำบุญที่วัด รวมทั้งบูชาพระเครื่อง ซึ่งทำให้วัดมีรายได้นำมาปรับภูมิทัศน์ได้ ส่วนวัดที่มีคนไปศึกษาข้อมูลโบราณคดีเพียงอย่างเดียวไม่ปรากฏว่ามีการปรับภูมิทัศน์ ซึ่งเกิดจากการขาดงบประมาณดำเนินการ และการไม่เห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว ส่วนการจัดแหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมก็ไม่มีงบดำเนินการเช่นกัน ทั้งนี้เพราะคิดว่าโบราณคดีนั้นๆ ก็เป็นแหล่งเรียนรู้ในตัวอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องทำอีก ขาดความรู้ความเข้าใจและความสนใจที่จะทำแหล่งเรียนรู้ และแม้หากมีบางแห่งสนใจที่จะทำแต่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะไม่มีงบประมาณดำเนินการ

๕.๑ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยนี้มี ๒ อย่าง คือ ๑) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ๒) ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๑.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) กรมศิลปากรควรได้กำหนดนโยบายการพัฒนาโบราณสถาน/โบราณคดีในเชิงรุก และจัดหางบประมาณสนับสนุน โดยให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์โบราณสถาน/โบราณคดี เป็นเบื้องต้น

๒) แหล่งโบราณคดีควรมีการสร้างเครือข่ายโดยการสนับสนุนของกรมศิลปากร หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องแล้วทำความเข้าใจเรื่องการจัดทำฐานข้อมูลร่วมกันและหาวิธีดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

๓) มีการอบรมแนะนำวิธีการอนุรักษ์และการพัฒนาโบราณสถาน/โบราณคดีอย่างสม่ำเสมอ

๔) กรมศิลปากรจัดสัมมนาเรื่องการปรับสภาพภูมิทัศน์และการจัดแหล่งเรียนรู้ และจัดหางบประมาณสนับสนุนเรื่องดังกล่าว

๕.๑.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การพัฒนาโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๒) การสร้างเครือข่ายโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ พระไตรปิฎกบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี.

กรุงเทพมหานคร : กองโบราณคดี กรมศิลปากร กรมศิลปากร, ๒๕๓๓.

_____ สำนักโบราณคดี. คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน สำหรับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมานพันธ์ จำกัด, ๒๕๔๘.

_____ กรมศิลปากร. แนวทางอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด. แผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ.

๒๕๕๗ - ๒๕๖๐ (ฉบับทบทวนใหม่ (รอบปี พ.ศ. ๒๕๖๐). ร้อยเอ็ด : สำนักงานจังหวัด

ร้อยเอ็ด, ๒๕๖๐, (อัดสำเนา).

กัญญา ศิริสกุล และคณะ. หลักการประชาสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๔๐.

ไชแสง ศุขะวัฒน์. การอนุรักษ์โบราณสถานและงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

ใจชนก ภาคอืด. การจัดการความรู้ด้านการประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบันบัณฑิตพัฒน

บริหารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๗.

ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมการพิมพ์,

๒๕๔๘.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๕,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รัตนไตร, ๒๕๕๒.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร :

บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓.

บุญดี บุญญาภิจ และคณะ. การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๓.

- กรุงเทพมหานคร
บริษัท จีรวัดน์ เอ็กซ์เพรส จำกัด, ๒๕๔๙.
- บุญทัน ดอกโธสง. การบริหารเชิงพุทธ (กระบวนการทางพฤติกรรม). กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๘.
- บุรชัย ศิริมหาสาคร. จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๕๐.
- ประพนธ์ ผาสุขยัต. การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ. กรุงเทพมหานคร : ไยใหม่, ๒๕๕๐.
- ประเวศ วะสี. การจัดการความรู้กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพและความสุข.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.), ๒๕๔๘.
- พจนา ทรัพย์สมาน. การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนแสวงหาและค้นพบความรู้ด้วยตนเอง.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. การจัดการความรู้ : พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร :
เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๗.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. คณะโบราณคดี. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภท
โบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙.
- มาโนช เวชพันธ์. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ข้าราชการประจำ : ศึกษาเปรียบเทียบ
ข้าราชการพลเรือน ทหารและตำรวจ. กรุงเทพมหานคร : มปท, ๒๕๓๒.
- ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
- วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้ ฉบับปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ,
๒๕๔๗.
- สายันต์ ไพรัชญจักร์. การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน โดย
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๘.
- สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. แนวทางอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร :
กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.
- โสวิทย์ บำรุงภักดิ์. แนวคิดการวิจัยทางพุทธศาสนาและปรัชญา. ขอนแก่น : บริษัท เพ็ญพรินต์ติ้ง
จำกัด, ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์/รายงานการวิจัย

- กองพัฒนาคุณภาพ มหาวิทยาลัยมหิดล. “การจัดการความรู้ของหน่วยงานในมหาวิทยาลัยมหิดล”.
รายงานการวิจัย. กองพัฒนาคุณภาพ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๒.
- จักรพงษ์ ทองเพ็ชร. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจังหวัดที่ใช้งบประมาณตามข้อเสนอ
ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร:ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสตูล”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสน
ศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๘.
- ญารัตน์ บุรณเกษมชัย. “การประเมินผลการจัดการความรู้ในองค์กร กรณีศึกษา : สำนักงานป้องกัน
ควบคุมโรคที่ ๔ จังหวัดราชบุรี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

นิตยา พิมพ์พิเศษ. “แนวทางจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์”. **ปริญาศิลปศาสตรมหา**

บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

ปานใจ ธารทัศน์วงศ์ และคณะ. “โครงการค้นหาและพัฒนาสารสนเทศของราชมรรคา สมัยพระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๗”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.

ประสพสุข ตีอินทร. “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านภาคเหนือ”.

วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔.

ปัทมาวรรณ สิงห์ศรี. “การศึกษากระบวนการจัดการความรู้ในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา :

กรณีศึกษามหาวิทยาลัยพายัพ”. **วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. คณะพาณิชยศาสตร์
และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

พรพิมล ทรราชภิรมย์โชค. “การศึกษาสภาพการจัดการความรู้ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษา ในเขตภูมิภาคตะวันตก”. **รายงานการวิจัย**. คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ :

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม, ๒๕๔๔.

พระมหาถาวร ธิรจิตโต. “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ

ศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร**
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. “นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์**

สังคมศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

ภาคภูมิ รัตนาวีวัฒน์พงศ์ และอรรถกร เก่งพล. “การออกแบบและพัฒนาคลังความรู้เพื่อสนับสนุน
การจัดการความรู้ผ่านระบบอินทราเน็ต : กรณีศึกษา ฝ่ายปฏิบัติการเขตนครหลวงการไฟฟ้า
ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหกรรม : สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๔๗.

สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน
โบราณวัตถุ และ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”,
รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖.

สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล. “การสร้างประชาสังคมโดยรัฐ : การปรับตัวของประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์คณะ**
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

อักษร สวัสดิ์. “ความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษาในเขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร”. **ภาคินพนธ์**.

คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒.

อาชัญญา รัตน์อุบล และคณะ. “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ”.

รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘.

เอี่ยมอร ชลวร. “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

AmritTiwana. **The Knowledge Management Toolkit : Practical Techniques for Building a Knowledge Management System**. Upper Saddle River, NJ. : Prentice Hall PTR, 2000.

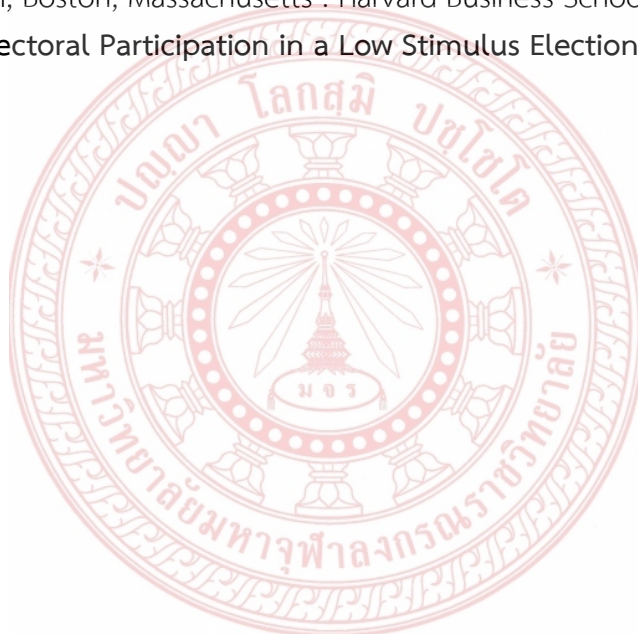
Clyde W. Holsapple. **Handbook on Knowledge Management 1 Knowledge Matters**. Berlin: Springer-Verlag Berlin, 2003.

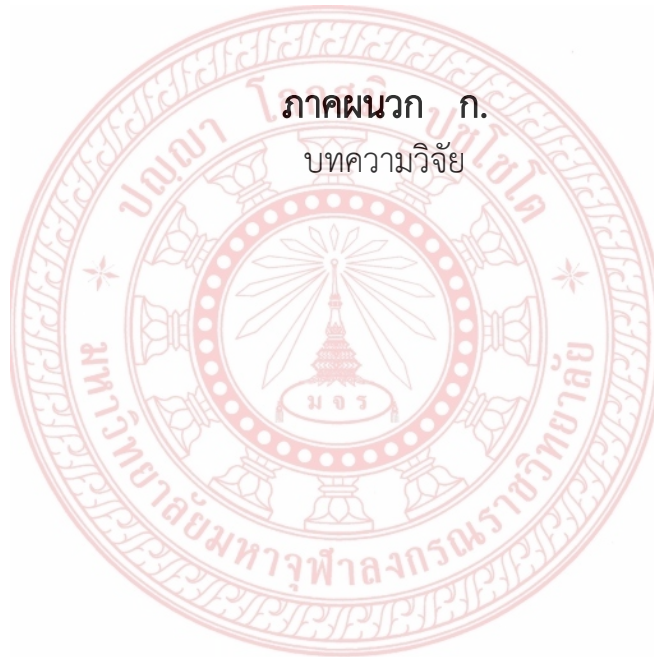
Putti. **Work values and organizational commitment : A study in the Asian Context**. Human Relations, 1987.

Raymond J. Corsini. **The Dictionary of Psychology**. NY : Brunner-Routledge, 2002.

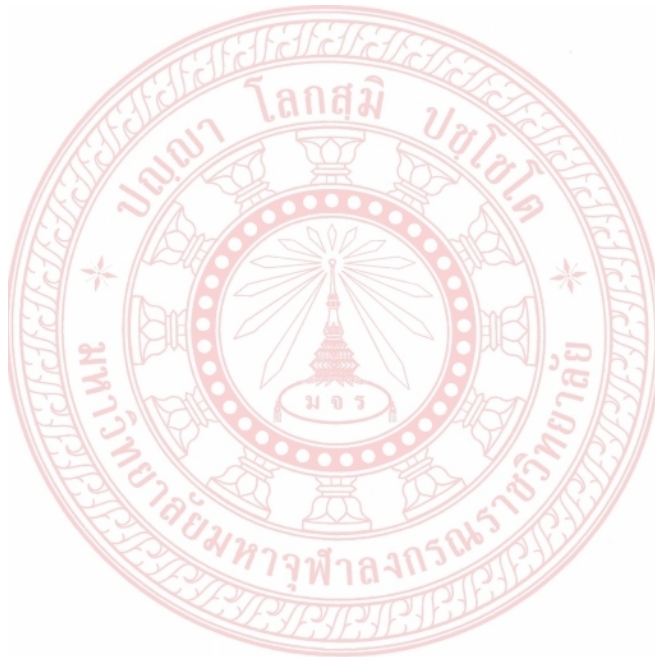
Prusak. **Working Knowledge : How Organization Manage What They Know**. ๒nd edition, Boston, Massachusetts : Harvard Business School Press, 2000.

William, E.. **Electoral Participation in a Low Stimulus Election**. Rural Development, 1976.

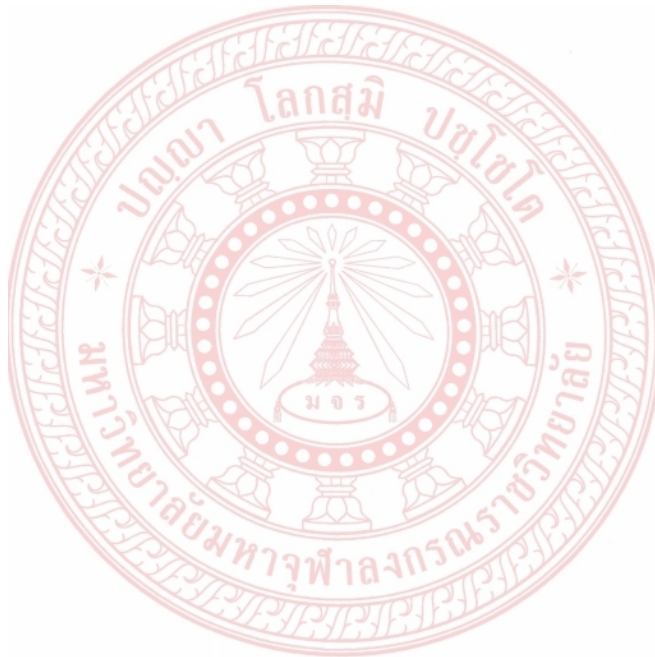

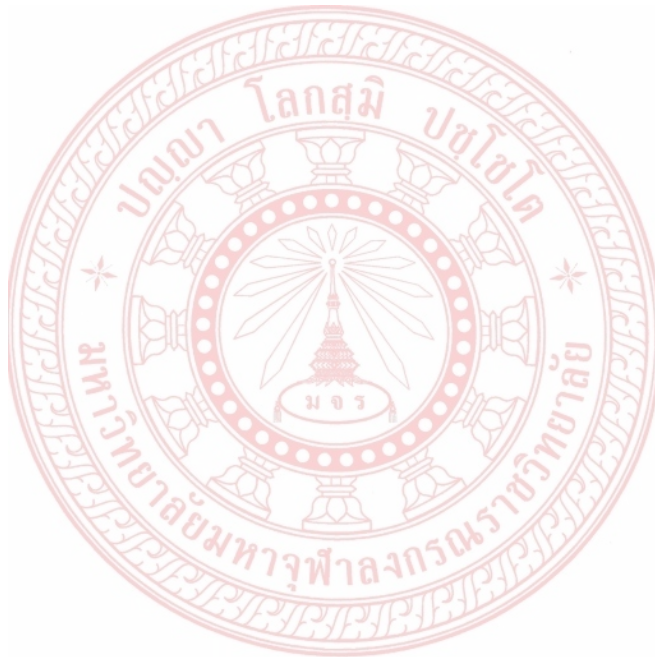

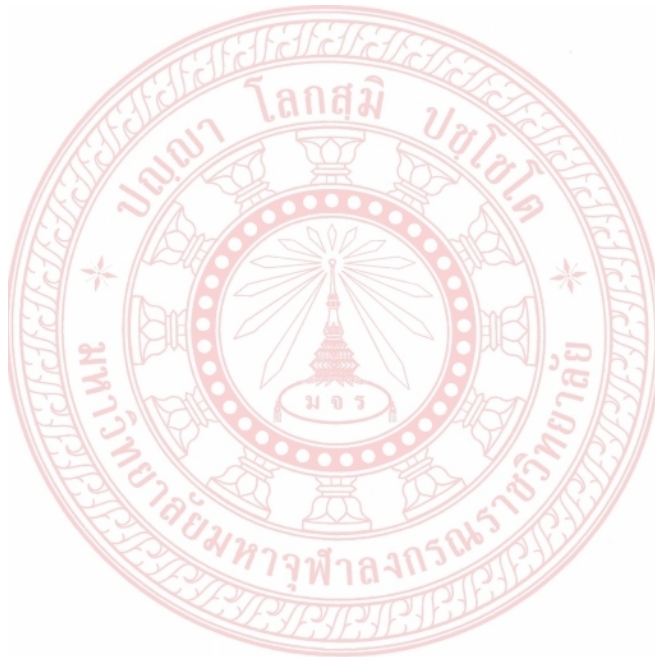

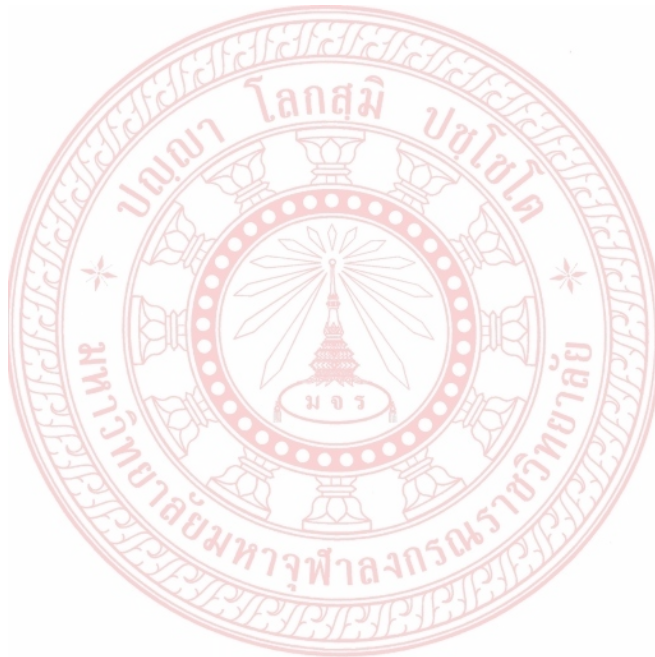

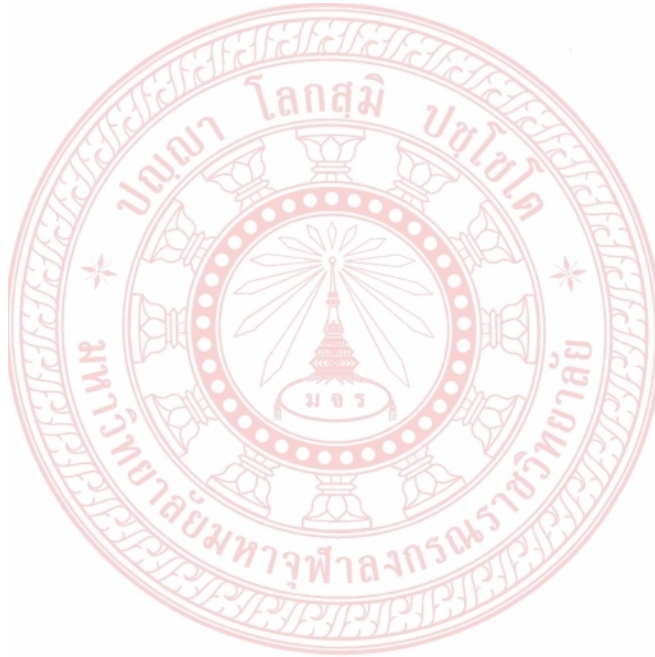

ภาคผนวก ข.

กิจกรรมการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น พุทธศิลปะ พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย ศึกษาอิสระทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาเป็นแหล่งข้อมูลให้กับวัดต่างๆ ที่ดูแลโบราณคดี เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการวัฒนธรรมและพุทธศิลปะ
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยความร่วมมือของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด และวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และการท่องเที่ยวในต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การบริหารจัดการ การพัฒนาระบบข้อมูลทางวัฒนธรรม เป็นต้น
- มีการพัฒนาชุดความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งโบราณคดี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพุทธศิลปะ

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

โครงการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

1. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาและสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
- 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปผลการดำเนินการตามแผนงาน/กิจกรรมตาม Proposal ในรอบ 12 เดือน

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึง พอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
1. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ/ ทุติยภูมิจากวัดที่เป็น กรณีศึกษา และ อินเทอร์เน็ต	ข้อมูลประวัติความเป็นมา กิจกรรม และการบริหาร จัดการแหล่งโบราณคดี	ทราบข้อมูลประวัติความเป็นมา และการบริหารจัดการแหล่ง โบราณคดี 8 แห่ง	ข้อที่ 1	100 %
2. การสำรวจพื้นที่และเก็บ ข้อมูลพื้นที่แหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนา	ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่ง โบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา	ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาใน 8 แห่ง	ข้อที่ 1	100 %
3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ที่เกี่ยวข้อง 35 รูป/คน	ข้อมูล ความคิดเห็นของ ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ รูปแบบการจัดการ ความรู้แหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนา	ทราบถึงข้อมูลความคิดเห็นของ ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบ การจัดการความรู้แหล่ง โบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 5 ประเด็น คือ 1) การ ประชาสัมพันธ์ 2) การจัดทำ ฐานข้อมูล 3) การอนุรักษ์ โบราณคดี 4) การปรับสภาพ ภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและ การท่องเที่ยว 5) การจัดแหล่ง เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม	ข้อที่ 2	100 %
4. การสนทนากลุ่มกับ ผู้เชี่ยวชาญด้านการ จัดการความรู้แหล่ง โบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา 8 รูป/	ข้อมูล ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะของผู้ สนทนาเกี่ยวกับรูปแบบ การจัดการความรู้แหล่ง	ทราบถึงข้อมูลความคิดเห็นของ ผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบ การจัดการความรู้แหล่ง โบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 5 ประเด็น คือ 1) การ	ข้อที่ 2	100 %

ตามแผนงาน		ปฏิบัติจริง	สนับสนุน วัตถุประสงค์	ร้อยละความ พึง พอใจต่อ ผลสำเร็จ
กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่ได้จริง		
คน	โบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา	ประชาสัมพันธ์ 2) การจัดทำ ฐานข้อมูล 3) การอนุรักษ์ โบราณคดี 4) การปรับสภาพ ภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและ การท่องเที่ยว 5) การจัดแหล่ง เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม		
5. การวิเคราะห์ข้อมูลการ สัมภาษณ์และการสนทนา กลุ่ม	รูปแบบการจัดการความรู้ แหล่งโบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา	ได้ทราบรูปแบบการจัดการ ความรู้แหล่งโบราณคดีทางทั้ง 5 ประเด็น คือ 1) การ ประชาสัมพันธ์ 2) การจัดทำ ฐานข้อมูล 3) การอนุรักษ์ โบราณคดี 4) การปรับสภาพ ภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและ การท่องเที่ยว 5) การจัดแหล่ง เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา	ข้อที่ 3	100 %
6. กิจกรรมอื่นและการ รายงานความก้าวหน้า	รูปแบบการจัดการความรู้ แหล่งโบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา	ได้รูปแบบการจัดการความรู้ แหล่งโบราณคดีทาง พระพุทธศาสนาในจังหวัด ร้อยเอ็ด	ข้อที่ 1-2-3	100 %

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ มจร.

ลงนาม.....

(.....)

หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

วันที่ 18 พฤษภาคม 2560

ตาราง Output

โครงการ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง 100 %)ให้ระบุสาเหตุและการแก้ไข
วัตถุประสงค์/กิจกรรมในข้อเสนอโครงการวิจัย	ผลสำเร็จ %	
วัตถุประสงค์การวิจัย		
1) เพื่อศึกษาและสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด		
2) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด		
3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด		
1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ และโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา	100%	
2. ศึกษาวิธีการประชาสัมพันธ์โบราณคดี	100%	
3. ศึกษาวิธีการจัดทำฐานข้อมูลโบราณคดี	100%	
4. ศึกษาวิธีการอนุรักษ์โบราณคดี	100%	
5. ศึกษาวิธีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์แหล่งโบราณคดีเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว	100%	
6. ศึกษาวิธีการจัดแหล่งเรียนรู้โบราณคดีเชิงวัฒนธรรม	100%	
7. ศึกษาปัญหา อุปสรรคและแนวทางส่งเสริมการจัดการแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา	100%	
8. รายงานฉบับสมบูรณ์	100%	
9. บทความการวิจัย	100%	

ลงนาม.....(หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน)

(.....)

วันที่ 18 พฤษภาคม 2560

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดร้อยเอ็ด”

คำชี้แจง

- แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งเป็น ๒ ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด คำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาและพัฒนางานพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม ดังนั้นจึงขอความร่วมมือจากท่านให้ตอบตามความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ต่อคุณภาพงานวิจัย และขอขอบคุณล่วงหน้าท่านมา ณ โอกาสนี้
- ผู้สัมภาษณ์ที่ไม่ใช่พระสงฆ์ ไม่ต้องกรอกข้อมูลส่วนตัวช่อง ฉายา และพรรษา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล..... อายุ.....
 พรรษา..... วัด/บ้าน..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด..... ตำแหน่ง/อาชีพ/หน้าที่.....
 ..... วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด

- **การประชาสัมพันธ์**

๑.๑ มีการประชาสัมพันธ์โบราณคดีอย่างไรบ้าง ?.....
 .....
 .....
 .....

๑.๒ นักท่องเที่ยว/ผู้ศึกษามาเที่ยวและศึกษาโบราณคดีด้วยอาศัยการประชาสัมพันธ์โดยช่องทางใด ? .....
 .....
 .....

๑.๓ ผลของการประชาสัมพันธ์ที่เห็นเป็นรูปธรรมมีอะไรบ้าง ? .....

๑.๔ มีปัญหาและอุปสรรคในการประชาสัมพันธ์อย่างไรบ้าง ? .....

๑.๕ ท่านมีแนวทางประชาสัมพันธ์โบราณคดีอย่างไรบ้าง ? .....

๒. การจัดทำฐานข้อมูล

๒.๑ โบราณคดีมีการจัดทำฐานข้อมูลอย่างไรบ้าง ? .....

๒.๒ ท่านได้รับความร่วมมือในการจัดทำฐานข้อมูลจากกรมศิลปากรหรือไม่ อย่างไร

๒.๓ การจัดทำฐานข้อมูลมีผลดีอย่างไร ?.....

๒.๔ มีปัญหาในการจัดทำฐานข้อมูลหรือไม่อย่างไร ? .....

๒.๕ ท่านมีแนวทางในการจัดทำฐานข้อมูลอย่างไรบ้าง ? .....

๓. การอนุรักษ์โบราณคดี

๓.๑ ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณคดีอย่างไร ?

๓.๒ มีขอบเขตการอนุรักษ์โบราณคดีอย่างไรบ้าง ? .....

๓.๔ ท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณคดีอย่างไรบ้าง ? .....

๓.๕ มีปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์อย่างไรบ้าง ? .....

๓.๕ ท่านคิดว่าการอนุรักษ์โบราณคดีควรได้รับการพัฒนาอย่างไรบ้าง ? .....

.....
.....
.....
.....

๔. การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว

๔.๑ การปรับสภาพภูมิทัศน์มีผลต่อการท่องเที่ยวอย่างไร ? .....

.....
.....
.....
.....

๔.๒ ท่านได้มีแผนงาน/โครงการปรับสภาพภูมิทัศน์หรือไม่ อย่างไร ? .....

.....
.....
.....
.....

๕. การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม

๕.๑ การจัดแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณคดีอย่างไร ? .....

.....
.....
.....
.....

๕.๒ ท่านได้มีการจัดแหล่งเรียนรู้หรือไม่ อย่างไร ? .....

.....
.....
.....
.....

๕.๒ ท่านมีแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้อย่างไร ? .....

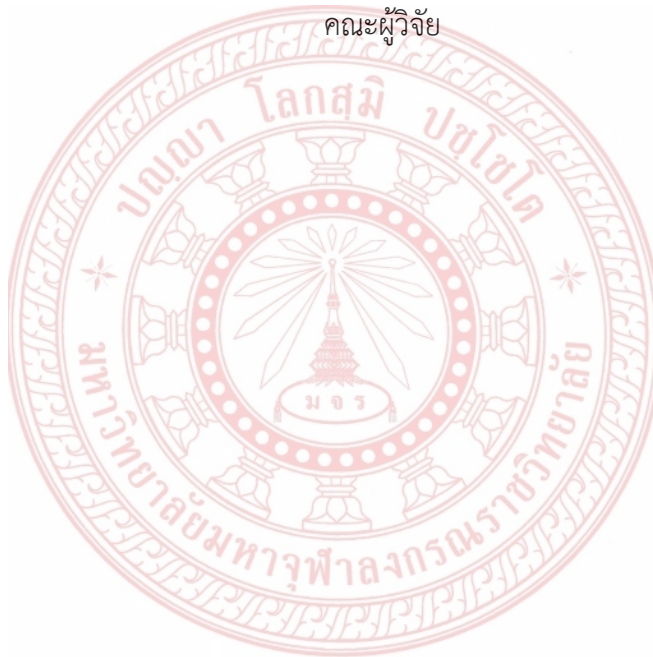
.....

.....

.....

.....

คณะผู้วิจัย

๑. พระสังกัจจายน์ วัดสระทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

๒. พระพุทธมิ่งเมืองมงคล วัดกลาง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

๓. เสาหินโบราณ วัดเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

๔. สิมวัดประตู่ชัย อำเภอธวัชบุรี

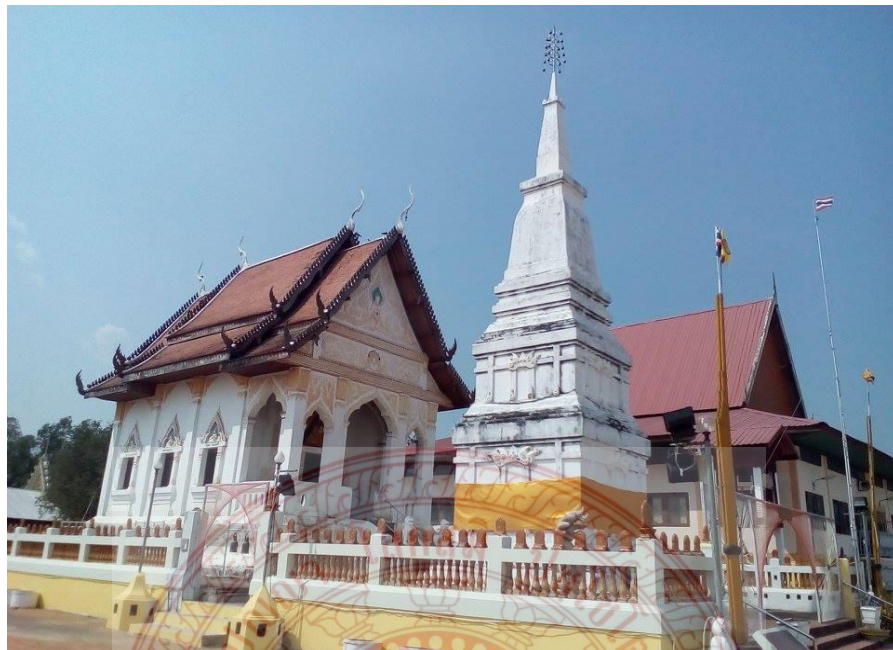

๕. สิมวัดบ้านขอนแก่นเหนือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

๖. พระธาตุสี่แก้ว ตำบลสี่แก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด

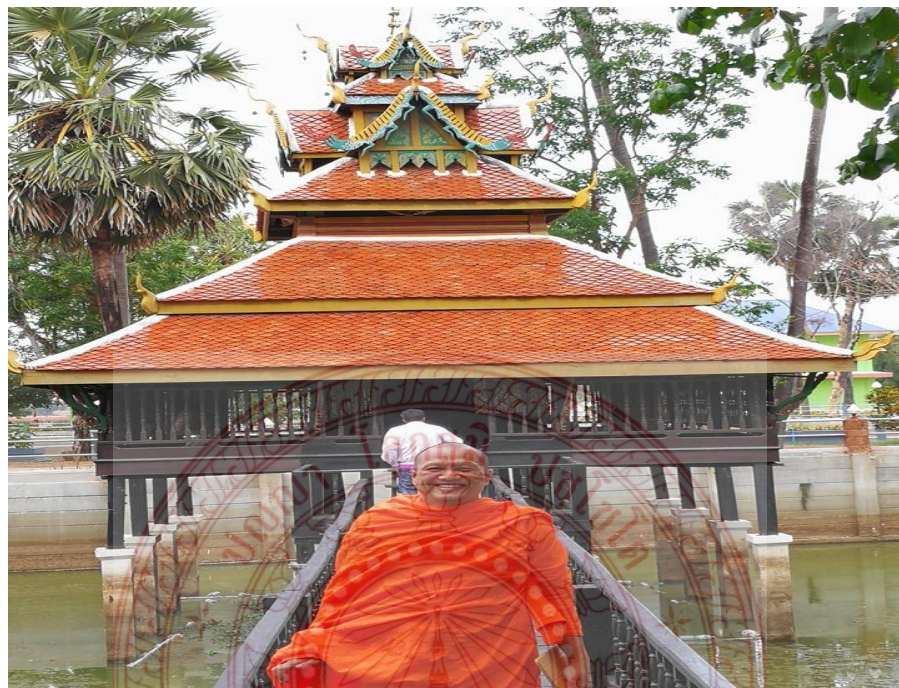

๗. สิมวัดจักรวาลภูมิพิณีจ อำเภอหนองหมื่นถ่าน

๘. หอไตร วัดไตรภูมิ บ้านฝ้อฮี อำเภोजตุรพักรพิมาน

มอบเอกสารเผยแพร่ผลงานวิจัยแก้วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด
เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐

มอบเอกสารเผยแพร่ผลงานวิจัยแก่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดร้อยเอ็ด
เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๐

มอบเอกสารเผยแพร่ผลงานวิจัยแก่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๐

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย (สัดส่วน ๕๐ %)

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.
 ชื่อ - นามสกุล (อังกฤษ) Pharkhruvapeechanthakhun, Dr.
๒. หมายเลขบัตรประชาชน -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วส.ร้อยเอ็ด/อาจารย์
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
 บ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐๔๓๕๖๙๔๘๗ โทรสาร -
 มือถือ ๐๘-๙๒๗๔-๕๘๗๔ E-mail. Assajeree2@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๓๘ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดเทียงประดิษฐ์ จังหวัดอุบลราชธานี
- พ.ศ. ๒๕๔๓ สำเร็จการศึกษา ประโยค ๑-๒ สำนักเรียนวัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี
- พ.ศ. ๒๕๔๗ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศนม.) มหาวิทยาลัย
 มหามกุฏราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : -
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : -

๒. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๑๐ %)

๑. ชื่อ-ฉายา-นามสกุล (ภาษาไทย) พระอธิการสมหมาย อตถสัทโธ, ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phra Adikan Sommai Addhasitdho, Dr.
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
บ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๔๓๕๖๙๔๘๗ โทรสาร -
มือถือ ๐๘๐๗๕๖๖๙๓๗
๕. ประวัติการศึกษา
  - พ.ศ. ๒๕๓๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
  - พ.ศ. ๒๕๕๓ สำเร็จการศึกษาปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
  - พ.ศ. ๒๕๕๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : -
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : -

๒. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๑๐ %)

๑. ชื่อ-ฉายา-นามสกุล (ภาษาไทย) พระอธิการวงศ์ แก้ว วราโภ, ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phra atikan Wongkaew Varabha, Dr.
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
บ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๔๓๕๖๙๔๘๗ โทรสาร -
มือถือ ๗๘๙๓๙๗๑๑๗๗

๕. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๕๔ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๙ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : -

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : -

๔. ประวัติผู้ร่วมโครงการวิจัย (สัดส่วน ๑๐ %)

๑. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) ดร. สุทธิพันธ์
ชื่อ – นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) อรัญญาส Dr. Sutipun
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน Arunyawat -
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
บ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๔๓๕๖๙๔๘๗ โทรสาร -
มือถือ ๐๙๔๕๗๔๙๙๐๙

๕. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์การปกครอง (ศน.บ.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
  - พ.ศ. ๒๕๕๓ สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ (รม.) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
  - พ.ศ. ๒๕๕๕ สำเร็จการศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค (ปร.ด.) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : กฎหมาย
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : การเสนองานวิจัยครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๔

๖. ประวัติผู้ช่วยโครงการวิจัย (สัดส่วน ๑๐ %)

๑. ชื่อ – นามสกุล (ภาษาไทย) นายสนั่น ประเสริฐ Mr.
ชื่อ – นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Sanan Prasert
๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์
๔. หน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
บ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๔๓๕๖๙๔๘๗ โทรสาร -
มือถือ ๐๙๖ ๘๓๖ ๗๘๐๐

๕. ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศาสนา (พธ.บ.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษาปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (พธ.ม.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

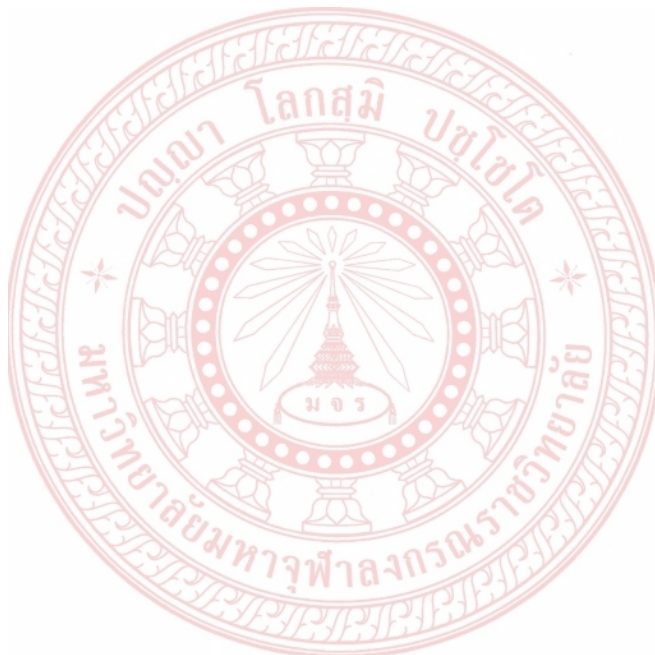
๖. สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ : กฎหมาย
๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย : การเสนองานวิจัยครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๔

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๑๖๘/๒๕๕๘   ชื่อโครงการ รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด   หัวหน้าโครงการ พระครูวาปีจันทคุณ (พันธ์แก้ว) และคณะ   วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย   โทรศัพท์ 093-324-7296 Email : Assajeree2@hotmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญ   การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงรูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาใน ๕ ประเด็น คือ 1) การประชาสัมพันธ์ 2) การจัดทำฐานข้อมูล 3) การอนุรักษ์โบราณคดี 4) การปรับสภาพภูมิทัศน์เชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว 5) การจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม
วัตถุประสงค์โครงการ   1) เพื่อศึกษาและสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด   2) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด   3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด
ผลการวิจัย   1) แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาทั้ง 8 แห่ง โดยสรุปมีโบราณคดี 5 ประเภท คือ 1) สิมโบราณ 2) พระพุทธรูป 3) เสาหินโบราณ 4) พระธาตุ 5) หอไตร, โบราณคดีทั้งหมดมีคุณค่าในฐานะมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสิ่งมีค่าที่ขาดการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มคุณค่าหรือมูลค่า เพราะกรมศิลปากรมีนโยบายเพื่ออนุรักษ์เป็นสำคัญ ไม่ได้มีนโยบายเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยว มีเฉพาะโบราณคดีที่มีชื่อเสียงเท่านั้นที่ทำได้ เพราะสามารถจัดเก็บรายได้ที่เกิดจากการบริจาคของนักท่องเที่ยวและผู้ทำบุญมาพัฒนาโบราณคดี   2) รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า โบราณคดีทั้งหมดมีการอนุรักษ์ในฐานะเป็นสถานที่ตั้ง ได้รับการประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด บางแห่งมีการบูรณะซ่อมแซม ปรับสภาพภูมิทัศน์ ประชาสัมพันธ์โบราณคดีที่ตนดูแลอยู่ แต่ขาดการจัดทำฐานข้อมูลและการจัดแหล่งเรียนรู้ เพราะมีเพียงวิหารพระสังกัจจายน์เท่านั้นที่ตั้งอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด นอกนั้นไม่ได้ตั้งอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยว จึงทำให้ไม่มีรายได้ และขาดแรงจูงใจที่จะพัฒนาแหล่งโบราณคดี   3) ส่วนผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ปัญหาของการพัฒนาแหล่งโบราณคดีคือขาดแรงจูงใจที่จะพัฒนาหรือบริหารจัดการเพราะรู้สึกว่ามีเจ้าของที่แท้จริง ไม่มีความรู้ในการจัดการความรู้เรื่องการจัดทำฐานข้อมูลและการจัดแหล่งเรียนรู้ และขาดงบประมาณดำเนินการ แนวทางการพัฒนาคือควรสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ประชุมหรือสัมมนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ และหาแหล่งทุนสนับสนุนการบริหารจัดการ
การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์   1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องได้ รวมทั้งใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยด้วย   2) สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถนำข้อมูลมาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างรายได้แก่

จังหวัดได้   3) วัดที่เป็นสถานที่ตั้งแหล่งโบราณคดี สามารถนำองค์ความรู้มาบริหารจัดการหรือพัฒนาแหล่งโบราณคดีที่ตนดูแลอยู่ได้   4) อาจารย์ นักวิชาการ ที่ศึกษาเกี่ยวกับโบราณคดี สามารถนำข้อมูลการวิจัยไปพัฒนากิจกรรมในพื้นที่ที่ตนศึกษาอยู่ได้   5) นักท่องเที่ยว สามารถศึกษาข้อมูลการท่องเที่ยวได้
การประชาสัมพันธ์   มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต http://www.roiet.mcu.ac.th   ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ในระหว่างดำเนินการ

รายงานสรุปการเงินในรอบ 12 เดือน

ชื่อโครงการ “การจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด”

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.

รายงานการเงินงวดที่ 1 จากจำนวนทั้งหมด 3 งวด รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่.....ถึงวันที่ 22 พฤษภาคม 2560

รายการของงวดที่ 1

หมวด (ตามสัญญา)	รายการสะสม จากรายงานครั้ง ก่อน 1	ค่าใช้จ่ายงวด ปัจจุบัน 2	รวมรายการสะสม จนถึงปัจจุบัน 3 = 1 + 2	งบประมาณ ทั้งหมดที่ตั้งไว้ ตามสัญญา 4	งบประมาณ คงเหลือ (หรือเกิน) 5 = 4 - 1
ก. ส่วนที่โครงการวิจัยบริหาร					
1.ค่าตอบแทน	-	15,000	15,000		
2.ค่าใช้สอย	-	1,7000	1,7000		
3.ค่าวัสดุ	-	3,000	3,000		
4. ค่าอื่นๆ	-	-			
รวม		40,000	40,000	100,000	600,000
ข. ส่วนที่บริหารโดย มจร. (ถ้ามี)					
3.ค่าบำรุง สถาบัน (งวดพิเศษ ก.)				10,000	
รวมทั้งสิ้น	-			10,000	10,000

จำนวนเงินที่ได้รับ รายจ่าย และจำนวนเงินคงเหลือ (ให้รายงานแบบสะสมทุกงวด)

รายรับ (บาท)			รายจ่าย (บาท)	คงเหลือ (บาท)
งวดที่ / รายการ	จำนวนเงินที่ได้รับ	วันที่ได้รับ		
1	มจร.		40,000	60,000
2	มจร.			
	มจร. (ส่วนที่เหลือ)			
ดอกเบียรับครั้งที่ 1 (ถ้ามี)				
ดอกเบียรับครั้งที่ 2				
ฯลฯ				
รวมจำนวนเงินที่ได้รับทั้งสิ้น		40,000	40,000	60,000

จำนวนเงินคงเหลือ - บาท ประกอบด้วย เงินฝากธนาคาร - บาท เงินสดในมือ - บาท
(ให้แนบสำเนาหน้าการเบิกจ่ายเงินในสมุดธนาคารมาด้วย และตัวเลขคงเหลือในบัญชีธนาคารต้องตรงกับที่รายงาน)

(.....)

ลงนามหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

(.....)

ลงนามเจ้าหน้าที่การเงินโครงการ

หมายเหตุ 1. # กรณีที่โครงการมีการขออนุมัติเบิกเงินงวดบางส่วนนั้นขอให้รายงานโดยใช้รูปแบบดังกล่าว หากไม่มีก็รายงานตามปกติ **สำหรับการรายงานการเงินในงวด 2 เป็นต้นไป** การรายงานรายจ่ายสะสมจากรายงานครั้งก่อนนั้น (ช่องที่ 1) คือการนำเอาตัวเลขในช่องที่ 3 ของงวดก่อนหน้าปัจจุบันไปใส่ในช่องที่ 1 ของรายงานการเงินในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น การรายงานในช่องรายจ่ายสะสมฯ ของงวด 2 จะเป็นการนำเอาตัวเลขในช่องที่ 3 ของงวดที่ 1 มาใส่

สัญญาเลขที่ ว.๑๖๙/๒๕๕๙

ชื่อโครงการ “การจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด”

ประมาณค่าใช้จ่ายในงวดต่อไป (งวดที่ 2 - งวดสุดท้าย)

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.

ประมาณค่าใช้จ่ายงวดที่ 2-3 จากจำนวนทั้งหมด 3 งวด ประมาณสำหรับตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน – 30 กันยายน 2560

งบประมาณที่เสนอสำหรับงวดสุดท้าย

ลำดับที่	หมวด (ตามสัญญา)	ตั้งไว้เดิม (บาท) (ตามสัญญา) 000	เสนอใหม่ (บาท) -	แตกต่าง (บาท) -	% ผลต่างเทียบสัญญา -
1.	ค่าตอบแทน	15,000	-	-	-
2.	ค่าใช้สอย	28,000	-	-	-
3.	ค่าวัสดุ	7,000	-	-	-
4.	ค่าอื่นๆ	-	-	-	-
5.	เงินงวดพิเศษ (ถ้ามี)	-	B	-	-
รวมทั้งสิ้น		50,000	-	-	-

9 = เงินที่โครงการฯ คาดว่าจะต้องใช้จริงงวดนี้ ซึ่งอาจจะรวมเงินค้างจ่ายผูกพันจากงวดก่อน ขอให้แจ้งรายละเอียด หาก 9 สูงกว่าที่ตั้งไว้เดิม 8

หมายเหตุ (ใช้อธิบายเหตุผลของยอดเงินแตกต่างในหมวดต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นมา ควรชี้แจงเหตุผลเป็นรายหมวดที่เกิดผลต่าง)

1. ....
2. ....

เงินที่ มจร. ควรส่งให้ในงวดนี้ = $(12 - A) B = 50,000$ บาท

A = จำนวนเงินคงเหลือที่ปรากฏในรายงานการเงินหน้าแรก

(.....)

ลงนามหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน

(.....)

ลงนามเจ้าหน้าที่การเงินโครงการ